

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ

Ангел Петров
Мая Пагешка Мариана Балинова

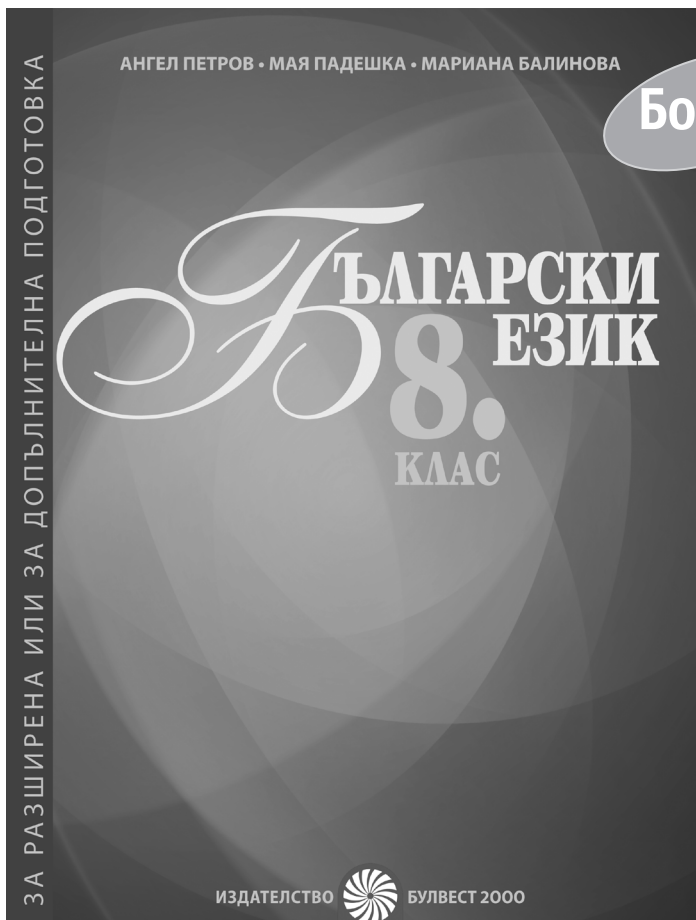
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

8.
КЛАС



ИЗДАТЕЛСТВО БУЛВЕСТ 2000





Бонус

За нас, издателство „Булвест 2000“, е удоволствие да подарим на всеки учител, избрал новия учебник по български език за 8. клас, помагалото за разширена или за допълнителна подготовка.

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
за 8. клас

Автори

© Ангел Маринов Петров, 2017
© Мая Йовкова Падешка, 2017
© Мариана Борисова Балинова, 2017

Графичен дизайн

© Ивац Иванов Христов, 2017

Издателство

© Булвест 2000, 2017
ISBN 978-954-18-1054-5

ПРЕДГОВОР

Книгата за учителя по български език за 8. клас (по-нататък: *Книгата*) е помощно средство за учителя при организацията и осъществяването на урочните занятия по български език в осми клас на първия гимназиален етап на училищното образование според новата учебна програма по български език от 2016 г. (по-нататък: *Програмата*).

В *Книгата* се представят сведения за основни методически, лингвистични, педагогически, психологически и социокултурни факти, процеси и закономерности, които са основа *Учебникът по български език за 8. клас* на издателство „Булвест 2000“ (по-нататък: *Учебникът*) да бъде използван като средство за успешно комуникативно, езиково и общокултурно развитие на учениците.

Чрез теоретични сведения и насоки за практическа работа в *Книгата* ясно и гостъпно се характеризират взаимоотношенията между цели, учебно съдържание, педагогически средства и методически варианти на обучението по български език в 8. клас. Дават се идеи как учителят да конструира функционални уроци, съобразени с условията на образователния процес във всяка ситуация.

Книгата се състои от две части.

В първата част се разглеждат общи проблеми на обучението по български език в 8. клас и на учебника по български език за 8. клас. Представя се *Програмата*, характеризират се функционалните и структурните особености на *Учебника* и на другите елементи от учебния комплект – работни листове, книга за учителя, електронен вариант на *Учебника*, помагало за разширена или за допълнителна подготовка.

Специално внимание в първата част на *Книгата* се отделя на възможностите, които *Учебникът* предлага за методическа интерпретация на постановките, заложили в *Програмата*. Такива са например следните:

- осигуряване на начини и средства за развиване на *функционалната грамотност* на учениците чрез извличане на информация от текстове при четене с разбиране (включително на текстове, които са на електронен носител);
- прилагане на информацията от текстовете при решаване на житейски проблеми и задачи;
- усъвършенстване на *критическото мислене* на осмекласниците чрез аналитично вглеждане в информацията от текстове;
- развиване на социални умения у погростащите посредством участие в съвместни дейности като работа в малки групи, осъществяване на изследователски проекти, изпълнение на творчески задачи и др.

Книгата предлага алгоритми за четене и анализ на включените в *Учебника* разнообразни текстове. Чрез тях погростащите ще научат интересни факти от заобикалящия ги свят. От особена важност е също така, че когато четат и анализират текстовете, учениците ще обогатяват знанията си за човека, природата и обществото, ще изразяват собствено мнение по различни въпроси, ще се учат да използват информацията при решаване на задачи от всекидневието.

В първата част на *Книгата* се прави методическа интерпретация на информацията, която *Учебникът* предлага: за средствата, закономерностите и правилата на езика; за упражненията за разпознаване, анализ, редактиране и създаване на текстове; за тестовите задачи, схемите и таблиците за справка; за приложенията, в които има допълнителни сведения, чието предназначение е да улеснят работата на учители и осмекласници. Обосновава се мястото в учебното съдържание на богатството от начини, по които българският език се използва в многообразието от ситуации на речевото общуване. Изтъква се ролята на резултатното използване на българския език като следствие от овладяването на информация: за същността и функциите на книжовния език, за фразеологичните словосъчетания, за понятието *функционален стил* и за два от функционалните стилове на съвременния български книжовен език – *разговорен стил* и *художествен стил*, за категориите *зalog* и *вид на глагола*, за *видовете подчинени изречения* в състава на сложното съставно изречение и др.

В първата част на *Книгата* предлагаме два документа – Държавния образователен стандарт за първия гимназиален етап на средното училище и *Програмата*.

Първата част на *Книгата* завършва с Примерно годишно разпределение на темите за учебни занятия по месеци и седмици, които ще ориентират учителите във вида на уроците според дидактическата и според методическата класификация, ще ги запознаят с новите понятия и съответстващите им термини във всеки урок, ще ги насочат към очакваните резултати от обучението по всяка тема, ще им предложат идеи за възможни методи и форми на оценяване.

Втората част на *Книгата* включва методически разработки на предвидените урочни занятия. Дават се конкретни насоки за планиране и провеждане на работата в уроците за нови знания, за начален и годишен преговор, за упражнение, за обобщение, за контрол, за проверка и оценка на знанията и уменията.

Всяка разработка предлага информация за целите на урока, за възможни методически варианти както на цялостната дейност, така и на отделни нейни фрагменти, прави се коментар на спецификата на учебното съдържание, като акцент се поставя върху новите понятия и начините за тяхното въвеждане и използване. Анализират се възможните конкретни урочни звена, обобщават се идеи за изпълнение на упражненията, дават се отговори на задачите от раздела за проверка и оценка, както и на задачите за домашна работа. Отделя се внимание на упражненията, отбелязани със знак за повишена трудност, определени като изследователски, като творчески задачи или като работа по проект.

В края на втората част има библиография на методическа и на лингвистична литература, която,

при желание, учителите могат да използват за повишаване на собствената си професионална квалификация.

Авторският колектив се надява, че теоретичните сведения и насоките за конкретни практически дейности по време на занятията по български език в 8. клас, които *Книгата* предлага, ще послужат на учителите безпроблемно и резултатно да изпълняват професионалните си задължения, като постигат оптимален баланс между съобразяване с нормативните изисквания към организацията на учебния процес по български език и творческа реализация на собствените си идеи и лични предпочитания.

Пожелаваме приятна и ползотворна работа!

Авторите

ПЪРВА ЧАСТ

Учебникът в работата на учителя

1. Особенности на обучението по български език в 8. клас (общообразователна подготовка)

Обучението по български език в 8. клас на първия гимназиален етап на училищното образование се организира и се осъществява така, че да се осигури приемственост и перспективност в дейностите, свързани с обогатяване и задълбочаване на социокултурните, езиковите и комуникативните компетентности на учениците. Идеята е чрез овладяването от осмокласниците знания, умения и отношения, свързани с общуването, текста и езика, да се гарантира оптимално езиково и комуникативно развитие на пограстващите.

Съвременният образователен процес по български език в 8. клас притежава особености на *комуникативно ориентирано обучение*¹. То се характеризира с комплекс от образователни цели, които накратко могат да бъдат представени по следния начин:

- *когнитивни* (познавателни) цели – свързани с възможността осмокласниците да овладяват познание за съвременния български книжовен език и за неговите единици и закономерности;
- *прагматични* (функционални) цели – отнасящи се до необходимостта осмокласниците да овладяват умения за пълноценно участие в речевото общуване;
- *аксиологични* (възпитателни) цели – предполагащи изграждане на ценностна система у осмокласниците като следствие от осмисляне на ролята, която българският език играе за развитието на личността и на обществото като цяло.

2. Особенности на учебната програма по български език за 8. клас

Програмата, която е базисен документ за цялостната организация и провеждане на обучението в 8. клас, е конструирана така, че да създава условия за успешна реализация на обучението. Тя включва:

- уводна част с представяне на основния ѝ замисъл;
- фрагменти от Държавните образователни стандарти за първия гимназиален етап, подбрани с оглед на учебно-възпитателния процес по български език в 8. клас (вж. „Очаквани резултати от обучението в края на класа“);

- теми от учебното съдържание в два кръга – лингвистична парадигма и комуникативна парадигма (с операционализация на очакваните резултати по теми и списък с новите понятия);
- препоръчително процентно разпределение на учебните часове за годината;
- таблица със специфичните методи и форми за оценяване на постиженията на учениците;
- таблица с дейностите за придобиване на ключови компетентности и за осъществяване на междупредметни връзки.

Важно място в *Програмата* заема идеята връзките между обучението по български език и другите учебни дисциплини в 8. клас да се представят посредством типове дейности, чието осъществяване води до формиране на *ключови компетентности*. Те са наречени така, защото са предпоставка учениците да се справят успешно с предизвикателствата на днешния ден, като постигат адекватност между своите собствени способности и лични цели, от една страна, и целите на обществото, от друга страна.

За обучението по български език в 8. клас като релевантни за осъществяване на междупредметни връзки са определени следните ключови компетентности:

- умения за общуване на чужди езици;
- дигитална компетентност;
- умения за учене;
- социални и граждански компетентности.

Съществена особеност на *Програмата* е стремежът чрез нея да се ограничи (в рационално допустими граници) теоретичното претоварване на обучението по български език в 8. клас с нефункционална теоретична информация, т.е. информация, която няма инструментална стойност за повишаване на комуникативната компетентност на пограстващите и следователно няма пряко отношение към целите и задачите на съвременното обучение по български език. Във формален план тази тенденция е отразена чрез инструкцията за препоръчително разпределение на часовете по следния начин: 40% от учебното време е за нови знания, 40% – за практическа работа с езика (упражнения), 6% – за преговор, 6% – за обобщение, и 8% – за контролни и за класни работи.

Идеята е освободеното от теоретични занимания учебно време да бъде оползотворено, като се насити с дейности, имащи отношение към:

¹ Вж. по тези проблеми по-подробно монографията на А. Петров „Проблеми на комуникативно ориентираното обучение по български език“. София, издателство „Булвест 2000“, 2012.

- развиване на умения за четене на текстове от различни източници (вкл. електронни) с цел извличане и осмисляне на информация;
- усъвършенстване на езиковия усет на осмокласниците посредством предотвратяване и редактиране на стилово-езикови слабости (работа с грешки);
- практикуване на езика чрез създаване на текстове от различни функционално-смысловни типове реч и предназначени за различни функционални сфери и комуникативни ситуации.

Осъществяването на *когнитивните цели* на обучението по български език в 8. клас става с помощта на предвидените в *Програмата* учебни теми от т. нар. *лингвистична парадигма*. Това е проблематика, ориентирана към овладяване от учениците на основни езикови единици като условие: за осмисляне на базисни граматични, правописни, правоговорни и пунктуационни правила; за изграждане на умения за прилагането на тези правила в речевата практика.

В 8. клас по български език се въвеждат следните нови понятия: *книжовен език, езикова норма, кодификация, стил, индивидуален стил и функционален стил, родово понятие и видово понятие, свободно словосъчетание и фразеологично словосъчетание, залог, деятелен залог и страдателен залог, Вид на глагола, свършен вид на глагола и несвършен вид на глагола, публично изказване, есе и електронно писмо*.

Предвидените за овладяване в 8. клас знания за езика (преди всичко за съвременния български книжовен език) са основа за усъвършенстване на лингвистичната компетентност на погроставащите, за обогатяване на техните познавателни способности и за развиване на логическото им мислене. Тези знания имат и важна общокултурна стойност. Те са сигурен фундамент, върху който осмокласниците ще подобряват своята комуникативна компетентност във връзка с овладяването на чужди езици.

Резултатите от реализацията на когнитивните цели на обучението са обобщени в графата *Езикови компетентности* в таблица с названието „Очаквани резултати от обучението в края на класа“.

Реализацията на *прагматичните цели* на обучението по български език в 8. клас се осъществява посредством предвидените в *Програмата* съдържателни ядра, които дават информация за:

- текстовете, притежаващи съдържателни, функционални, жанрови и езикови особености на разговорния стил и на художествения стил;
- начините за извличане и обработване на информация от текстове, принадлежащи на разговорния и на художествения стил;
- признаците на публичното изказване като

вид текст и на публичното изказване по морален проблем;

- спецификата на есето като вид аргументативен текст и на есето по морален проблем;
- характеристиките на електронното писмо като вид електронен текст.

Ефектите от реализацията на прагматичните цели на обучението в 8. клас са обобщени в графите *Социокултурни компетентности* и *Комуникативни компетентности* в таблица, която носи названието „Очаквани резултати от обучението в края на класа“.

Залог за успешна реализация на *аксиологичните цели* на обучението по български език в 8. клас са различни инструкции в *Програмата*, които интерпретират българския език като средство за изграждане у погроставащите на утвърждаващи се в обществото значими идеи – чувство за общи житейски цели с народите от Европейския съюз, патриотично преклонение пред делото на народните будители, възхищение от красотата на българската природа и пр.

3. Особенности на учебния комплект по български език за 8. клас на издателство „Булвест 2000“

Учебният комплект по български език за 8. клас на издателство „Булвест 2000“ включва *учебник, книга за учителя, комплект работни листове, електронен вариант на учебника, помагало за разширена или за допълнителна подготовка по български език*.

Всички елементи от учебния комплект са съобразени с Държавните образователни стандарти за учебно съдържание по български език за 8. клас от 2015 г. и с учебната програма по български език за 8. клас от 2016 г.

3.1. Учебникът по български език за 8. клас – съдържателни, структурни и функционални особености


Учебникът по български език за 8. клас на издателство „Булвест 2000“ е създаден от авторския колектив, след като е отчетено влиянието на различни постоянни и променливи фактори, оказващи влияние върху образователните процеси по време на езиковите занятия. Сред факторите като по-съществени могат да бъдат посочени няколко:

- общите цели на обучението по български език в първия гимназиален етап на основната образователна степен;
- нормативните изисквания на новия Държавен образователен стандарт от 2015 г. и на новата учебна програма от 2016 г.;
- възрастовите и психо-физиологичните особености на осмокласниците.


Важна роля за успешната работа с *Учебника* на учители и ученици играят *Пътеводителят* и „*легендата*“ с условни знаци (вж. на с. 6 – 7 и на с. 8).

Пътеводителят предлага снимки на няколко страници от *Учебника* с линии, които насочват към пояснителни карета. В тях е разположено кратко представяне на същността и функциите на учебната информация от съответните части на страниците.

Подобното представяне на условните знаци дава възможност учители, ученици и родители да се запознаят с особеностите на семиотичната парадигма в *Учебника*. Знаците стоят в началото на текстове, анализи, въпроси, задачи, таблици и пр. Те дават представа за конкретното учебно съдържание, разположено на определено място в урочната разработка. Такива знаци са например следните:

а)  – знак за четене и извличане на информация от текст;


б)  – знак за нови знания;


в)  – знак за речник с непознати гуми;

г)  – знак за определение;

д) [...] – знак за съкращаване на текст;

е) 1. – знак за номер на задача;




ж)  – знак за задача с повишена трудност;


з)  – знак за работа по групи;

и)  – знак за работа по проект;

к)  – знак за изследователска задача;

л)  – знак за творческа задача;

м)    – знак за проверка, оценка и самооценка;

н)  – знак за проверка и оценка (Вариант 1, Вариант 2).

Към семиотичната парадигма на *Учебника* се отнасят и цветовете на различните подложки и ограничителните линии, които маркират спецификата на определен тип информация, например:

- с карета и ограничителни линии са маркирани страниците, върху които са разположени съдържателни ядра, свързани с текстове за водене на дискусии, и съдържателни ядра, представящи теоретични сведения от т. нар. лингвистична парадигма на учебното съдържание;
- с карета и ограничителни линии са маркирани страниците, върху които са разположени съдържателни ядра, свързани с различни по вид дейности (упражнения) – за учебен лингвистичен анализ, за преобразуване и редактиране, за контрол, оценка и самооценка и др.;

- с карета и ограничителни линии са маркирани страниците, върху които са разположени задачи за контрол, оценка и самооценка (в два варианта) за начален преговор, след всеки раздел в *Учебника* и за годишен преговор.

В съдържателно отношение предвиденият в Програмата учебен материал е разпределян в *Учебника* в шест раздела:

1. раздел: Начален преговор;

2. раздел: Книжовен език. Функционални стилове на книжовния език;

3. раздел: Лексикални особености на думата;

4. раздел: Граматични особености на думата и на изречението;

5. раздел: Възприемане и създаване на текстове;

6. раздел: Годишен преговор.

Във всеки раздел в зависимост от заложените в Програмата теми и свързаните с тях очаквани резултати от обучението и нови понятия са предложени различен брой урочни статии (разработки на уроци) например: в първия раздел – една разработка (за начален преговор), във втория раздел – пет разработки (за нови знания; за упражнение; за преговор, за обобщение, за контрол и оценка), в третия раздел – три разработки, и т.н.

Новият раздел започва винаги на нечетна страница, на която в синтезирана форма се представят основни моменти от учебното съдържание, разположено в поредица от урочни разработки, които следват. Целта е още в самото начало на цикъла от урочни занятия учители и ученици да се запознаят с ядрото от специфични проблеми, които ще са в основата на предстоящия учебен период, например:

2. раздел

ТЕКСТЪТ И ОБЩУВАНЕТО

Във втория раздел се предлагат сведения за ролята на книжовния език и на функционалните стилове в речевото общуване. Ще се запознаете със:

- *същността и особеностите на книжовния български език; ще разберете каква е ролята на кодификацията, за да ги има книжовните езикови норми;*
- *връзката между текст и стил; ще разберете кой стил е индивидуален и кой – функционален; ще научите кои са функционалните стилове на българския книжовен език;*
- *особеностите на разговорния функционален стил на българския книжовен език; ще овладеете умения за извличане и за използване на информация от разговорни текстове;*
- *особеностите на художествения функционален стил на българския книжовен език; ще овладеете умения за извличане и за използване на информация от художествени текстове. (с. 25)*

Урочните разработки в *Учебника* започват на четна страница и в повечето случаи са разположени на четири последователни разтвора², а сведенията върху разтворите са структурирани еднотипно. Това е предпоставка учители и ученици бързо и лесно да се ориентират в информацията и безпроблемно да откриват необходимите им езикови факти, особености и закономерности, които са разработени винаги на едно и също място в урочната статия.

Информацията в урочните разработки е позиционирана в две колони – широка и тясна. В широката колона са разположени текстове, лингвистични анализи, езикови примери, схеми, таблици, правила, упражнения. В тясната колона са представени целите на урока, непознатите гуми и изрази, определенията на лингвистични понятия, също така има снимки на автори на текстове, илюстрации към текстовете и др.

РАЗГОВОРЕН СТИЛ

Предстои да се запознаете с особеностите на разговорния функционален стил на българския книжовен език – същност, предназначение, жанрови и езикови характеристики.

▽ Из „Разговор в междучасието“



Гергана: Снощи гледа ли по телевизията репортажа от онова село... как му беше името... май някаква поляна беше. А, да, сетих се – Широка поляна.

Ваня: Не, не съм гледала телевизия, бях на кино и се прибрах по-късно. Що? Нещо интересно ли са поглеждали?

Гергана: Мама била ястотвичка беше къщата в двора на един хора.

Ваня: Стига бе, туй не го вярвам! Еха, такива неща ли има само по книгите и по филмите.

Гергана: Истина е! Видях я с очите си. Мама беше, бяла и го дружите ястотвички, черните, много добре си личеше колко е бяла и е някак спираниа.

Ваня: Ама ти сигурна ли си, че мова е била ястотвичка, а не нещо друго, да речем маляко гълъбче или въз... нещо такова, дето е по-възможно да е с бяла перушина?

Гергана: Не, не беше гълъб, те изглеждат различно, абсолютно съм сигурна. Гълъбите ги разпознавам веднага, щото на село един мой братовчед отглежда гълъби и през ваканциите, като ходи при баба и уредо на гости, наблюдавам гълъбите – как се хранят, как летят, какви звуци издават... Това си беше истинска ястотвичка, ама бяла!

Ваня: Сигурно най-много ѝ се рабват хората от тая къща, а и дружите от селото де?

Гергана: Да, жената, която живее с мъжа си в къщата, каза, че са я забелязали отпреди три-четири дни. Почти всеки ден избѣла и къщата на различни места – на оградата, по гърбѣтата в градината, под стрѣхата на къщата. Вече започнали да се трупат и хора от селото да я гледат. Дошли и журналисти от няколко вестника, а сега и телевизия...

Ваня: Ами сигурно, нали хората вярват, че който види бяла ястотвичка, ще му се случи нещо хубаво...

Гергана: Хората вярват в какво ли не, аз само се смеявам, че такова нещо може да донесе хубави работи на никого.

Ваня: Да, така е, но нали знаещ, че всеки има някакви надежди за нещо по-добро – ако си болен, да оздравееш, ако си беден, да забогатееш...

Гергана: Репортерката от телевизията даже каза, че

42

В началото на всяка урочна статия има кратко представяне на целите на конкретния урок например:

Предстои да се запознаете с особеностите на разговорния функционален стил на българския книжовен език – същност, предназначение, жанрови и езикови характеристики. (с. 42)

² Изключение правят две урочни разработки, които поради по-големия обем от информация, предвиден според *Програмата*, са разположени върху повече разтвори. Такива са следните: „Езикът – звук, дума, изречение, текст (Начален преговор)“ и „Подчинени изречения“.

Това, което отличава *Учебника* от други учебници по български език, използвани досега в образователната практика на средното училище, са по-дългите цялостни текстове, с които започва всяка урочна разработка. Откъсите от художествени творби и текстовете с разнообразна практическа информация са подбрани така, че да отговорят на потребностите, възможностите и интересите на осмоласниците.

Текстовете, *въведени със знак за четене и извлечение на информация от текст*, са разнообразни по тематика. Някои от тях принадлежат към художествената словесност например: „Летописецът“ на Ангел Малинов, „Хилендарският монах“ на Димитър Талев, „Светло утро, ти прокуди...“ на Николай Лилиев, „Възхвала на гумите“ на Христо Фотев и др. Като въвеждащи текстове към новите теми в *Учебника* преобладават обаче такива, които съдържат полезна практическа информация, насочена към по-растващите, дават съвети и инструкции, имащи предназначение да подпомогнат социализацията на осмоласниците, да отговорят на техни житейски потребности, да ги ориентират в предизвикателствата на съвременния свят. Такива са например следните текстове: „Европа и езиците“, „История на олимпийското движение“, „Как пишем в интернет?“, „Моята първа лична карта“, „Очите: как да пазим зрението си“ и др. Трета група въвеждащи към новите теми текстове са с тематика, която поставя акценти, важни за патриотичното, за интелектуалното и за културното съзряване на осмоласниците. Такива са следните текстове: „Будителите в нас“, „Архитектурно-музеен резерват „Царевец“, „Пловдив – европейска столица на културата през 2019 г.“, „Доброто в мен“ и др.

Текстовете, оформящи тематичната парадигма в *Учебника*, във всяка урочна разработка са винаги три и имат няколко функции. Една от тях е те да станат основа за усъвършенстването на умения и навици на осмоласниците, свързани с четене и осмисляне на информацията в текстове. Образците за четене, които *Учебникът* предлага, могат да се използват от учителя и от учениците както за четене в часа по български език, така и за четене у дома.

Централна обаче е функцията на текстовете към всяка тема, която е свързана с използването им като средство за развиване и усъвършенстване на *функционалната грамотност* на учениците. *Функционалната грамотност* на осмоласниците, реализирана чрез четенето (с разбиране) на текстовете от *Учебника*, е концепт, който се изгражда от различни елементи, но като основни сред тях изпъкват следните:

- уменията да се идентифицира информация;
- уменията да се възприема информация;

- умението да се тълкува информация;
- умението да се осмисля информация;
- умението да се оценява информация.

За да се осъществяват резултатно посочените процеси по време на часовете по български език в 8. клас, е необходимо в обучението акцентът да се постави върху четенето на текстовете от тематичната парадигма на *Учебника* с оглед на възможността да се работи ефективно върху следните по-важни процеси:

- *разбиране* на информацията – ученикът открива смисъла на текста при четене както на равнището на отделни гуми и изрази с техните буквални значения, така и на равнището на смисли в рамките на цялостния текст;
- *осмисляне* на информацията – ученикът „прекарва“ извлечената от текста информация през „решетката“ на своя личен опит – интелектуален и/или практически; превръща тази информация в елемент от своето познание във връзка с конкретната проблематика; трансформира смисли от информацията, като ги оформя в ново знание; тълкува и приписва оценка на информацията от позицията на определени ценностни устои; изразява становище доколко информацията е полезна с оглед решаването на конкретна задача и пр.;
- *използване* (т.е. *прилагане*) на информацията – ученикът си служи с информацията, ексцерпирана от текста, при разрешаване на проблем, при изразяване на мнение, при участие в спор или в дискусия за постигане на конкретна прагматична цел.³

С цел да се постигне по-добра рецепция на смислите, вложени в подбраните текстове, в тясната колона на първата страница от всяка урочна статия (вляво от текста) има речник на непознати гуми и изрази, употребени в текста, например:

потури – горни гащи, част от традиционното народно мъжко облекло на балканските народи

Йдсиф Брадати – средновековен български книжовник

сия – тази (с. 26)

Под знак за дискусия на цяла страница след трите текста към всяка разработка са разположени три групи въпроси към осмокласниците: за откриване и осмисляне на информацията от текстовете; за анализиране и тълкуване на информацията от текстовете; за оценяване и прилагане на информацията от текстовете например:

³ Вж. Петрова, С. Училище за утрешния ген. Резултати от участието на България в Програмата за международно оценяване на учениците PISA 2009. София, 2010, с. 13, 23.

Откриваме и осмисляме информацията от текста

- *Как си представяте летописеца от стихотворението на Ангел Малинов – външност, душевност?*
- *Какво не трябва да забравя героят от първия текст, докато се труди над историята на своя народ?*
- *Кого „вижда“ Паусий на Димитър Талев в мрачната манастирска килия?*
- *С какви доводи героят (от втория текст) защитава българския род от тези, които сам нарича „неразумни и изроди“?*
- *Какви хора според Паруш Парушев са били и днес все още са народните будители – по дух, по професия, по имотно състояние?*
- *Кои области на българския обществен живот продължават да съществуват, защото ги има народните будители?*

Анализираме и тълкуваме информацията от текста

- *Какво дава сили на летописеца да устоява на безсънието, на болката, на лошите мисли?*
- *Защо според вас героят от стихотворението пише своята история „с бяс“?*
- *Как се променя душевното състояние на Паусий през различните етапи от писането на историята (вж. Втория текст)?*
- *Защо героят се обръща с молба към българите да пазят „тая историйка“? Какви ще са последициите, ако тя бъде загубена?*
- *С какво народните будители са допринесли да „звучи българското слово, съхранено и звънко, и да надмогва над чуждата реч, която трови слуха ни“?*
- *Защо учителят, писателят, художникът, артистът, публицистът заслужават обичта и признателността на всички българи?*

Оценяваме и прилагаме информацията от текста

- *Заслужава ли си според вас за някаква кауза човек да понесе толкова несгоди и страдания, каквито съдбата поднася на летописеца при създаването на неговата „историйка“? Обосновете се.*
- *В различни източници потърсете повече информация за живота и делото на Паусий Хилендарски. Кои негови заслуги определят мястото му в българската история и литература? Напишете текст на тема „Паусий – пръв български възрожденец“.*
- *Вторият текст е откъс от романа на големия български писател Димитър Талев. Намерете книгата и я прочетете (при възможност). Пред класа представете накратко съдържанието на романа „Хилендарският монах“.*

- В интернет открийте снимки на картини, посветени на Паусий Хилендарски. Представете картините чрез презентация, придружена от сведения за личността и творчеството на художниците.
- Проучете кои народни будители (в миналото и в съвременността) са родени във вашето населено място. Изгответе информация за тях, която да използвате по време на училищно честване за Деня на народните будители (1 ноември).
- В кои професии днес откривате най-много представители на съвременния народен будител? Защо? Запишете разсъжденията си.

(с. 28)

Въпросите насочват вниманието на осмокласниците към идентифициране, възприемане, осмисляне и репродуциране на конкретна информация от различни части на текстовете, в някои случаи учениците са насочени към трансформация на информацията от текстовете с цел тя да бъде използвана като основа за собствени разсъждения и изводи, свързани с житейски въпроси и проблеми. Въпросите към текстовете в *Учебника*, наричани в тестологията *въпроси за четене с разбиране*, имат предназначението да стимулират познавателната активност на учениците, но също така и да засилят интереса им към факти, идеи и проблеми, които литературата и животът предлагат за анализ, осмисляне, разбиране, съпреживяване.

Водещ принцип в работата с *Учебника* е всеки урок по български език в 8. клас да започва с дискусия върху смислите, които се съдържат в изходните текстове, и чак тогава да се търси корелацията между интерпретираните смисли и езиковите средства, употребени за тяхното изразяване. Убеждението на авторите е, че приложението на такъв подход създава в оптимална степен предпоставки обучението по български език да се превърща от обучение по нормативна граматика в обучение по словесност, в обучение по култура.

Предлаганите в *Учебника* текстове и въпросите за дискусия върху тях изпълняват и още една важна функция. Те осигуряват подходяща образователна среда за работа върху развиване на *функционалната грамотност* на пограстващите. Подготвят ги за успешно участие в международни оценителски програми (например PISA) на уменията на учениците да четат, да извличат и да прилагат информация от текстове.

Сведенията от лингвистичната парадигма на *Програмата* във връзка с конкретната тема (заглавието на урочната статия и респективно на урока) са разположени след *знака за нови знания* в

дясната половина на разтвора върху една или върху няколко следващи страници. Това са сведения за:

- признаците на езиковите единици и на закономерностите, обект на овладяване в конкретния урок – същност (семантика) и видове, структура и др.;
- алгоритмите на учебния лингвистичен анализ, приложен при осмисляне на езиковите единици и закономерности – опора в познавателните процеси на учениците при овладяване на езиковите понятия; алгоритмите показват какво, как и в каква последователност да се изследва, когато се проучват езикови или текстови характеристики на някаво изказване;
- правилата за книжно използване в речевата практика на изучаваните по време на урока езикови единици и закономерности.

За по-лесно възприемане и осмисляне на лингвистичната информация от учениците сведенията в тази част на урочната статия са представени с помощта на схеми, таблици и чертежи например:

Припомнете си граматичните особености на глагола, които сте изучили до 8. клас:

- основна форма;
- лице;
- число;
- време;
- спрежение.

(Вж. Приложение 1)

В изречението от първия текст (Вж. с. 86) *Информацията в личната карта съдържа лични данни и затова е защитена от Закона за защита на личните данни* има две глаголни форми. Първата от тях – *съдържа* – показва, че действието се върши от глаголното лице (*информацията* – подлог в изречението). *Съдържа* е глагол в деятелен залог.

Втората глаголна форма в изречението – *е защитена* – показва, че глаголното лице (*информацията*) „получава“ действието, а не го извършва. Затова вършителят му е изразен с допълнение (от Закона за защита на личните данни), а не с подлог. *Е защитена* е глаголна форма в страдателен залог.

Деятелен залог

Глаголното лице	извършва действието	получател на действието
подлог		допълнение
Учениците	посетиха	музея.

Деятелен залог:

- граматичен признак на глагола;
- показва отношението на глаголното лице към глаголното действие.

Страдателен залог

Глаголното лице	е засегнато от действието	вършителят на действието
подлог		допълнение
Музеят	бе посетен	от учениците.

Страдателен залог:

- вид отношение на глаголното лице към глаголното действие;
- глаголното лице не извършва, а „получава“ действието, което се върши от друго лице (глаголното лице не съпада с вършителя на действието).

Глаголните форми в страдателен залог се образуват от:

- форми на спомогателния глагол съм и форми на миналото страдателно причастие – *е написан, беше прочетена* и др.;
- деятелна форма на глагола и възвратното местоимение се – *се пише, се чете* и др.

Представените под формата на определения признаци на овладяваните по време на урока езикови единици и закономерности имат предназначението наученото да се концептуализира в съзнанието на учениците и така да бъде по-лесно осмислено, разбрано и запомнено. Това осмисляне и запомняне на най-важната част от информацията

на страницата за нови знания се улеснява от следния факт. Всички определения на нови понятия и закономерности от лингвистичната парадигма са изведени в дясната по-тясна колона на страницата и винаги се намират на едно и също ниво с информацията, която вляво представя разсъждения и разяснения върху същите проблеми:

Залог на глагола:

- граматичен признак на глагола;
- показва отношението на глаголното лице към глаголното действие.

Деятелен залог:

- Вид отношение на глаголното лице към глаголното действие;
- глаголното лице извършва действието (глаголното лице съвпада с вършителя на действието).

Страдателен залог:

- Вид отношение на глаголното лице към глаголното действие;
- глаголното лице не извършва, а „получава“ действието, което се върши от друго лице (глаголното лице не съвпада с вършителя на действието).

(с. 89)

Маркираните със знак за упражнения три поредни страници, които следват страниците с теоретичните сведения по темата, съдържат поредица от дейности, в основата на които стоят операциите за *разпознаване, анализ, редактиране и създаване на изрази* (думи, изречения, текстове). Упражненията са подбрани и са подредени така, че да градират познавателната дейност на осмекласниците по трудност, да създават оптимални условия осмислените теоретични сведения да бъдат системно и планомерно прилагани в речевата практика.

Сред предлаганите упражнения с особена важност се отличават следните:

- *упражнение с повишена трудност*, което е предназначено за ученици с изяви филологически способности, развит езиков усет и с изградени умения за самостоятелна работа, например:

С какво речниково значение е употребена думата залог в следните изречения? В какъв речник ще направите справка, ако се затрудните?

Доброто образование на младите хора е залог за тяхното успешно бъдеще.

Мартин остави часовника си като залог, че бързо ще донесе чантата.

Не откриха в текста нито един глагол в страдателен залог.

(с. 91)

- *упражнение с изследователска цел*, чието предназначение е да съдейства за развиване на уменията на осмекласниците сами да обогатяват знанията и уменията си, да търсят и да откриват информация по интересувачи ги проблеми, като използват различни източници на информация – енциклопедии, речници, публикации в медиите и пр., например:

От предавания на телевизията или на радиото записвайте изказвания (на журналисти или на хора, интервюирани от тях), които представят особености на различни индивидуални стилове за изразяване. Анализирайте езиковите особености на изказванията. Ако откриете грешки, редактирайте ги.

(с. 40)

- *упражнение за работа по групи*, чието предназначение е да бъде предпоставка учениците да се научат да работят в малки групи, като разпределят задачите помежду си, всеки поема отговорност за изпълнението на някоя от тях и накрая излъчват говорител, който докладва общото решение на задачата пред класа, например:

Провеждате телефонен разговор:

А) с Вашия класен ръководител, за да го уведомите, че сте болен;

Б) с Ваш връстник, с когото сте се запознали на летен лагер (за първи път се чувате след лагера).

Запишете разговора. Дайте примери за използвани от вас етикетни формули.

(с. 78)

- *творческо упражнение*, чието предназначение е да подтикне учениците да създават текстове и така да съдейства за развиване и усъвършенстване на техните речетворчески способности, например:

Напишете текст, като използвате за заглавие една от пословиците: *Дървото се превишава, горде е тънко; На харизан кон зъбите се не гледат. Какви глаголни форми преобладават в текста – за деятелен или за страдателен залог? Защо?*

(с. 93)

- *упражнение за работа по проект*, чиято функция е да обедини ученици, изпълняващи различни дейности в рамките на обща тема; такива упражнения в най-голяма степен съдействат за развиване на функционалната грамотност на осмекласниците например:

Записвайте примери за отклонения от книжовната норма, които откривате в изрази на табели, в реклами, в езика на средствата за обществено осведомяване, в интернет и др.

За всеки отделен случай определяйте вида на грешката, причините за допускането ѝ, начина за редактирането ѝ.

(с. 33)

На последната страница от всяка урочна статия горе вдясно се предлагат по две задачи за домашна работа например:

1. Посочете по няколко примера за текстове, които принадлежат към различни функционални стилове – разговорен, научен, официално-делови, художествен, публицистичен. Кога и как сте се сблъскали с всеки от тези видове текст?

2. Как разбирате следната мисъл на Алберт Айнщайн: „Разликата между глупостта и гения е, че геният има своите ограничения.“? Запишете разсъжденията си. Характеризирайте своя индивидуален стил на изразяване.

(с. 41)

Урочната разработка завършва с 8 тестови задачи със структуриран отговор, предназначени за контрол, оценка и самооценка на наученото по време на урока. За да могат успешно учениците да се самооценяват, авторите предлагат три възможни знака, всеки от които отговаря на степента на усвоеност на учебния материал от конкретния ученик:

- знак със зелен цвят си поставя ученик, който е решил правилно 8 тестови задачи, а значението на зеления знак е: *Справям се отлично!*
- знак с оранжев цвят си поставя ученик, който е решил правилно 5, 6 или 7 тестови задачи, а значението на оранжевия знак е: *Мога и по-добре!*
- знак с червен цвят си поставя ученик, който е решил правилно 4 или по-малко от 4 тестови задачи, а значението на червения знак е: *Трябва да положа още усилия!*

В края на всеки раздел има обобщителни упражнения, разположени върху три отделни страници от *Учебника*, и по два варианта на тест със задачи, които имат структурирани отговори, за проверка и оценка на знанията и уменията, овладени чрез обучението върху уроците от раздела. Приема се, че тестът е изпълнен успешно, ако учениците са решили правилно половината плюс още една от тестовите задачи.

Учебникът завършва с упражнения за годишен преговор, чиято функция е да подпомогне учениците чрез много практически дейности с езика да си припомнят по-важните моменти от учебното съдържание и да обогатят уменията си да използват правилно и целесъобразно българския език.

Приложенията съдържат допълнителни сведения, които са нужни на учениците, за да осмислят преподаваната по време на уроците информация, но ще

им бъдат полезни и когато им се налага да правят справки по интересуващи ги езикови въпроси.

3.2. Особенности на книгата за учителя към учебника по български език за 8. клас

Книгата за учителя към учебника по български език за 8. клас предлага:

- информация за съдържателните, структурните и функционалните особености на *Учебника*;
- примерно годишно разпределение на учебния материал по български език за 8. клас;
- методически разработки към всяка от темите в *Учебника* с анализ на задачите и отговори на всяка от тях;
- библиография с методически трудове, които да подпомогнат учителите в процеса на тяхното професионално израстване.

3.3. Особенности на комплекта работни листове към учебника по български език за 8. клас

Комплектът работни листове към учебника по български език за 8. клас е съобразен с *Програмата* и затова може да бъде използван като учебно средство от всички осмокласници, т.е. без значение с кой вариант на учебник по български език за 8. клас те работят.

Комплектът работни листове съдържа 18 теми, които отговарят на темите от *Програмата*.

Всяка част от *Комплекта* включва упражнения и текст, разположени върху няколко листа, които при необходимост или желание могат да бъдат отделени (късани) от книжното тяло за по-лесно използване например при проверка и оценяване на изпълнението.

Упражненията са за разпознаване, анализ, редактиране и конструиране на изрази и могат да бъдат изпълнявани както по време на уроците, така и при подготовката на учениците в домашни условия.

Комплектът работни листове не подменя *Учебника*. Той създава допълнителни условия за работа с ученици, които бързо се справят със задачите от *Учебника*.

Авторите са се стремили да поберат такива текстове и така да структурират задачите в комплекта работни листове, че да са максимално полезни на учениците, а на учителите – да спестят време и сили при подготовката и организацията на уроците.

3.4. Особенности на електронния вариант на учебника по български език за 8. клас

Електронният вариант на учебника по български език за 8. клас на издателство „Булвест 2000“ е предназначен за работа в клас под непосредственото ръководство на учителя и за самостоятелна работа на учениците. Той може да подпомогне преподавателите при подготовката им за провеждане на

уроците, да направи груповата работа с учениците в час по-забавна, по-интересна и по-успешна чрез използването на разнообразни електронни продукти, осигуряващи прилагането на съвременни интерактивни методи и техники в учебния процес.

Електронният вариант на учебника по български език за 8. клас включва:

- **Всички урочни статии от книжното тяло** на учебника, достъпни като електронен продукт;
- **интерактивни задачи и упражнения** към урочните статии с разнообразен формат;
- **аудиоматериали**, съдържащи изпълнения на различни по вид текстове;
- **мултимедийни разработки** с допълнителна информация, свързана с темите на работните текстове;
- **графични материали**, включващи отделни фотографии и галерии със снимки, онагледяващи изучаваните текстове;
- **алгоритми и образци** за създаване на учебнически текстове;
- **линкове** към интересни обекти в интернет, които обогатяват задължителното учебно съдържание;
- **различни по формат тестови задачи** за проверка и оценка на знанията и уменията на учениците;

Електронният учебник по български език за 8. клас дава на учителя следните възможности:

- **да преподава** предвиденото от програмата учебно съдържание, като активизира различни рецептори на учениците и по този начин да оптимизира възприемането и осмислянето на информацията;
- **да актуализира** своевременно и в желан обем информация, изучавана в предишни часове;
- **да затвърдява** знания и умения, при овладяването на които учениците срещат трудности;
- **да олекотява** осмислянето на учебното съдържание чрез акцентирание на отделни елементи от урока, като използва всички инструменти, които предоставя софтуерният продукт;
- **да онагледява** учебния материал чрез визуални и звукови средства;
- **да въвежда** по своя преценка допълнителна информация по всяка тема от включеното в учебниците съдържание;
- **да осъществява** ефективни междупредметни връзки;
- **да повишава** качеството на проверката и оценката на знанията и уменията, овладени от учениците, чрез използване на мултимедийно представени задачи с разнообразен формат;

- **да поставя** индивидуални задачи на всеки ученик, да си разменя бележки и съобщения с учениците и много други активности.

Електронният учебник по български език за 8. клас може да се използва в онлайн (с интернет) режим, а след изтегляне на електронните учебници и ресурсите – и в офлайн (без интернет) режим. Електронната платформа позволява достъп по всяко време от всяко място до учебното съдържание от стационарни (персонални компютри, лаптопи) и различни мобилни устройства (смартфони, таблети) с различни платформи Windows, Android и iOS. Всяка актуализация на учебното съдържание се появява автоматично в библиотеката на потребителя.

Чрез използването на електронния вариант на учебника по български език за 8. клас в обучението се прилагат на практика дигиталните принципи *нагледност* и *активност*. Работата с електронния вариант на учебника не трябва да е самоцелна. Необходимо е използването му по време на уроците да се съчетава функционално с традиционните средства на обучение.

3.5. Особенности на помагалото за разширена или за допълнителна подготовка към учебника по български език за 8. клас

Като част от учебния комплект по български език за 8. клас помагалото за разширена или за допълнителна подготовка е съобразено с *Програмата* и затова може да се използва от всички осмокласници, т.е. без значение с кой вариант на учебник по български език за 8. клас те работят.

Помагалото съдържа:

- 17 части (по една тема за всеки от предвидените 17 учебни часа за разширена или за допълнителна подготовка по български език в 8. клас), включващи упражнения за анализ, редактиране и създаване на текстове, за работа върху осмисляне на книжовно-езикови правила и предотвратяване на стилово-езикови грешки в устната и в писмената реч на осмокласниците;
- тестови задачи и ключ с верните отговори, които да улеснят подготовката и самоподготовката по различни езикови проблеми на обучаваните лица;
- таблици и схеми, които обобщават и систематизират учебната информация и дават възможност за нейното по-лесно осмисляне, запомняне и прилагане при общуване в различни сфери на комуникативна дейност.

ИЗИСКВАНИЯ ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО УЧЕБНИЯ ПРЕДМЕТ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА, КОМПОНЕНТ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ: СРЕДНА

СПЕЦИФИЧНИ ЦЕЛИ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ПРЕДМЕТА В СЪОТВЕТНИЯ ЕТАП

- Развиване на уменията на учениците да търсят, да извличат, да обработват и да използват информация от различни информационни източници за решаване на комуникативни задачи, както и на уменията за представяне на различни видове информация по зададени параметри.
- Познаване и прилагане на книжовните езикови норми.
- Придобиване на умения за сравняване и за анализиране на различни проблеми при участие в дискусия, на умения за създаване на устни и на писмени текстове.

ЕТАП: ПЪРВИ ГИМНАЗИАЛЕН

ОБЛАСТИ НА КОМПЕТЕНТНОСТ, ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО (ЗНАНИЯ, УМЕНИЯ И ОТНОШЕНИЯ) И ВРЪЗКАТА ИМ С ОТДЕЛНИ КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ

- 1 Компетентности в областта на българския език
- 2 Умения за общуване на чужди езици
- 3 Математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологиите
- 4 Дигитална компетентност
- 5 Умения за учене
- 6 Социални и граждански компетентности
- 7 Инициативност и предприемчивост
- 8 Културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество
- 9 Умения за подкрепа на устойчивото развитие, за здравословен начин на живот и спорт

Област на компетентност	Знания, умения и отношения	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		Социокултурни компетентности	В резултат на обучението ученикът: Разграничава видовете функционални стилове (разговорен, художествен, научен, официално-делови, публицистичен).	X			X		X	
	Разбира отношението между речево поведение и особеностите на конкретната комуникативна ситуация.	X			X		X			
	Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит.	X					X			
	Търси, извлича, обработва и използва информация от различни информационни източници за решаване на комуникативни задачи.	X			X	X	X			
	Представя различни видове информация по зададени параметри.	X			X	X	X			
Езикови компетентности	Познава и прилага книжовните езикови норми.	X			X					
	Открива и редактира стилно-езикови грешки.	X			X					
	Задълбочава знанията си за лексикални и за граматични особености на книжовния български език.	X					X			
	Разпознава езикови особености на текстове, характерни за различните функционални стилове.	X			X		X			
Комуникативни компетентности	<i>Слушане</i> Сравнява и анализира различни проблеми при участие в диалог и в дискусия.	X					X			
	<i>Четене</i> Сравнява и анализира проблеми в текстове от различни функционални стилове.	X			X		X			
	<i>Говорене</i> Спазва нормите на книжовния изговор.	X					X			
	Подготвя и представя публично изказване по различни проблеми – по морален проблем, по житейски проблем, по граждански проблем.	X	X		X		X			
	<i>Писане</i> Спазва книжовните езикови норми.	X			X					
	Създава в писмена форма: – електронно писмо – резюме на научен текст – резюме на медиен текст – заявление – делово писмо – CV – есе по морален проблем – есе по граждански проблем	X	X		X		X			

УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА ЗА VIII КЛАС

КОМПОНЕНТ *БЪЛГАРСКИ ЕЗИК*

(ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

Обучението по български език в VIII клас разширява и допълва знанията, уменията и отношенията, свързани със системата на съвременния български книжовен език и с изграждането на комуникативните компетентности на учениците.

С оглед на развиването на социокултурните компетентности са представени теми, чрез които се цели запознаване с особеностите на разговорния и на художествения функционален стил, както и овладяване на умения за извличане и за използване на информация от разговорни и от художествени текстове за решаване на комуникативна задача. Предвидено е и овладяването на речевия етикет в електронното общуване.

По отношение на развиването на езиковите компетентности са включени теми, насочени към разпознаването на специфичните езикови средства в разговорни и в художествени текстове. Програмата предвижда разширяване и допълване на знания на лексикално равнище (рогово и видово понятие, фразеологично словосъчетание), на морфологично равнище (вид и залог на глагола), на синтактично равнище (видове подчинени изречения).

Във връзка с развиването на комуникативните компетентности в устното и в писменото общуване в учебната програма е предвидено развиване на умения за писане на електронно писмо, на публично изказване по морален проблем, както и за създаване на писмен аргументативен текст – есе.

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО В КРАЯ НА КЛАСА

ОБЛАСТИ НА КОМПЕТЕНТНОСТ	ЗНАНИЯ, УМЕНИЯ И ОТНОШЕНИЯ
СОЦИОКУЛТУРНИ КОМПЕТЕНТНОСТИ	Разграничава видовете функционални стилове (разговорен, художествен). Разбира отношението между речево поведение и особеностите на конкретната комуникативна ситуация. Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит. Търси, извлича, обработва и използва информация от различни информационни източници за решаване на комуникативни задачи. Представя различни видове информация по зададени параметри.
ЕЗИКОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ	Познава характеристиките на българския книжовен език. Разпознава езикови особености на текстове, характерни за разговорния и за художествения стил. Загълбочава знанията си за лексикални и за граматични особености на книжовния български език.
КОМУНИКАТИВНИ КОМПЕТЕНТНОСТИ	<i>Слушане</i> Сравнява и анализира различни проблеми при участие в диалог и в дискусия. <i>Четене</i> Сравнява и анализира проблеми в художествени текстове. <i>Говорене</i> Спазва правилата за книжовен изговор. Подготвя и представя публично изказване по морален проблем. <i>Писане</i> Спазва изучените книжовни езикови правила. Създава в писмена форма: – есе по морален проблем – електронно писмо

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Теми	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
1. Език, текст, общуване. Книжовен език	Разбира отношението между език и личност, език и общество, език и култура. Разбира връзките между език – текст – общуване в комуникативната ситуация. Разбира същността на понятието книжовен език. Познава характеристиките на книжовния език. Разбира същността на кодификацията за регламентирането на книжовните езикови норми.	книжовен език езикова норма кодификация
2. Функционални стилове на българския книжовен език	Разбира отношението между понятията текст и стил. Различава понятията индивидуален стил и функционален стил. Познава видовете функционални стилове на българския книжовен език – разговорен стил, официално-делови стил, научен стил, художествен стил, публицистичен стил.	стил индивидуален стил функционален стил
3. Разговорен стил	Разпознава съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на разговорния стил. Участва в диалог, като съобразява изказа си със ситуацията. Сравнява и анализира различни проблеми при участие в диалог. Извлича и използва информация от разговорни текстове при решаване на комуникативна задача.	
4. Художествен стил	Разпознава съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на художествения стил. Сравнява и анализира проблеми в художествени текстове. Извлича и използва информация от художествени текстове при решаване на комуникативна задача.	
5. Лексикални особености на думата в текста.	Използва уместно лексикални средства за изразяване на отношения между видове и родови понятия, между причина и следствие на лексикално ниво.	родово понятие видово понятие
Фразеологично словосъчетание	Познава смисловите и граматичните особености на фразеологичното словосъчетание. Познава различни видове фразеологични словосъчетания и уместно ги използва в речевата си практика.	свободно словосъчетание фразеологично словосъчетание
6. Речев етикет в електронното общуване	Прави сравнение между общуване по електронен път и общуване в други комуникативни ситуации. Познава особеностите на речевия етикет в електронното общуване. Използва уместно речевни етикетни формули при електронно общуване.	
7. Залог на глагола	Разпознава залога като отношение на глаголния субект към глаголното действие. Прилага уместно специфичната функция на залога в речевата практика.	залог деятелен залог страдателен залог
8. Вид и време на глагола	Познава особеностите на вида на глагола. Използва уместно различни глаголни времена и глаголи от различен вид в текст.	вид на глагола свършен вид на глагола несвършен вид на глагола
9. Видове подчинени изречения	Използва уместно в текст различни видове сложни съставни изречения. Използва уместно различни синтактични конструкции според целта на общуване. Прилага пунктуационните правила, свързани с особеностите на сложното съставно изречение с различни подчинени изречения – подчинено определително изречение, подчинено допълнително изречение, подчинено обстоятелствено изречение, подчинено подложно изречение.	

В часовете за развиване на комуникативните компетентности в компонента БЪЛГАРСКИ ЕЗИК се преживяват 18 часа върху следните теми:

Теми	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
Публично изказване. Публично изказване по морален проблем	Познава особеностите на публичното изказване. Формулира теза и се придържа към нея. Подбира и структурира аргументи от различни източници на информация. Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит. Търси, извлича, обработва и използва информация от различни информационни източници за решаване на комуникативни задачи. Представя различни видове информация по зададени параметри. Подготвя публично изказване по морален проблем, като се съобразява със ситуацията на общуване. Произнася публично изказване по морален проблем с подходяща интонация и артикулация. Спазва правилата за книжовен изговор. Използва уместно неезикови средства (мимики, поглед, поза, жестове).	публично изказване
Есето като вид аргументативен текст. Есе по морален проблем	Познава особеностите на есето. Структурира въвеждаща част. Формулира теза и антитеза. Подбира аргументи и контрааргументи при изведена теза и при изведена антитеза. Изгражда смислови и логически връзки между отделните структурни и композиционни елементи на есето. Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит. Създава есе по морален проблем. Спазва изучените книжовни езикови правила.	есе
Електронно писмо	Познава особеностите на електронното писмо. Създава електронно писмо. Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит. Представя различни видове информация по зададени параметри. Съобразява се с изискванията за графично и за структурно оформяне на електронното писмо. Спазва изучените книжовни езикови правила.	електронно писмо

ПРЕПОРЪЧИТЕЛНО ПРОЦЕНТНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНИТЕ УЧЕБНИ ЧАСОВЕ ЗА ГОДИНАТА

Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА в VIII клас е 144 часа – 72 часа за български език (от които 18 часа за развиване на комуникативните компетентности) и 72 часа за литература (от които 18 часа за развиване на комуникативните компетентности).

Седмичният брой часове за изучаване на учебния предмет БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА в VIII клас е 4 часа – 2 часа за български език (от които 0,5 час за развиване на комуникативните компетентности) и 2 часа за литература (от които 0,5 час за развиване на комуникативните компетентности).

Препоръчително разпределение на часовете в компонента БЪЛГАРСКИ ЕЗИК:

За нови знания	40%
За упражнения	40%
За преговор	6%
За обобщение	6%
За контролни и за класни работи	8%

СПЕЦИФИЧНИ МЕТОДИ И ФОРМИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Съотношение при формиране на срочна оценка:

Текущи оценки от устни и от писмени изпитвания	60%
Оценки от контролни работи и от класни работи	20%
Оценки от групи участия (работа в часовете, изпълнение на домашни работи, работа в групи и др.)	20%

ДЕЙНОСТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КЛЮЧОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ, КАКТО И МЕЖДУПРЕДМЕТНИ ВРЪЗКИ

Ключови компетентности	Дейности и междупредметни връзки
Умения за общуване на чужди езици	Участие в публични изказвания по морален проблем, свързан с културното многообразие, като основа за развиване на интереса към межкултурното общуване и към чуждите езици.
Дигитална компетентност	Използване на книги от електронни библиотеки и на други електронно базирани информационни източници (речници, енциклопедии, бази данни) за изпълнение на конкретна комуникативна задача. Използване на мултимедия за представяне на продукти от изпълнение на конкретна комуникативна задача.
Умения за учене	Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или на комуникативни задачи, както и при учене с цел определяне на собствените силни и слаби страни, на собствения стил на учене.
Социални и граждански компетентности	Общуване в различни среди чрез демонстриране на толерантност и чрез изграждане на взаимно доверие. Общуване чрез изразяване и разбиране на различни гледни точки.

ПРИМЕРНО ГОДИШНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ

72 ЧАСА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК (от които 18 часа за развиване на комуникативните компетентности)

Препоръчително разпределение на часовете:

за нови знания (НЗ): 40% (29 часа)

за упражнение (У): 40% (29 часа)

за преговор: 6% (4 часа)

за обобщение: 6% (4 часа)

за контрол и оценка: 8% (6 часа)

Езикът – звук, гума, изречение, текст (Начален преговор) – 2 ч.

Входно равнище – 1 ч.

Език, текст, общуване. Книжовен език НЗ – 2 ч./У – 2 ч.

Функционални стилове на българския книжовен език НЗ – 2 ч./У – 2 ч.

Разговорен стил НЗ – 2 ч./У – 2 ч.

Художествен стил НЗ – 2 ч./У – 2 ч.

Обобщителни упражнения – 1 ч.

Контролна работа – 1 ч.

Лексикални особености на думата в текста.

Фразеологично словосъчетание НЗ – 2 ч./У – 2 ч.

Речев етикет в електронното общуване НЗ – 2 ч./У – 2 ч.

Обобщителни упражнения – 1 ч.

Класна работа – 2 ч.

Залог на глагола НЗ – 3 ч./У – 3 ч.

Вид и време на глагола – НЗ – 3 ч./У – 3 ч.

Видове подчинени изречения – НЗ – 3 ч./У – 3 ч.

Обобщителни упражнения – 1 ч.

Контролна работа – 1 ч.

Публично изказване. Публично изказване по морален проблем НЗ – 3 ч./У – 4 ч.

Есето като вид аргументативен текст. Есе по морален проблем – НЗ – 3 ч./У – 4 ч.

Електронно писмо НЗ – 2 ч./У – 2 ч.

Обобщителни упражнения – 1 ч.

Годишен преговор – 2 ч.

Изходно равнище – 1 ч.

5. Учебна програма по български език за 8. клас (общообразователна подготовка)

УТВЪРДИЛ

Директор:
(Име, фамилия, подпис)

Примерно годишно тематично разпределение по български език за 8. клас

72 часа български език, от които 18 часа за развитие на комуникативните умения
36 учебни седмици

ПЪРВИ УЧЕБЕН СРОК

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
1.	1	Езикът – звук, гума, изречение, текст (Начален преговор)	преговор	Актуализиране на знания и на умения, придобити в 5. – 7. клас.		Осъществява самоконтрол при изпълнение на дейностите по актуализиране на знания и на умения.	самостоятелна работа оценка на работа по групи дискусия	
2	1	Езикът – звук, гума, изречение, текст (Начален преговор)	преговор	Актуализиране на знания и умения, придобити в 5. – 7. клас.		Познава характеристиките на българския книжовен език.	работен лист оценка на домашна работа	
3	2	Входно равнище	контрол и оценка			Следва инструкции.	тест	
4	2	Език, текст, общуване. Книжовен език	нови знания	Разбира отношението между език и личност, език и обществото, език и култура. Разбира връзките между език – текст – общуване.	книжовен език езикова норма кодификация	Актуализира знания за комуникативната ситуация.	дискусия устно изложение	
5	3	Публично изказване	нови знания	Знае се с особеностите на публичното изказване като устен текст.	публично изказване	Актуализира знания и умения за създаване на текст.	текст ролева игра участие в дискусия	
6	3	Език, текст, общуване. Книжовен език	нови знания	Познава характеристиките на книжовния език. Разбира същността на кодификацията за регламентирането на книжовните езикови норми.	книжовен език езикова норма кодификация	Познава особеностите на българския книжовен език. Умее да работи в екип. Използва мултимедия за представяне на презентация по проект.	текст оценка на работа по групи дискусия проект	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
7	4	Език, текст, общуване. Книжовен език	упражнение			Учи самостоятелно. Извлича информация от електронни източници. Работи в библиотека.	самостоятелна работа дискусия проект мест	
8	4	Език, текст, общуване. Книжовен език	упражнение			Учи самостоятелно. Разбира инструкции и работи по зададен модел в училищна и в извънучилищна среда. Систематизира учебна информация.	текст дискусия работен лист	
9	5	Публично изказване	нови знания	Формулира теза и се придържа към нея. Побира и структурира аргументи от различни източници на информация. Търси, извлича, обработва и използва информация от различни източници.		Актуализира знания и умения за изграждане на аргументация. Оценява идеи, тези и аргументи. Развива социални и граждански компетентности.	проверка на домашна работа оценка на работа по групи мест	
10	5	Функционални стилове на българския книжовен език	нови знания	Разбира отношението между понятията <i>текст</i> и <i>стил</i> . Различава понятията <i>индивидуален стил</i> и <i>функционален стил</i> .	стил индивидуален стил функционален стил	Актуализира знания за текста.	дискусия	
11	6	Функционални стилове на българския книжовен език	нови знания	Познава видовете функционални стилове на българския книжовен език.	стил индивидуален стил функционален стил	Актуализира знания за текста. Разпознава езиковите особености на текстовете, характерни за различните стилове.	оценка на домашна работа оценка на работа по групи работен лист	
12	6	Функционални стилове на българския книжовен език	упражнение			Разбира инструкции. Работи по алгоритъм. Използва електронно базираните информационни източници.	участие в дискусия оценка на работа по групи мест	
13	7	Публично изказване по морален проблем	нови знания	Подготвя публично изказване по морален проблем, като се съобразява със ситуацията на обсъждане.	публично изказване	Актуализира информация за същността на текста разсъждение по проблеми от житейски, научен и пр. характер.	проверка на домашна работа самостоятелна работа участие в дискусия	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
14	7	Функционални стилове на българския книжовен език	упражнение			Учи самостоятелно. Редактира грешки.	оценка на работа по групи работен лист	
15	8	Разговорен стил	нови знания	Разпознава съержателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на разговорния стил.		Познава характеристиките на българския книжовен език в неговите функционални разновидности.	самостоятелна работа симуляция ролева игра	
16	8	Разговорен стил	нови знания	Участва в диалог, като съобщава изказа си със ситуацията. Сравнява и анализира проблеми при участие в диалог. Извлича и използва информация от разговорни текстове при решаване на комуникативна задача.		Владее езикови средства, характерни за разговорния стил, и ги използва уместно в речевата практика. Актуализира знания за диалога.	самостоятелна работа оценка на работа по групи ролева игра	
17	9	Публично изказване	упражнение			Извлича информация от различни източници. Представя информация по зададени параметри.	проверка на домашна работа дискусия	
18	9	Разговорен стил	упражнение			Владее езикови средства и ги използва уместно в речевата практика.	оценка на домашна работа	
19	10	Разговорен стил	упражнение			Владее езикови средства и ги използва уместно в речевата практика.	тест проект дискусия	
20	10	Художествен стил	нови знания	Разпознава съержателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на художествения стил.		Актуализира знания за художествения текст.	писмен текст ролева игра дискусия	
21	11	Публично изказване	упражнение			Планира структурата на публичното изказване. Работи с електронно базирани ресурси (библиотеки, бази данни).	участие в дискусия	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
22	11	Художествен стил	нови знания	Сравнява и анализира проблеми в художествени текстове. Извлича и обработва информация от художествени текстове при решаване на комуникативна задача.		Работи по зададен алгоритъм.	устно изложение участие в дискусия	
23	12	Художествен стил	упражнение			Учи самостоятелно, като използва електронно базирани ресурси.	работен лист самостоятелна работа	
24	12	Художествен стил	упражнение			Възприема текстове с особености на художествения стил. Работи с електронно базирани библиотеки.	проект презентация	
25	13	Публично изказване по морален проблем	упражнение			Произнася публично изказване, като спазва правилата за книжовен изговор. Използва уместно неезикови средства.	симулация ролева игра	
26	13	Обобщителни упражнения	обобщение				участие в дискусия самостоятелна работа	
27	14	Класна работа	контрол и оценка			Следва и разбира инструкции. Планира времето за изпълнение на задачите.	мест	
28	14	Класна работа	контрол и оценка			Осъществява самоконтрол.		
29	15	Публично изказване по морален проблем	упражнение			Владее невербални средства за оказване на въздействие върху аудиторията. Умее да работи в екип.	ролева игра симулация	
30	15	Лексикални особености на думата в текста. Фразеологично словосъчетание	нови знания	Използва уместно лексикални средства за означаване на отношение между видовете родови понятия, между причина и следствие на лексикално ниво.	родово понятие видово понятие	Познава възможностите на българския език; прави връзка с изучавани чужди езици.	устно изложение участие в дискусия самостоятелна работа	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
31	16	Лексикални особености на думата в текста. Фразеологично словосъчетание	нови знания	Познава смисловите и граматичните особености на фразеологичното словосъчетание. Познава различни видове фразеологични словосъчетания и уместно ги използва.	свободно словосъчетание фразеологично словосъчетание	Познава възможностите на българския език; прави връзка с изучавани чужди езици.	проверка на домашна работа ролева игра	
32	16	Лексикални особености на думата в текста. Фразеологично словосъчетание	упражнение			Открива и редактира грешки при употреба на родовете и видовете понятия. Използва мултимедия за представяне на резултати по проект.	участие в дискусия проект	
33	17	Есето като вид аргументативен текст	нови знания	Познава особеностите на есето като вид аргументативен текст.	есе	Актуализира знания за текст разсъждение, текст описание, текст повествование.	творческа задача изследователска задача	
34	17	Лексикални особености на думата в текста. Фразеологично словосъчетание	упражнение			Използва уместно в речевата си практика фразеологични словосъчетания. Междупредметни връзки с чужд език.	тест самостоятелна работа работен лист изследователска задача	
35	18	Речев етикет в електронното общуване	нови знания	Прави сравнение между общуването по електронен път и общуването в други комуникативни ситуации.		Актуализира знания за речевия етикет. Връзка с изучавани чужди езици.	проверка на домашна работа самостоятелна работа	
36	18	Речев етикет в електронното общуване	нови знания	Познава особеностите на речевия етикет в електронното общуване. Използва уместно речевия етикетни формули при електронно общуване.		Съобразява се с другите участници в общуването чрез електронни средства.	дискусия ролева игра интегрирана оценка (БЕ – ИТ)	
37	19	Есето като вид аргументативен текст	нови знания	Структурира въвеждащата част. Формулира теза и антитеза, подбира аргументи и контрааргументи при изведена теза и антитеза.		Прилага алгоритъм. Развива социални и граждански умения (защитава гледна точка по морален проблем).	самостоятелна работа творческа задача	

ВТОРИ УЧЕБЕН СРОК

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
38	19	Обобщителни упражнения	обобщение				самостоятелна работа	
39	20	Залог на глагола	нови знания	Разпознава залога като отношение на глаголният субект към глаголното действие.	залог деятелен залог страдателен залог	Актуализира знания за граматичните признаци на глагола.	тест	
40	20	Залог на глагола	нови знания	Прилага уместно специфичната функция на залога в речева-та практика.	залог деятелен залог страдателен залог	Систематизира знания за глагола като част на речта. Познава възможностите на българския език за изразяване на различни значения.	Тест	
41	21	Есе по морален проблем	нови знания	Създава есе по морален проблем.	есе	Изгражда умения за комуникативно партньорство.	устен текст симулация ролева игра	
42	21	Залог на глагола	нови знания	Прилага уместно специфичната функция на залога в речева-та практика	залог деятелен залог страдателен залог	Прилага знанията си за залога в часовете по чужд език. Работи с алгоритъм.	проверка на домашна работа	
43	22	Залог на глагола	упражнения			Сравнява езикови единици от български език и от изучаван чужд език.	устно изложение дискусия работен лист	
44	22	Контролна работа	Контрол и оценка			Разбира инструкции. Осъществява самоконтрол.	индивидуална задача дискусия	
45	23	Есето като вид аргументативен текст. Есе по морален проблем	упражнение			Изгражда смислови и логически връзки между отделните структурни и композиционни елементи на есето.	работен лист текст работа по групи	
46	23	Залог на глагола	упражнение			Работи по определен модел (алгоритъм).	проверка на домашна работа изследователска задача дискусия	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
47	24	Залог на глагола	упражнение			Редактира грешки в собствен и в чужд текст.	тест	
48	24	Вид и време на глагола	нови знания	Познава особеностите на вида на глагола. Използва уместно различни глаголни времена и глаголи от различен вид в текст.	Вид на глагола свършен вид на глагола несвършен вид на глагола	Актуализира, систематизира и обобщава информация за глагола.	самостоятелна работа дискусия	
49	25	Есето като вид аргументативен текст. Есе по морален проблем	упражнение			Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит. Развива умения за комуникативно партньорство.	участие в дискусия творческа задача	
50	25	Вид и време на глагола	нови знания	Познава особеностите на вида на глагола. Използва уместно различни глаголни времена и глаголи от различен вид в текст.	Вид на глагола свършен вид на глагола несвършен вид на глагола	Актуализира, систематизира и обобщава информация за глагола. Прилага алгоритъм.	самостоятелна работа	
51	26	Вид и време на глагола	нови знания	Познава особеностите на вида на глагола. Използва уместно различни глаголни времена и глаголи от различен вид в текст.	Вид на глагола свършен вид на глагола несвършен вид на глагола	Сравнява и осмисля езикови единици от български език и от изучаван чужд език.	проверка на домашна работа дискусия	
52	26	Вид и време на глагола	упражнение			Осъществява самоконтрол при редактиране на грешки.	самостоятелна работа дискусия	
53	27	Есето като вид аргументативен текст. Есе по морален проблем	упражнение			Създава есе по морален проблем, свързан с културното многообразие, като основа за развиване на интереса към межкултурното общуване.	проект творческа задача работен лист	
54	27	Вид и време на глагола	упражнение			Развива умения за самостоятелно учене. Работи в екип.	тест оценка на творческа задача устно изложение	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
55	28	Вид и време на глагола	упражнение			Сравнява и осмисля езикови единици от български език и от изучаван чужд език.	работен лист	
56	28	Видове подчинени изречения	нови знания	Използва уместно в текст различни видове сложни съставни изречения. Използва уместно различни синтактични конструкции според целта на общуване.		Актуализира и систематизира знания за изречението в българския език.	проверка на домашна работа устно изложение участие в дискусия	
57	29	Есето като вид аргументативен текст. Есе по морален проблем	упражнение			Редактира слабости в текст есе.	проверка на домашна работа работен лист	
58	29	Видове подчинени изречения	нови знания	Познава и прилага пунктуационните правила, свързани с особеностите на сложното съставно изречение с различни видове подчинени изречения.		Сравнява и осмисля езикови единици от български език и от изучаван чужд език.	самостоятелна работа текст устно изложение	
59	30	Видове подчинени изречения	нови знания	Познава и прилага пунктуационните правила, свързани с особеностите на сложното съставно изречение с различни видове подчинени изречения.		Разбира инструкции, описва и прилага определен модел (алгоритъм).	устно изложение творческа задача тест	
60	30	Видове подчинени изречения	упражнение			Осъществява самоконтрол при изпълнение на учебните задачи.	симулация ролева игра	
61	31	Електронно писмо	нови знания	Познава особеностите на електронното писмо. Създава електронно писмо, като се съобразява с изискванията за графично и за структурно оформление на електронното писмо.		Актуализира знания за текстове, предназначени за пряко речево общуване.	участие в дискусия устно изложение	
62	31	Видове подчинени изречения	упражнение			Съпоставя синтактични явления в езиците, които изучава.	работен лист изследователска задача	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
63	32	Видове подчинени изречения	упражнение			Редактира грешки при употребата на подчинени изречения в собствен и в чужд текст.	самостоятелна работа проверка на домашна работа	
64	32	Обобщителни упражнения	обобщение			Работи по зададен модел в училищна и в извънучилищна среда.	работен лист проект	
65	33	Електронно писмо	нови знания	Чрез електронно писмо представя различни видове информация по зададени параметри. Спазва изучените книжовни езикови правила.		Връзка с учебния предмет информационни технологии.	самостоятелна работа оценка на работа по групи	
66	33	Контролна работа	контрол и оценка			Разбира инструкции. Осъществява самоконтрол.	самостоятелна работа тест	
67	34	Електронно писмо	упражнение			Разбира инструкции, прилага алгоритми за създаване на електронно писмо.	участие в дискусия симулация интегрирана оценка	
68	34	Електронно писмо	упражнение			Редактира допуснати слабости в текст на електронно писмо.	проверка на домашна работа работен лист	
69	35	Обобщителни упражнения (текстове)	обобщение			Обобщава и систематизира учебна информация за текстове, създавани в 8. клас	оценка на работа по групи работен лист проект	
70	35	Годишен преговор	преговор				самостоятелна работа оценка на работа по групи	
71	36	Годишен преговор	преговор				самостоятелна работа творческа задача тест	
72	36	Изходно равнище	контрол и оценка			Разбира инструкции. Осъществява самоконтрол.		

ВТОРА ЧАСТ

Насоки за практическа дейност

ЕЗИКЪТ – ЗВУК, ДУМА, ИЗРЕЧЕНИЕ, ТЕКСТ (Начален преговор)

Първият раздел в *Учебника* се състои от една урочна разработка – „Езикът – звук, дума, изречение, текст (Начален преговор)“. Той съдържа и два варианта на задачи за входно ниво. За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 8. клас „Езикът – звук, дума, изречение, текст (Начален преговор)“ в примерното годишно разпределение се предлагат 2 часа.

В началото на работата се предвижда да се отдели достатъчно време, за да могат учениците да разгледат новия учебник по български език за 8. клас и да се запознаят с неговото съдържание, да вникнат в структурата му, да научат какво означават използваните условни знаци.

Образователни цели:

- да се припомнят лингвистични знания, овладявани чрез обучението по български език в периода 5. – 7. клас; такива са знанията, свързани с понятията *звук*, *дума*, *изречение* и *текст*, както и най-съществените признаци на тези понятия;
- да се актуализират умения за анализ и конструиране на гуми, изречения и текстове;
- да се дискутира върху проблеми, свързани с езиците на европейските гържави; да се открий ролята на българския език като един от езиците на голямото европейско езиково семейство.

Нови понятия:

няма

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

По време на учебната работа, свързана с трите групи въпроси и задачи (вж. на с. 12: 1. *Откриваме и осмисляме информацията от текста*; 2. *Анализираме и тълкуваме информацията от текста*; 3. *Оценяваме и прилагаме информацията от текста*), осмислящите участват в дискусия, чрез която осмислят ролята на европейските езици като средство за постигане на интеграция между народите от общността. Трите тематични кръга – многообразието от европейски езици, българският език, чиято азбука, кирилицата, за първи път става официална азбука на Европейския съюз, и необходимостта да се учат чужди езици – са основа, върху която обучаваните лица представят свои мнения, разсъждават

върху интересоващи ги проблеми, споделят фрагменти от преживян личен опит.

План на урока за нови знания:

- Дискусия върху идеи, заложи в въвеждащите текстове.
- Особености на изграждащите езика елементи, изучени до 8. клас:
 - звукове;
 - гуми;
 - изречения;
 - текстове.
- Практическа работа с езика – изпълнение на упражнения и решаване на тематични задачи.

Методически указания за работа

Работата в урока по актуализация на вече изучени в периода 5. – 7. клас знания и умения може да бъде организирана с помощта на различни подходи например:

- индуктивно – дават се конкретни примери за *звукове*, *изречения*, *думи* и *текстове*; правят се изводи за лингвистичната същност на съответните понятия и се разсъждава върху начините на тяхната употреба в речевата практика;
- дедуктивно – концептуализират се признаците на *звуковете*, *думите*, *изреченията* и *текстовете* като лингвистични понятия; формулират се закономерностите, от които се определят отношенията между изброените езикови елементи; осмислените признаци и отношения се илюстрират с конкретни примери на *звукове*, *думи*, *изречения* и *текстове*.

Кой подход ще бъде предпочетен, зависи от вида на училището, от особеностите на класа и от личните предпочитания на преподавателя. При работата върху урока е важно той умело да регулива различни форми на взаимодействие с учениците, като например:

- да използва беседа при припомнянето на особеностите на звуковете и думите;
- да организира самостоятелна работа на учениците при анализ и конструиране на изречения и на различни видове текст.

Работата продължава с практически занимания върху езика посредством изпълнение на конкретни упражнения. Това са похвати, включващи разнообразни познавателни и комуникативни дейности с езиковите явления и закономерности.

По-голямата част от сведенията в първата урочна статия на *Учебника* са представени под

формата на схеми и таблици. Този подход се използва, за да могат учениците по-лесно да си припомнят основните характеристики на елементите на езика и да запомнят безпроблемно онези от тях, които са най-съществени и ще бъдат основа при предстоящата работа по овладяване на новите езикови понятия в 8. клас.

Отговори на упражненията

1. Тема на текста: *Официални езици на Европейския съюз – езиците, които се говорят от народите на общността*

Ключови думи: *официални езици на ЕС, езиково многообразие*

2. Предназначение на текста: *да даде информация за езиците, които са официални в ЕС, и за процедурата, по която един европейски език става официален за общността.*

3. В текста са използвани елементи на *описание* и елементи на *разсъждение*.

4. Според текста не е вярно следното твърдение: *Много малко са регионалните и глобалните институции, които в своята дейност използват толкова много официални езици, както това се прави в управляващите органи на ЕС.*

5. Информация във връзка с първото твърдение от упражнение 4 е представена в първия абзац на текста, а информация, свързана с третото твърдение, във втория абзац на текста.

6. Докато първият абзац на текста представя информация за официалните езици на ЕС и за начините, по които тези езици се използват от административните органи на ЕС, вторият абзац насочва вниманието към новото и различното, с което езиковата политика на ЕС се характеризира в сравнение с други съществували досега и съществуващи в момента органи и организации.

7. „Вавилонска кула“ е устойчив израз, фразеологично словосъчетание, което означава: *бъркотия, неразбория, хаос*. Изразът идва от библейската легенда за Вавилонската кула, която трябвало да се построи до небето, но разгневеният бог объркал езиците на строителите, за да не могат да се разберат, и те се пръснали по света, без да я довършат.

8. *имат* – 4 звука, 4 букви; 2 гласни (*и, а*) и 2 съгласни (*м, т*);


момент – 6 звука; 6 букви; 2 гласни (*о, е*) и 4 съгласни (*м, м, н, т*);

друга – 5 звука; 5 букви; 2 гласни (*у, а*) и 3 съгласни (*г, р, з*).

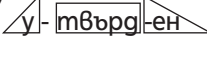
9. *съюз* – 5 звука, 4 букви;

националният – 13 звука, 12 букви;

интересуващи – 13 звука, 12 букви

10. *членка*:  (корен, наставка, окончание)

новият:  (корен, наставка, определителен член)

утвърден:  (представка, корен, наставка)

11. При писане на думите могат да се допуснат следните правописни грешки:

- *дацки* вм. правилното *датски*;
- *ирлански* вм. правилното *ирландски*;
- *италиански* вм. правилното *италиански*;
- *чехски* вм. правилното *чешки*;
- *официални* вм. правилното *официални*;
- *обикновено* вм. правилното *обикновено*;
- *използват* вм. правилното *използват*;
- *инструкций* вм. правилното *инструкции*;
- *привежда* вм. правилното *превежда*;
- *не забавно* вм. правилното *незабавно*;
- *глатки* вм. правилното *гладки*;
- *отвърдени* вм. правилното *утвърдени*.

12. Информация за значението на думите се предлага в тълковния речник:

територия – земно пространство в определени граници

органи – учреждения или административни служби със свои задачи в обществения живот

институция – учреждение, институт

13. Синоними на думите са:

страна – държава;

незабавно – бързо, веднага;

интересуващи се – заинтересовани

14. Антоними на думите са:

официалните – неофициалните

незабавно – бавно

интересуващи се – незаинтересовани

15.

Пример от текста	Вид на думата като част на речта	Пример за морфологичен анализ на думата
1. съюз	съществително име	м.р. ед.ч. нечл.
2. официални	прилагателно име	м.р. мн.ч. нечл.
3. 23	числително име	числ. бройно нечл.
4. те	местоимение	л. мест. 3 л. мн.ч.
5. реализира	глагол	сег. вр. 3 л. ед.ч. III спр.
6. на	предлог	означава притежание
7. и	съюз	свързва думи в простото изречение
8. незабавно	наречие	означава начин на извършване на действието
9. не	частица	означава отрицание
10. –	междуметие	–

16. В текста не е употребено междуметие.
Пример за междуметие: *мяу!* – означава звукопограние.

17. главни части: *институция*, (не) *използва*;
второстепенни части: *една*, *друга*, *регионална*, *глобална*, *толкова*, *много*, *официални*, *езици*, *ЕС*.

18. ЕС практически реализира политика на езиково многообразие, непозната в историята и практиката на международните институции до този момент. – изречението е просто по състав –

Когато една страна стане членка на ЕС, националният език на тази страна става един от официалните езици на ЕС. – изречението по състав е сложно съставно.

Решението по този въпрос се взема от Съвета на министрите на ЕС. – изречението е просто по състав –

19. Задачата е творческа – задача за създаване на текст, като се използва информация от друг изходен текст.

Решения на задачите за домашна работа

1. Морфеман анализ:

родина: род -и -н -а (корен, наставка, наставка, окончание)

природата: при -рог -а -та (представка, корен, наставка, определителен член)

Морфологичен анализ:

символите – същ. нар. име м.р. ед.ч. чл.

дела – същ. нар. име ср.р. мн.ч. нечл.

най-красивите – прил. име качествено ср.р. мн.ч. степенувано

розата – градинско растение с кичести ароматни цветова и бодли; ж.р. ед.ч. чл.

маслодайни – от които се добива масло; ж.р. мн.ч. нечл.

Първото изречение е просто по състав.

Второто изречение е сложно съчинено по състав.

Третото изречение по състав е сложно съставно изречение.

2. Задачата е изследователска. Може да бъде изпълнена и като работа по проект.

Отговори на тестовите задачи

1.	В
2.	Г
3.	Б
4.	А
5.	Б
6.	Г
7.	Г
8.	Б

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ ЗА ВХОДНО РАВНИЩЕ

Ключ с верните отговори

Тестът за проверка и оценка на входното равнище съдържа 15 задачи, от които 12 задачи с избираем отговор и 3 задачи със свободен отговор.

Общ брой точки: 18 т.

Скала за оценка:

0 – 6 т. Слаб 2

7 – 9 т. Среден 3

10 – 12 т. Добър 4

13 – 15 т. Мн. добър 5

16 – 18 т. Отличен 6

Вариант 1

Задача №	Верен отговор	Брой точки
1.	В.	1 т.
2.	Възможни отговори: 1) <i>намаления лов на панди</i> 2) <i>съхраняване на териториите на обитание</i>	Пълен кредит – 2 т. Частичен кредит – 1 т. Ученикът е записал само една причина или е дал отговор, който отговаря частично на информацията в текста. Нулев кредит – 0 т. Ученикът не е дал отговор.
3.	Б.	1 т.
4.	уязвим вид: <i>гигантска панда</i> застрашени видове: <i>източноконгоанска горила, шимпанзе, бонобо</i> критично застрашени видове: <i>западноконгоанска горила, борнейски орангутан, суматрански орангутан</i>	Пълен кредит – 3 т. Частичен кредит – 1 или 2 т. в зависимост от броя на попълнените колони в таблицата и правилно посочените видове. Нулев кредит – 0 т. Ученикът не е попълнил таблицата или е дал грешни отговори.
5.	В.	1 т.
6.	Отговор: <i>Запетаята отделя подчинено изречение в състава на сложно съставно изречение.</i>	1 т.
7.	В.	1 т.
8.	В.	1 т.
9.	В.	1 т.
10.	Б.	1 т.
11.	А.	1 т.
12.	В.	1 т.
13.	Б.	1 т.
14.	В.	1 т.
15.	В.	1 т.

Вариант 2

Задача №	Отговор	Брой точки
1.	Б.	1 т.
2.	1) <i>Българските ученици са неграмотни; те са сред най-слабите ученици в Европа по отношение на основни знания и умения (математика, четене).</i> 2) <i>Българските ученици са сред най-успешните участници в международни състезания и олимпиади по математика, информатика и др.</i>	Пълен кредит – 2 т. Частичен кредит – 1 т. Ученикът формулира само една гледна точка или формулира частично вярно гледните точки, представени в текста. Нулев кредит – 0 т. Ученикът не успява да формулира гледните точки.
3.	Г.	1 т.
4.	Международна олимпиада в Казан – 3 медала (1 златен, 2 сребърни) Олимпиада в Москва – 8 медала (4 сребърни, 4 бронзови) Международна олимпиада в Тайланд – 3 медала (2 сребърни, 1 бронзов), 3 грамоти	Пълен кредит – 3 т. Частичен кредит – 2 т. или 1 т. в зависимост от попълнените данни. Нулев кредит – 0 т. Ученикът не дава верни отговори.
5.	Б.	1 т.
6.	Отговор: <i>Запетаята отделя еднородни части.</i>	1 т.
7.	В.	1 т.
8.	В.	1 т.
9.	В.	1 т.
10.	В.	1 т.
11.	В.	1 т.
12.	А.	1 т.
13.	Г.	1 т.
14.	Б.	1 т.
15.	В.	1 т.

ЕЗИК, ТЕКСТ, ОБЩУВАНЕ. КНИЖОВЕН ЕЗИК

Вторият раздел в *Учебника „Книжовен език. Функционални стилове на книжовния език“* се състои от четири урочни разработки: „Език, текст, общуване. Книжовен език“, „Функционални стилове на българския книжовен език“, „Разговорен стил“ и „Художествен стил“. Разделът включва и обобщителни упражнения, към които се предлагат два варианта на задачи за проверка и оценка на знанията и на уменията, пригодени чрез работата с раздела.

За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 8. клас „Език, текст, общуване. Книжовен език“ в примерното годишно разпределение се предлагат 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се обогатят знанията за отношенията между концептите *език* и *личност*, *език* и *общество*, *език* и *култура*; да се осмисли същността на понятието *книжовен език* и да се овладеят особеностите на неговите специфични характеристики; да се направят изводи за релациите между понятията *езикова норма* и *кодификация* на езиковата норма;
- да се развият умения за извличане, обработване и прилагане на информация от различни текстове на книжовен български език;
- да се осмисли значението на народните будители за историята и културата на България; да се възпитава чувство на преклонение пред подвига на българите, които със своето дело през вековете са спомогнали за изграждането и развитието на българската нация.

Нови понятия:

книжовен език
езикова норма
кодификация

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Урокът започва с дискусия върху проблеми от трите текста, посветени на Деня на народните будители – 1 ноември: „Летописецът“, „Хилендарският монах“ и „Будителите в нас“. По време на учебната работата върху текстовете осмислят ролята на историческите личности, на културните дейци и на творците от епохата на Възраждането за оформяне на националното самосъзнание на българския народ, запознават се с техния подвиг за запазване на националната ни идентичност, разсъждават върху присъствието на народния будител в съвременния социален и културен контекст.

План на урока за нови знания:

- Езикът – пълноценно средство за развитието на личността и на обществото.
- Същност и особености на българския книжовен език.
- Отношение между езикова норма и кодификация на езиковите норми.
- Развитие на българския език през вековете.

Методически указания за работа

Информацията в настоящата урочна статия създава предпоставки за осмисляне на важни лингвистични понятия – *книжовен език*, *езикова норма*, *кодификация* и др., но тя има и общокултурна стойност за интелектуалното и за индивидуалното личностно развитие на осмокласниците.

Знанията за същността и функциите на естествения човешки език като основно средство за комуникация, за оформяне на мислите и идеите, за осъществяване на въздействия, за изразяване на оценки и отношения; сведенията за книжовния език като единствено полифункционално средство за общуване във всички възможни съществуващи обществени сфери и комуникативни контексти; интересните факти от развоя и оформянето на съвременното състояние на българския книжовен език – тези съдържателни ядра на урочната статия са основа за своеобразен разказ, чрез който погроставащите се осведомяват за начините на говорене и писане на съвременния българин и се убеждават, че днешното им състояние е резултат от многовековен, изпълнен с трудности и с превратности исторически развой.

Урокът може да бъде преподаден с помощта на различни подходи, методи, педагогически средства:

- чрез цялостно и системно изложение на учителя, в което уместно се редуват елементи на лекционна форма и на беседа;
- чрез последователни участия на ученици, които предварително са подготвили кратки изказвания по определените подтеми от учебното съдържание (точки от урочната структура);
- чрез презентация, изготвена от учителя или от ученици, които са получили предварителна задача за самостоятелна работа.

В края на урока се прави концептуализация на основните съдържателни ядра – систематизират се понятията за *книжовен език*, за неговите характеристики, както и понятията за *норма* и за *кодификация* на нормата.

Отговори на упражненията

1. В трите текста откриваме общи моменти в темите им: *народните будители – в миналото и в нашето съвремие*.

2. Летописецът от стихотворението на А. Малинов въздейства най-силно със следните качества: със своята увереност, че пишейки историята на народа си, върши добро; със своята непоколебимост, твърдост и издръжливост да довърши докрай започнатото дело; със своята отпаденост на делото – без дом, без близки, без насладите на светския живот. Тези качества на героя са внушени чрез умело подбрани от поета епитети, метафори, експресивни изрази.

3. Отношението на писателя към делото на героя от втория текст е изразено чрез следните изрази: *с дълбока въздишка; ръката му сякаш сама се бореше; несвятно следеше; нова вълна обля сърцето му* и др. Чрез въпросите и възклицанията в текста се постига по-голяма въздействена сила на художествения образ на героя.

4. Есето от Паруш Парушев е аргументативен текст, защото: има ясно изразена теза: *Будителите – които от век на век, с измъчени тела и души са правили така, че страниците на историята ни да дишат*; аргументи: *никой от тях не е натрупал имане...; още ги има по земите ни... и др.*; извод: *поклон на всички, които не се предават в битката за българската същина...*

Ключови думи: *народните будители; българска литература, живопис, образование*

С повторението на думата *поклон* в последния абзац на текста се постига грацията на чувството на преклонение пред подвига на народните будители.

5. В трите текста езиково и смислово единство се постига чрез общата тема, чрез ключовите думи и чрез думите, които служат за връзка между отделните изречения.

6. Задачата изисква от учениците да споделят личен комуникативен опит. Предполага се, че сред представените от тях речеве ситуации ще преобладават ситуации на официалното общуване – в училище, в библиотеката, в класната стая, в учителската стая, при среща с по-възрастни непознати хора.

7. Най-важната информация от текста за книжовния език е, че той има задължителни закони и правила. Тези правила при писане на думите образуват българския правопис, а правилата при изговаряне на думите образуват българския правоговор.

1. Като деца изговаряме думите неточно и неправилно.

2. В училище се учим на книжовен български език:

а) правилно да пишем думите – изучаваме българския правопис;

б) правилно да изговаряме думите – изучаваме българския правоговор.

8. Примери:

– членуване на имена от м.р. ег.ч., когато са погледи в изречението, с пълен член *-ът, -ят*: *Ученикът влезе в класната стая*;

– *не* се пише отделно от причастие, когато причастие е употребено като сказуемо: *Плодът не узрял навреме*;

– използване на формата на възвратното притежателно местоимение *си*, когато с нея означаваме притежание на глаголно лице: *Аз получих подаръка си*.

9. Между понятията *норма* и *правило* има отношение както между *общо* и *частно*. Нормата е система от правила. Например правилото за писане на променливото *я* е елемент от *правописната норма*, а правилото за изговаряне на променливото *я* – елемент от *правоговорната норма*.

10. Нарушени книжовни правила в текста:

примери за нарушени правописни правила: *цени (вещи); цел (живот); подържат; сахрани; с свойте, редко*

примери за нарушени пунктуационни правила: *за мили спомени а понякога; учебници, от минали години*

пример за нарушено лексикално правило: *учебните пособия*

11. Упражнението е за създаване на текст. Осмокласниците пишат текстове по описани параметри на речеве ситуации, при които използването на средствата на книжовния език е задължително, защото и трите ситуации предполагат официално общуване между комуникантите.

12. *българе* вм. *българи*;

тие вм. *тези*;

старославяне вм. *старославяни*;

новославяне вм. *новославяни*;

сичките вм. *всичките*.

13. Изразът *български наречия* в текста е употребен със значението *български народни говори*.

14. Задачата има творчески характер. Осмокласниците трябва да използват информацията от текста и да създадат собствено разсъждение по поставения въпрос.

Решения на задачите за домашна работа

1. – 2. Задачите са за работа по проект. Когато записват и редактират примери на езикови грешки от заобикалящата ги речева среда, осмокласниците се учат на непримиримост срещу езиковите слабости, допускани от различни хора при общуване, най-често при официално общуване.

Отговори на тестовите задачи

1.	Г
2.	В
3.	А
4.	В
5.	Б
6.	Г
7.	В
8.	В

ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛОВЕ НА БЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК

За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 8. клас „Функционални стилове на българския книжовен език“ в примерното годишно разпределение се предлагат 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнения.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за отношението между концептите *текст* и *стил*, от една страна, и между концептите *индивидуален стил* и *функционален стил*, от друга страна; осмекласниците да познават кои са видовете функционални стилове – *разговорен стил*, *официално-делови стил*, *научен стил*, *художествен стил*, *публицистичен стил*;
- да се развият умения у учениците за разграничаване на различните функционални стилове, с които се отличават текстовете в речевата практика;
- като четат текстове, принадлежащи към различни функционални стилове (художествен, научен, медийен), обучаваните лица да получат информация за пеперудите – интересен природен феномен, който се отличава със специфични особености; да обогатят знанията си за видовете пеперуди, за етапите в развитието им, за стопанското значение на някои видове, за естетическо преживяване при срещата с разноцветни представителите на различните видове пеперуди.

Нови понятия:

стил

индивидуален стил

функционален стил

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

В началото на урока може да се използва мултимедия, с чиято помощ осмекласниците се запознават с богатството от видове пеперуди, научават интересни факти за тяхното развитие и за мястото им в природата сред другите видове летящи насекоми. Акцент при работата върху развиването на четивната грамотност на осмекласниците посредством общата тема „Пеперуди“ са задачите от третата група (вж. на с. 36 в *Учебника*) – *Оценяваме и прилагаме информацията от текста*. Като изпълняват упражненията, учениците разширяват своите литературни познания („Потърсете други творби на Н. Лилиев. Запознайте се с живота и творчеството на поета“), учат се самостоятелно да търсят и да откриват допълнителна информа-

ция по определена тема или проблем („Потърсете в интернет информация за най-известните в света паркове с живи пеперуди“).

План на урока за нови знания:

- Същност на стила.
- Видове стил:
 - индивидуален стил;
 - функционален стил.
- Видове функционални стилове:
 - разговорен стил;
 - официално-делови стил;
 - научен стил;
 - художествен стил;
 - публицистичен стил.
- Алгоритъм за определяне на стила на текста.

Методически указания за работа

В началото на урока чрез беседа с елементи на лекционно изложение се представят особеностите за понятието за *стил*, което се използва в различни сфери на обществена дейност – в модата, в архитектурата, в музиката и т.н. Като резултат осмекласниците осмислят значението на *стила* като съвкупност от признаци, които отличават предметите един от друг.

От различните употреби на понятието за *стил* в живота се преминава към значението, с което понятието се използва в науките за езика. Най-добре е осмислянето на това значение на думата *стил* да стане посредством прилагане на индукция – чрез анализ на стиловите черти на три конкретни текста, които принадлежат към различни функционални стилове, но се характеризират с общи моменти в темата. Учителят може да използва текстовете за пеперудите от началото на урочната разработка в *Учебника*, но може и сам да подбере други подходящи за посочената учебна цел откъси. Важно в случая е учениците да разберат, че стиловите черти са всъщност признаци на текстовете, изразени със специфични езикови средства, които са предпочитани в рамките на един или на друг функционален стил.

Възможен е и друг подход при преподаването на урока.

Дедуктивно се въвеждат понятията за *индивидуален* и за *функционален стил*. Дават се примери от речевата практика, с която осмекласниците са запознати: стилът на писателя Х е пример за индивидуален стил; начинът на говорене или на писане в сферата на научното познание – пример за функционален стил. Чрез беседа се изясняват основните признаци на петте функционални стила.

Чрез поредица от задачи за самостоятелна работа се изясняват стъпките от алгоритъма за определяне на стила на текста, т.е. алгоритъма на *стилистичния анализ* на текста.

Отговори на упражненията

1. – 2. Задачите са насочени към споделяне на личен опит от страна на осмокласниците. Ситуациите, в които те вероятно са срещали посочените изрази – *старинен стил, стил на игра, фолклорен стил*, и значенията, с които са използвали изразите в съответните ситуации, ще ги насочат към признаците на понятието за *стил*.

3. Трите откъса са примери за текстове, които се използват за общуване в различни речевни (комуникативни) ситуации. Първият текст е разговор между приятели (съученици), темата е пролетта, целта е да се споделят мисли и впечатления за този сезон. Вторият текст е откъс от стихотворението „Пролет“ на Н. Й. Вапцаров. Участници в естетическото общуване са поетът и читателите на творбата, предмет на общуването е отново пролетта, а целта на общуването е да се изрази отношението на поета към нея. Третият текст е предназначен за научно общуване – предмет е пролетта като природен сезон, целта е да се предадат научни сведения за нея, а участници в общуването са специалисти и хора, които се интересуват от пролетта като сезон.

4. Особенности на естественото непринудено общуване откриваме в първия текст. Примери за изразни средства, типични за този вид общуване: *Ех; Леле; Да, и аз!*

5. Образно и емоционално се представят особеностите на пролетта чрез втория текст – строфа от стихотворението „Пролет“ на Н. Й. Вапцаров.

6. За пролетта като за научен обект на изследване и обясняване се говори в третия текст. Чрез него читателите получават точни и конкретни сведения за пролетта като годишен сезон. Специфични езикови изрази, предпочетени в научния текст за пролетта: *сезон в умерения климатичен пояс; пролетното равноденствие; температурите се повишават* и пр.

7. Езикови изрази от текстовете, които са предпочетани в различни функционални стилове:

текст А: междуметие – *ех*; възклицателно изречение – *Най-после идва пролетта!*

текст Б: думи с преносно значение – *как минаваш ниско над тополите*; рима – *непразнувана – сънувана*;

текст В: термини – *астрономически, Северно полукълбо, метеорология* и др.

8. – 9. Текстовете си приличат по това, че имат общи моменти в темите – дава се информация за пролетта. Разликите са в предназначението на

текстовете и в целите на общуването, за което те са създадени. Това е причината в трите текста да са използвани различни езикови средства, които са предпочетани в различни функционални стилове.

10. Упражнението има творчески характер – то е за създаване на текстове по различни описани ситуации на общуване. В първата ситуация ще бъде създаден текст, който е предназначен за неофициална обстановка и би трябвало да носи чертите на разговорно-битово общуване между близки хора – роднини в семейна среда. Вторият текст ще отразява особеностите на официалното общуване между учител и ученици в клас по време на учебен час и ще носи признаците на текст, в който са предпочетени езикови средства на официалното научно общуване.

11. Текстът от А. Каралийчев се отличава с кратки безглаголни изречения и прости изречения по състав. Употребата на такива езикови средства създава впечатление, че индивидуалният стил на писателя може да се характеризира като лаконичен, т.е. кратък, изразителен, отличаващ се със своите недълги, сбити, ясни изрази.

Текстът от Й. Йовков е изграден от дълги, най-често сложни съставни изречения и сложни смесени изречения. Чрез тях читателят научава много допълнителни факти и подробности във връзка с описваната ситуация в разказа. Изводът, който може да се направи за индивидуалния стил на автора, е, че Йовков обича да пише обстоятелствено и да търси силата на въздействието именно в начините за подробно представяне на факти от описваните картини и от пресъздаваните взаимоотношения между хората.

12. Задачата има изследователски характер.

Решения на задачите за домашна работа

1. Задачата има изследователски характер.

2. Задачата има творчески характер.

Отговори на тестовите задачи

1.	Г
2.	В
3.	А
4.	В
5.	Г
6.	В
7.	Б
8.	Б

РАЗГОВОРЕН СТИЛ

За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 8. клас „Разговорен стил“ в примерното годишно разпределение се предлагат 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на *разговорния стил*;
- да се развият умения у учениците да извличат информация от разговорни текстове при решаване на разнообразни комуникативни задачи; да се усъвършенстват способностите на обучаваните лица да участват в диалог, като съобразяват изказа си със спецификата на съответната речева ситуация, и да се научат да сравняват и да анализират различни проблеми по време на диалогичното общуване;
- като четат различни текстове, принадлежащи към разговорния функционален стил, и извличат от тях информация по конкретни проблеми, осмокласниците да се научат да разграничават комуникативните и езиковите особености на този стил, особености, които го отличават от другите стилове.

Нови понятия:

няма

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Текстовете в началото на урочната разработка са представителни за разговорния функционален стил. Те са подбрани така, че да дават сведения за общуване върху сходна проблематика: вярата и надеждата на човека, символа на надеждата – бялата лястовица, стремежа на хората към доброта и пр. Чрез тях обаче се представят различни жанрови форми с особености на стила, които е тема на урока, и общуване при различни условия и между комуниканти с различни личностни и индивидуални характеристики. Първият текст е разговор между две момичета, които са съученички. Вторият текст е откъс от разказ на писателя Й. Йовков („По жицата“) и е диалог между литературни герои – Моканина и Гунчо. Третият текст е запис на разговор между приятели, единият от които е писател и скоро е издал нова книга. С помощта на въпросите и задачите (вж. на с. 44) вниманието на учениците се насочва към важни стилови черти на текстовете, а осмислянето на овладяното познание помага на осмокласниците да се запознаят с разнообразните езикови изразни средства, характерни за разговорния стил.

План на урока за нови знания:

- Същност на разговорния стил.
- Признаци на разговорния стил.
- Езикови средства, използвани в текстове на разговорния стил:
 - фонетични средства;
 - морфологични средства;
 - лексикални средства.
- Средства на разговорния стил, използвани при участие в диалог.

Методически указания за работа

Най-разпространеният подход при изясняване на особеностите на разговорния стил е индуктивният. Това е така, защото за учениците е най-лесно да се запознаят със специфичните стилови черти на текста, когато анализират конкретни разговорни текстове и чрез беседа с преподавателя сами откриват комуникативните стилотворни фактори и езиковите стилотворни фактори, които оформят спецификата на разговорния стил. В урочната разработка е предпочетен именно такъв подход:

- предлага се таблично оформена информация за стилистичните особености на трите въвеждащи в урочната разработка текста: форма и предмет на общуването; участници в общуването; жанр на текстовете; начини за осъществяване на контакт между комуникантите;
- правят се изводи за инвариантните характеристики на разговорния стил;
- с конкретни примери от текстовете се изясняват езиковите черти на разговорния стил.

Особеностите в употребата на признаци на разговорния стил при участие на осмокласниците в *диалог* се изясняват по практически път – припомнят се характеристиките на диалога като специфична форма на речевото общуване (информация, с която учениците са запознати от обучението по български език в предишни учебни години) и се поставят акценти върху правилата, с които общуващите трябва да се съобразяват, когато са в режим на диалогично общуване със свои събеседници. В тази част на урока е необходимо да бъде обърнато внимание на факта, че диалогичното общуване е най-типично за разговорно-битовите неофициални комуникативни ситуации, но то може да се осъществява и при официално общуване в научната функционална сфера.

Отговори на упражненията

1. Участниците в общуването разговарят по битови проблеми от всекидневието – как е преминал денят, какво има за вечеря, какво е обядвал един от участниците и др.

2. Участници в общуването са членовете на едно семейство – бащата, майката и двете деца – Веско и Петя. Комуникантите са близки хора, роднини и отношенията между тях са близки, роднински, неофициални.

3. Целите на общуването са типични за разговорно-битова комуникативна ситуация – да се разменят сведения за всекидневни проблеми, за случки от ежедневието. Предназначението на отделните реплики е например: да се подканят членовете на семейството да заемат места на масата за вечеря (*Айде на масата! Хайде! Хайде! Време е!*); да се изрази отношение (*Мамо, златна си!*); да се изрази експресия (*Иха!*) и т.н.

4. Разговорът се води в неофициална обстановка, къщи, в кухнята, на масата, по време на вечеря. Условията на общуване влияят върху подбор на езиковите средства – предпочитани са думи и изрази, характерни за неофициалното разговорно общуване, т.е. принадлежащи към разговорния функционален стил.

5. *айде* вм. *хайде*

мноого вм. *много*

6. Умалителните съществителни имена (*мамче, баничка, кюфтенца, повечко*), частиците (*хайде, я*), и междуметията (*иха, леле*) са езикови средства, предпочитани в текстове на разговорния функционален стил. Тяхната употреба се определя от особеностите на общуването между близки и познати хора по битови теми в условията на всекидневното общуване в неофициална обстановка.

7. *златна си* – прекрасна си, чудесна си

да си оближеш пръстите – за храна, която е много вкусна

Употребата на устойчиви словосъчетания (фразеологични изрази) с разговорно-битова оцветеност е типично явление за текста с особености на разговорния стил. Чрез тях се засилва изразителността на изказванията на общуващите.

8. Често срещано явление в текстовете на разговорния стил са повторенията и недоизказванията. Повторенията са типични за спонтанната, неподготвената реч на участниците в общуването. Недоизказванията са част от изразния апарат на говорещите – резултат от повишената динамика на говоренето и от наличието на пряк контакт между общуващите, което прави излишна прекалената точност и обстоятелственост на изразяването.

примери за повторение в текста: *Хайде, хайде! Ида, ида!* и др.

пример за недоизказване в текста: *Да, знам, знам...*

9. Разказно изречение: *Останах си гладен.*

Възклицателно изречение: *Баща ви е прегладнял, а Петя ще си напише домашното по-късно!*

За текстовете на разговорния стил е характерно разнообразие на използваните изречения по цел на изказване.

10. В текста се срещат и двата вида свързване – съюзно и безсъюзно.

11. Стилът на текста е разговорен. Участниците в диалога се стараят да общуват със средствата на книжовния български език.

12. В откъса от разказа на Й. Радичков („Свирепостроение“) при представяне на диалога между героите са стилизирани особености на разговорната реч. Общуват съселяни от българско село, които се готвят да ходят на пазар, за да продават тикви.

13. Езикови средства на разговорния стил, които се срещат в откъса от разказ: *Сега имат цена!*; *Абе, яде ги! А, хубави!* и др.

14. Задачата има творчески характер. Съставените от осмокласниците диалози ще притежават комуникативни и езикови черти на разговорния функционален стил, защото описваните ситуации на общуване предопределят необходимостта да се води комуникация между познати хора по всекидневни битови теми в условията на неофициално общуване.

Решения на задачите за домашна работа

1. Текстът от А. Каралийчев представя стилизирани особености на общуване с помощта на разговорния стил. Общуват двама приятели – съселяни, Пъшо и дядо Божил, предмет на общуването е зимната виелица, условията на общуване са – вечерта, навън, пред вратата на селската кръчма. Примери за специфични езикови средства, предпочитани в текстове на разговорния стил: *Малее; каква виелица е завила! Сипе, сипе!*; *човешки бой сняг; дядо Божиле; ще играят на прескочи магаре; кога ги усетиш; пет пари да не даваш; бяга от огън като дявол от тамян; за цяр да търсиш* и др.

2. Задачата има творчески характер. Когато разказват на родители за интересна случка от своето всекидневие, осмокласниците създават текст, който притежава особености на разговорния стил.

Отговори на тестовите задачи

1.	Г
2.	Б
3.	В
4.	Г
5.	Б
6.	А
7.	В
8.	В

ХУДОЖЕСТВЕН СТИЛ

За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 8. клас „Художествен стил“ в примерното годишно разпределение се предлагат 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на *художествения стил*;
- да се развият умения у учениците да извличат и да използват информация от художествени текстове при решаване на разнообразни комуникативни задачи; да се усъвършенстват способностите на обучаваните лица да сравняват и да анализират различни проблеми в художествени текстове;
- когато четат различни текстове, принадлежащи към художествения функционален стил – поетически или прозаични, и извличат от тях информация по конкретни проблеми, осмокласниците да се научат да разграничават комуникативните и езиковите особености на този стил, особености, които го отличават от другите стилове.

Нови понятия:

няма

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Трите текста в началото на урочната разработка проблематизират идеята за творчеството, осъществявано чрез средствата на езика. Изкуството да твориш произведения, посредством които въздействаш върху мислите и чувствата на хората, е едновременно дарба и отговорен тежък човешки труд, на който се отдава всеки, решил да се посвети на писането на художествени текстове. Дискусията в началото на урока насочва вниманието на осмокласниците към въпросите на творчеството – как думите стават послания, как езиковите изразни средства, носещи смисли, започват да възбудят хората и да им въздействат емоционално. Работата с текстовете внушава идеята, че без език, без думи не може да съществува възшебството, наречено изкуство. Работата по анализа на смисловото съдържание на текстовете би трябвало да върви успоредно с изследването на стилистичните им признаци, които са особености на художественото слово.

План на урока за нови знания:

- Същност на художествения стил.
- Признаци на художествения стил.

- Езикови средства, използвани в текстове на художествения стил:
 - фонетични средства;
 - синтактични средства;
 - лексикални средства.

Методически указания за работа

Следва се алгоритъмът за работа, който е предложен в урочната статия. Той включва смислов и езиков анализ на стихотворението „Възхвала на гумите“, посредством който се изясняват стилните черти на текста и се открояват онези от тях, които го представят като образец на художествената поетична реч.

Спецификата на *естетическото* като признак на отношението на читателя към стихотворението, качествата *образност*, *емоционалност*, *конкретност* и *условност*, които характеризират профила на стихотворната реч, са предпоставки, насочващи вниманието на преподавателя към изясняване и на езиковите стилотворни фактори, а те също допринасят за изграждането на текста като образец на художествения стил.

В центъра на учебната работа стои изясняването на езиковите особености на художествения стил. Това може да стане в хода на беседа, при която учениците, анализиращи сами конкретен художествен текст, правят изводи за системата от фонетични, синтактични и лексикални езикови средства. Но тази част от урока може да бъде разработена и с помощта на таблиците от *Учебника* (вж. на с. 54) или с електронен вариант на таблиците, представени на екран (вж. електронния вариант на *Учебника*). Под формата на беседа осмокласниците наблюдават и анализират примерите от съответните графи в таблиците и записват най-съществените езикови особености на художествения стил.

За да се приложат овладените знания и умения по време на урока, в последната част от часа учителят поставя задачи за самостоятелна работа на учениците – да открият и посочат в избрани от тях текстове, изучавани по литература, примери за фонетични, синтактични и лексикални особености на художествения стил.

Специално внимание в урока следва да се отдели на онези езикови средства в художествения текст, които извън текста са стилистично неутрални, но в контекста на художествената творба придобиват стилистична оцветеност.

Отговори на упражненията

1. Между читателя и автора на текста общуването е осъществено с посредничеството на текста. Читателят възприема и осмисля съдържанието на откъса от художествен текст, общуването е писмено, контактът е непряк. В текста се пресъздава общуване между герои, които са приятели, излезли на лов в гората. Общуването е пряко, устно, диалогично. В художествения текст са стилизирани особености на разговорния стил.

2. Конкретността на художествените образи в текста е резултат от факта, че те наподобяват на конкретни хора и събития от реалната действителност. Условността е функция на това, че всъщност художествените образи са обобщения и винаги носят елемент на нереалност, т.е. те са плод на творческата фантазия на писателя.

3. Стилът на текста е художествен.

4. – 5. Основните признаци на текста, които говорят, че той принадлежи към художествения функционален стил, е, на първо място, неговата жанрова форма – това е стихотворение, т.е. поетически текст. Състои се от строфи, изградени в мерена реч, за които са характерни ритъмът и римите. В текста се изгражда художествен образ на пролетната нощ, който въздейства върху мислите и чувствата на читателите чрез своите основни внушения – тишина, самота, хлад и успокоение. Тези усещания са внушени чрез художествения език на творбата – епитети (*трептящи звена, небесния склон, вечерният път*), метафори (*нощта пада; хладина измива лицето ми*), сравнения (*като струни струите звучат*). Посочените изразни средства създават специфичната художествена образност на текста и са предпоставка за емоционалност при неговото възприемане от читателите.

6. Ритъмът и римите в стихотворението са част от средствата, които влияят върху силното емоционално въздействие на творбата.

7. В текста на стихотворението са използвани следните езикови средства на художествения стил: фонетични езикови средства – ритъм и рими; синтактични езикови средства – възклицателно изречение (*Колко много трептящи звена / над потоците, локвите, вадите!*); лексикални езикови средства – думи и изрази с преносно значение (*гори светлината; паят дърветата; струите звучат*).

8. Пример за езикова грешка в текста: *ветър* вм. *вятър*. Думата е написана в отклонение от правописната норма, но това е допустима практика в поетическата реч с цел постигане на рима: *ветър – дърветата*.

9. Темата на текста е *зимен пейзаж*. Текстът е откъс от природно описание. Това е така, защото се представят особености на природна картина.

10. – 11. Отношението на писателя към пейзажа е отразено с употребата на разнообразни художествени средства, между които преобладават епитети, сравнения и изрази с преносни значения: *тъжно зимно време; дебели, дрипави, влажни и мрачни зимни облаци; замислено и студено зимно небе; мътни и покрусени пейзажи на села, речища, далечни гори и планини*. С употребата на посочените езикови средства се постига конкретност и условност на изображението.

Решения на задачите за домашна работа

1. – 2. Задачите имат творчески характер. Осмокласниците прилагат наученото за художествен стил, като сами създават текст с особености на художествения стил и след това анализират стилните черти на собствените си текстове.

Отговори на тестовите задачи

1.	В
2.	Г
3.	А
4.	Г
5.	В
6.	Б
7.	В
8.	Г

ОБОБЩИТЕЛНИ УПРАЖНЕНИЯ

За обобщителните упражнения към 2. раздел в примерното годишно разпределение е предвиден 1 час.

Отговори на упражненията

1. Задачата е свързана с откриване на грешки в текста, допуснати при неспазване на правилата на книжовния език. Допуснати са: правописни грешки – *нашия, светът, вторият, постоянните, експозиций, най много, гиганските, ръс, камани, саздала, сахранила*; пунктуационни грешки – пропуснати запетаи – *пред някои от които*, *пред и след обособената част открити в България*, *пред и тези в естествения си вид*; граматични грешки – бройна форма при съществителни имена (1523 експонати).

2. Редактиран вариант на текста:

В събота нашият клас посети музея по минералогия „Земята и хората“, който е в град София. От беседата на екскурзовода научихме много интересни факти за минералите.

В постоянните експозиции, които са 7, са изложени 1523 минерала, а общо в света минералите са 27 000. Най-много ми харесаха гигантските кристали, някои от които достигат на височина колкото човешки ръст. Минералите, открити в България, са подредени в експозиции на втория етаж. Всички с интерес разгледахме и скъпоценните камъни. Красиви са и обработените, и тези в естествения си вид.

Тръгнахме си, впечатлени от богатството на минерали, които природата е създала и съхранила.

3. Учениците трябва да потърсят езикови грешки в свои писмени работи или в записки по различни учебни предмети, да характеризират грешките и да ги редактират.

4. Задачата е предвидена за работа по групи. Предложени са две ситуации, близки до всекидневното на осмокласниците, по които те трябва да създадат текст, като се съобразяват с особеностите на разговорния стил.

5. Изпълнявайки упражнението, учениците откриват особеностите на разговорния стил в създадените текстове (упр. 4) и затвърждават знанията си за стила.

6. Задачата дава възможност на обучаващите се лица да наблюдават собствената си устна реч и тази на техните съученици – спазване на нормите на книжовния език, използване на мимики, жестове, пози.

Задачите от 7 до 13 изискват задълбочено наблюдение върху текст А и текст Б. По преценка на преподавателя първият текст може да се прочете по роли.

7. Текст А е диалог между майка и сина ѝ, които водят непринуден разговор помежду си в неофициална обстановка. Общуването между тях е

в устна форма, пряко. Засилена е употребата на глаголи, чрез които се създава впечатление за естественост на изказа, на изрази с разговорен нюанс. Използвани са различни по цел на изказване и по състав изречения, има недоизказаност. Стилът на текста е разговорен.

Текст Б жанрово се определя като стихотворение, чрез което поетесата Блага Димитрова въздейства върху мислите и чувствата на читателите, изграждайки художествен образ на родината. Характеризира се с образност и емоционалност, които са постигнати чрез употребата на епитети, изрази с преносно значение, повторения на синтактични средства и др. Стилът на текста е художествен.

8. При изпълнение на задачата учениците сами подбират примери от текст А и от текст Б, с които да докажат, че авторите са спазили нормите на книжовния език.

9. Текст А – участници в общуването са майката и нейният син Иван. Предмет на общуването е отиването на кино на Иван. Цел на общуването е момчето да получи разрешение от майка си. Условия на общуването – вкъщи, в кухнята. Общуването е неофициално, устно, пряко.

10. Примерни разговорни изрази: *Мамо, може ли...; Става, само дай по-бързо да действаме...; Е, стига си бързал.; Добре де, добре де; Добре, да почваме...*

11. В стихотворението е използвана гумата *мойта*, а не *моята*, за да се спази ритъмът в стиховете. В първия и в третия стих сричките са по 8, а във втория и в четвъртия – по 9.

12. Примери за гуми, с които е описана родината: *малка е мойта родина, нагънати / шарени черги от ниви, тъмни въртопи от планини, неизбродна, безкрайна е, шепа препълнена* и др.

13. В условието на задачата са записани ключови гуми от стихотворението, описващи родината. В устна форма осмокласниците трябва да формулират своя отговор на поставения въпрос, спазвайки нормите на книжовния език.

14. Текстът на Станислав Стратиев е диалог между жена и архитект, които разговарят по битов проблем. Общуването е пряко, в устна форма. Използвани са езикови средства за непосредствен израз на емоционално отношение. Изреченията по цел на изказване и по състав са разнообразни.

Примери за езикови особености:

- Въпросителни изречения: *Кой е? Какво искаш? Какво?! Нещо друго?*
- Възклицателно изречение: *Имаш много здраве!*

- Недоизказаност: *Там пък поискали ютия, уж били от горния етаж, комшии... Обаче ливадите свършиха, ясно...*
- Фразеологизъм: *... ливадите свършиха...*
- Думи и изрази от разговорната лексика: *изгла и конец, бумкаш, комшии* и др.

15. Предметът на общуване между участниците в диалога е безопасна изгла. Целта на общуването е архитектът да намери безопасна изгла или конец и изгла.

16. Авторът е стилизирал речта на героите от пиесата, за да ги характеризира. Архитектът говори учтиво и внимателно, а жената – грубо, неучтиво.

17. Речниково значение на:

обаче ливадите свършиха – няма вече глупави, неопитни хора

имаши много здраве – ще очакваш напразно нещо, което няма да стане

Решения на задачите за домашна работа

1. Осмокласниците трябва да напишат съчинение на тема „*Какво е за мене родината?*“, като наблюденията върху стихотворението „*Родина*“ от Блага Димитрова могат да им помогнат. При подготовката си за писане на съчинението могат да прочетат и групи произведения, посветени на родината.

2. Учениците откриват в съчиненията си изрази, чрез които са разкрили своето отношение към родината.

Отговори на тестовите задачи

Вариант 1

1.	В
2.	Г
3.	Б
4.	В
5.	А
6.	Г
7.	Б
8.	Б
9.	Г

Вариант 2

1.	Г
2.	Г
3.	В
4.	Б
5.	А
6.	Б
7.	Б
8.	Б
9.	Г

ЛЕКСИКАЛНИ ОСОБЕНОСТИ НА ДУМАТА В ТЕКСТА. ФРАЗЕОЛОГИЧНО СЛОВОСЪЧЕТАНИЕ

Третият раздел в Учебника „Лексикални особености на думата“ съдържа две урочни разработки: „Лексикални особености на думата в текста. Фразеологично словосъчетание“ и „Речев етикет в електронното общуване“. Разделът включва и обобщителни упражнения, към които се предлагат два варианта на задачи за проверка и оценка на знанията и на уменията, придобити чрез работата с раздела.

За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 8. клас „Лексикални особености на думата в текста. Фразеологично словосъчетание“ в примерното годишно разпределение се предлагат 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се обогатят и разширят знанията за лексикалните особености на думата чрез овладяване на учебна информация за видови и за родови понятия; учениците да се запознаят със същността, произхода и употребата на фразеологичните словосъчетания;
- да се развият умения: за правилна употреба на родови и на видови понятия и за редактиране на грешки при изразяване на родово-видови и причинно-следствени връзки в текст; за разграничаване на свободно от фразеологично словосъчетание; за уместно използване на фразеологични словосъчетания в речевата практика;
- учениците да осмислят значението на големите спортни събития (например Олимпийските игри) за постигане на мир, разбирателство и толерантност между хората по света.

Нови понятия:

родово понятие

видово понятие

свободно словосъчетание

фразеологично словосъчетание

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Въвеждащите текстове към урочната разработка запознават учениците с историята и с философията на олимпийското движение – от неговото зараждане в Древна Гърция до съвременното състояние на Олимпийските игри. Текстове имат както информативна функция (представят точни и достоверни сведения), така и имат за цел да подтикнат към размисъл относно огромното

значение на това спортно събитие за човечеството в гревността и гнес. Чрез въпросите за дискусия вниманието на учениците се насочва както към откриване на конкретна информация, така и към нейния анализ, тълкуване и оценка. Провокира се критичността на осмокласниците по отношение на проблема за допинга в големия спорт.

План на урока за нови знания:

- Родово и видово понятие – същност.
- Изразяване на отношението *причина – следствие* чрез езикови средства.
- Свободно и фразеологично словосъчетание.
- Употреба на фразеологични словосъчетания.

Методически указания за работа

Информацията в урочната разработка е нова за осмокласниците. Работата може да започне с припомняне на речниковото (лексикално) значение на думата – това, което тя назовава. Учителят представя в достъпна за учениците форма отношението между дума и понятие: отношението *род – вид* е отношение между понятия, назовани езиково със съответната дума. Индуктивно се извеждат признаците на родовото и на видовото понятие, като за анализ служат примери от въвеждащите текстове.

Следвайки същия алгоритъм на работа, учителите насочва вниманието на учениците към процеси и явления, между които се открива причинно-следствена връзка (както посочения пример от текст № 1, вж. с. 67 в Учебника). Учениците достигат до изводи относно възможностите на българския език за изразяване на причинно-следствени връзки в текст – чрез лексикални средства (думи конектори: *тъй като, ето защо, поради, по тази причина, в резултат...*); чрез синтактични средства (например подчинено изречение в състава на сложно съставно изречение) и др.

Важно е да се подчертае, че знанията за родово-видовите и за причинно-следствените отношения помагат на ученика да развива уменията си за самостоятелно учене, като свързва, подрежда и систематизира знанията си за явления, процеси, събития.

Вторият час за нови знания е посветен на овладяване на учебната информация за свободните и за фразеологичните словосъчетания. В зависимост от езиковата подготовка на класа учителят може да избере дедуктивния подход: осмокласниците съпоставят признаци на понятията *свободно и фразеологично словосъчетание*, след което тези признаци се съотнасят с конкретни примери от въвеждащите текстове. Възможен е подход, ос-

нован на междупредметни връзки: учениците работят в малки групи и изследват употребата на фразеологични словосъчетания в художествени, медийни и разговорни текстове. Ако обучението се провежда в клас с разширено изучаване на чужд език, вниманието може да се насочи към анализ на фразеологични изрази от съответния чужд език.

В края на часа наблюденията се обобщават, като се извеждат най-важните акценти: разликата между свободно и фразеологично словосъчетание; произход на фразеологичните словосъчетания и употребата им в речевата практика.

Отговори на упражненията

1. *дърво* – ела: ела е видово понятие, дърво – родово понятие (елата е вид дърво); *език* – български език: език е родово понятие, български език е видово понятие (прилагателното име български стеснява и конкретизира значението на език); *изречение* – просто изречение: изречение е родово понятие, просто изречение е видово понятие (простото изречение е вид изречение); *число* – рационално число: число е родово понятие, рационално число е видово понятие (рационалното число е вид число).

2. *Спорт* – лека атлетика; *Олимпийски игри* – Зимни олимпийски игри, Младежки олимпийски игри, Параолимпийски игри; *цвет* – червено, черно, зелено, жълто, синьо.

3. Представката, коренът и наставката са морфемни.

В училище учим различни чужди езици – английски, френски, испански.

Китарата и цигулката са инструменти/музикални инструменти/струнни инструменти.

4. Например: *воден басейн* – река; *климат* – умерен климат (учебник по география и икономика); *електрическа величина* – мощност (учебник по технологии и предприемачество); *физичен процес* – горене (учебник по човекът и природата).

5. Части на речта:

- изменяеми части на речта: глагол, съществително име, прилагателно име, местоимение, числително име;
- неизменяеми части на речта: наречие, предлог, съюз, междуметие, частица.

6. Например: *Глаголът, съществителното име и прилагателното име си приличат по това, че изменят формата си и могат да изразяват различни граматични значения* (родов признак); *глаголът се изменя по лице и по време* (видов признак); *съществителното и прилагателното име могат да се членуват* (видов признак); *прилагателното име може да се степенува* (видов признак).

7. *Геометрична фигура* – триъгълник – равнобедрен триъгълник, равностранен триъгълник;

Геометрична фигура – четириъгълник – трапец, квадрат.

8. Отговор: *Причината за размириците при посрещане на олимпийския огън в България е инцидент с оригиналните дръжки на факлите. 14 от сувенирните дръжки изчезват – бегачите, които си предават огъня, решават да ги задържат за спомен от събитието. Това води до нарушаване на организацията.*

Причина: изчезването на дръжките на факлите

Следствие: нарушаване на организацията и размирици.

9. *Вавилонско стълпотворение* – „голямо разбъркване, неразбория“; произхожда от библейския мит за Вавилонската кула, която хората започнали да строят, за да достигнат до Бог, но Бог се яросал на тяхната горделивост, размесил езиците им и кулата останала недостроена;

В гори тилилейски – „много далече“; произхожда от фолклора, където се употребява със значение „незнайна далечна планина“;

изгубена Станка – „смотан човек“; произхожда от името на главната героиня на Илия Блъсков от повестта „Изгубена Станка“;

дамоклев меч – „постоянна заплаха за някого“; произхожда от мита за Дамокъл. Владетелят на Сиракуза, Дионисий, дал власт на Дамокъл и заповядал да му бъдат оказвани всякакви почести, но за да почувства Дамокъл преходността на човешкото щастие, окачил над главата му в леглото меч, висящ на конски косъм.

10. Фразеологичните словосъчетания *клатя си краката* („бездействам“) и *от дъжд на вятър* („много рядко“) притежават разговорна оцветеност. Предпочитат се при общуване в неофициална обстановка. Фразеологичните словосъчетания *ябълката на раздора* („нещо, което поражда спорове“) и *кутията на Пандора* („извор на нещастия“) придават книжност на изказа и се предпочитат в медийни и в художествени текстове.

11. Например: *По цял ден си клати краката, Вместо да се захване с някаква работа; Ходим на кино от дъжд на вятър; Това решение на депутатите може да се окаже ябълката на раздора; Ако предложението бъде прието, това може да отвори кутията на Пандора.*

12. Чрез задачата се реализират междупредметни връзки с изучаван чужд език.

13. Задачата е за изпълнение на проект. Учениците работят в групи. Целта е да се приложат някои от посланията на въвеждащите текстове и учениците да демонстрират как „действа“ на практика олимпийската идея.

Решения на задачите за домашна работа

1. Дъгата се появява като резултат от *взаимодействието между слънчевите лъчи и наличието на водни капки във въздуха.*

Топенето на снеговете напролет е резултат от повишаването на температурите.

Често причина за летните пожари са силните горещини, човешката небрежност, паленето на стърнища.

В края на зимата човешкият организъм страда от липса на слънчева светлина и на физическа активност, в резултат на което настъпва т.нар. пролетна умора.

Отидох да говоря с него, тъй като той настояваше.

2. Задачата изисква учениците сами да потърсят фразеологични словосъчетания в художествени текстове.

Отговори на тестовите задачи

1.	Г
2.	А
3.	В
4.	Б
5.	В
6.	Г
7.	А
8.	Б

РЕЧЕВ ЕТИКЕТ В ЕЛЕКТРОННОТО ОБЩУВАНЕ

За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 8. клас „Речев етикет в електронното общуване“ в примерното годишно разпределение се предлагат 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се актуализират знания за речевия етикет в разнообразни ситуации на общуване; да се придобият знания за особеностите на речевия етикет при общуване по електронен път;
- да се развият умения за уместна употреба на речеви етикетни формули в електронното общуване;
- да се обогати дигиталната компетентност на учениците чрез запознаване с информация за особеностите на българския език при интернет базирана комуникация в социални мрежи, дискуссионни форуми, блог.

Нови понятия:

няма

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Работата по темата може да започне с дискусия относно възможностите, които интернет предлага за осъществяване на общуване между хората. Текстът „Как пишем в интернет?“ съдържа в достъпен за осмокласниците вид полезна информация за някои процеси и тенденции, които съпътстват писменото общуване в интернет. Като своеобразно продължение на статията учениците предлагат списък със съкращения, които използват в своята практика в интернет, и обясняват как са образувани тези съкращения.

План на урока за нови знания:

- Речев етикет в официално и в неофициално общуване.

- Особенности на речевия етикет при общуване по електронен път.
- Препоръки за уместно речево поведение при електронно общуване.

Методически указания за работа

Учебната информация, предвидена за овладяване, е с междупредметен характер. В часовете по учебния предмет информационни технологии учениците се запознават с особеностите на електронната комуникация, обогатяват информационната си култура. Ето защо е уместно в началото на работата по темата да бъдат актуализирани както знания за речевия етикет от часовете по български език, така и знания и умения, придобити в часовете по информационни технологии.

Урокът може да започне с обсъждане на текста „Как пишем в интернет?“. Учениците отговарят на въпросите за дискусия например: *Кои са основните начини за общуване в интернет?; Кои са причините, които водят до засилената употреба на съкращения при общуване в интернет?“. След това вниманието се насочва към съпоставка на ситуациите на общуване, представени в текст 2 и в текст 3. Извеждат се особености на общуването чрез електронни средства. С помощта на таблицата от Учебника (с. 76) учениците осмислят препоръките за уместно речево поведение при електронно общуване и ги прилагат в конкретни ситуации на електронно общуване.*

Полезни идеи за часовете за упражнение, предвидени в примерното годишно разпределение, се съдържат във въпросите за дискусия след въвеждащите текстове (вж. т. 3: „Оценяваме и прилагаме информацията от текста“). Учениците могат да отговорят както устно, така и писмено; да създадат проект. Въпросите провокират разсъждения относно етичните и правните норми при общуване чрез електронни средства. Последната задача е свързана с професионалното ориентиране на осмокласниците.

Отговори на упражненията

1. Задачата е за извличане на информация от текст 1.

Колко автори може да има един блог? – *Блогът може да има повече от един автор (мултиавтор блогове);*

По какви признаци се класифицират блоговете? – *съдържание, брой автори, вид на блогване, тематична ориентация;*

Какво може да се публикува в блог? – *текст, изображения, връзки към други блогове, уеб страници, медия;*

Само за специалисти ли е предназначен блогът? Мотивирайте отговора си с цитат от текста. – *Блогът не е предназначен само за специалисти: „... към края на 1990 г. се разработват инструменти за уеб публикуване, които улесняват публикуването на съдържание от потребители, в това число непрофесионалисти“.*

2. Например: *възможност да се общува с много хора едновременно (потребители, които пишат коментари); възможност да се публикува не само текст, но и изображение; интерактивност.*

3. Блогът е личен (има един автор, ученичката Мила). Чрез възможностите, които предоставя блогът, Мила публикува както текстово съобщение, така и изображение (снимка). Читателите на блога имат възможност да оставят коментар в интерактивен формат.

4. Общуването е неофициално, между приятели. Използваните етикетни формули (*Здравейте, приятели! Яко! Bravo!*) са уместни за ситуацията на общуване.

5. Задачата е за самостоятелно проучване. Учениците могат да отговорят устно или писмено.

6. Текстът може да бъде публикуван в група по интереси към социална мрежа за общуване. Подходящ е и за личен блог/уеб страница.

7. И двете съобщения са написани изцяло на латиница; в първото съобщение са използвани само главни букви. Допуснати са правописни грешки (*слет*, транслитерирана като *slet*); гумата на английски език *sorry* е написана грешно (*sory*). Забелязва се прекомерна употреба на пунктуационни знаци и емотикони.

8. Задачата засяга въпроса за етичното поведение при общуване в интернет. Учениците създават писмен текст.

9. Задачата е за работа по групи. Учениците прилагат знанията си за речевия етикет при общуване чрез телефонен разговор. В първия случай ситуацията на общуване е официална и е желателно да се използват етикетни формули, уместни за официално общуване. Във втория случай става въпрос за неофициално общуване между връстници. След изпълнение на задачата участниците в двете групи сравняват създадените текстове и коментират употребата на етикетни формули.

10. Задачата е за работа по групи. Свързана е с въвеждащия текст „Как пишем в интернет?“.

Решения на задачите за домашна работа

1. Текстът към задачата допълва с нови сведения информацията за спецификата на езиковите средства, използвани при общуване в интернет. Отговор: *Езикът, на който общуваме в интернет, притежава особености на писмената и на устната реч. Затова е наречен „езиков кентавър“.* Учениците могат да потърсят повече информация по темата.

2. За изпълнение на задачата (създаване на проект) осмюкласниците активизират знанията си по български език и по информационни технологии. За значението на някои термини могат да използват речник, в това число електронно базиран, или да се консултират с учител по информационни технологии.

Отговори на тестовите задачи

1.	В
2.	А
3.	В
4.	А
5.	Б
6.	В
7.	Г
8.	Б

ОБОБЩИТЕЛНИ УПРАЖНЕНИЯ

За обобщителните упражнения към 3. раздел в примерното годишно разпределение е предвиден 1 час.

Отговори на упражненията

1. *Законът за защита на детето* е създаден, за да се защитават децата, когато е нарушено правото им на нормално физическо, умствено, нравствено и социално развитие. Законът защитава правата и интересите на позрастниците.

2. Най-често нарушаваните права на детето, за които то има право на защита, са свързани с неговата раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, имуществено състояние, религия, образование и убеждения или наличие на увреждане.

3. Законът защитава детето от въвличането му в дейности, които са неблагоприятни за неговото развитие – физическо, психическо, нравствено, образователно. Примери за такива дейности са: просия, проституция, разпространяване на

порнографски материали, получаване на неправомерни материални доходи, сексуално насилие.

4. Видовете понятия към родовото понятие *развитие* са: *физическо, умствено, нравствено, социално*.

5. В текста от *Закона за закрила на детето* преобладават свободните словосъчетания, които се създават в процеса на общуването. Примери за свободни словосъчетания: *закрила на детето, този закон, физическо лице, има право, жертва на насилие, възрастта му, не се допускат ограничения* и др.

6. Задачата изисква учениците да си припомнят знанията за причина и следствие.

1. изречение: причина – *лошите атмосферни условия*, следствие – *голямо задръстване на магистралата*;

2. изречение: причина – *големият училищен празник*, следствие – *учениците са развълнувани за своето представяне на концерта*;

3. изречение: причина – *въодушевлението на хората от целта на благотворителната инициатива*, следствие – *готовността на хората да се включат активно в благотворителната инициатива*;

4. изречение: причина – *ученикът е за първа година в класа*, следствие – *на ученика е трудно да си намери нови приятели*.

7. В изреченията от упр. 6 причина и следствие са свързани чрез езиковите средства: *поради, и, и затова*.

8. В употребата на родови и видови понятия са допуснати следните грешки:

1. изречение: при еднородните подглови – *ученици, момчета и момичета*;

2. изречение: при определенията – *зеленчуци, домати и краставици*;

3. изречение: при допълненията – *по много предмети, по български език и по математика*;

4. изречение: при подгловите – *спортисти и футболисти*.

9. Чрез изпълнение на задачата осмокласниците ще затвърдят знанията и уменията си за родови и за видови понятия. Прочитайки в ученическите си книжки какви са правата и задълженията на ученика, трябва да посочат примери за родови и за видови понятия.

10. В текста на Алеко Константинов са включени следните фразеологични словосъчетания:

да не им остане хатъра: проявявам почит, уважение, не се противопоставям;

алъш-вериш: вземане-даване, търговия;

не се рита срещу ръжена: не се противоречи на силния на гения;

сукана ти е работата: намирам се в тежко, безизходно положение без изгледи за успех или избавяне;

клатиш шапка: държа се раболепно, угоднича, подмазвам се;

Врял и кипял в тия работи: много опитен, знаещ, обигран в нещо.

11. Задачата е свързана с употребата на фразеологични словосъчетания в езиковата практика на учениците. След като е определено значението на фразеологизмите (упр. 9), осмокласниците трябва да ги включат уместно в изречения.

12. *нося се по течението*: произход – от всекидневния живот на хората; означава *действам по общоприетите норми и традиции или според господстващите норми в момента*; *не се противопоставям на общоприетото*;

държа изкъсо: произход – от всекидневния живот на хората; означава *отнасям се строго към някого, не му позволявам да прави каквото си иска*.

играя по гайдата: произход – от всекидневния живот на хората; означава *слушам някого във всичко, постъпвам така, както той иска*;

глас в пустиня: произход – от Библията; означава *напразен зов за помощ, призив, на който никога не се отзовава*.

13. Задачата е с повишена трудност. Примерни отговори за фразеологизми на посочените в задачата словосъчетания:

гледам оптимистично на действителността – гледам през розови очила;

никога – на куково лято, когато цъфнат нальмите;

навсякъде – под дърво и камък, на всяка крачка;

върша нещо опасно и рисковано – играя си с огъня, вадя кестени от огъня;

14. При изпълнение на задачата учениците могат да използват допълнителни източници на информация – фразеологичен речник, електронни средства, собствения си житейски опит и др., за да открият повече фразеологични словосъчетания на изразите в упр. 1.

15. За изпълнение на упражнението осмокласниците трябва да си припомнят изискванията за създаване на текст съобщение при електронно общуване.

16. Учениците анализират формулите на речевия етикет, които са използвали в електронните съобщения, написани в упр. 14.

Решения на задачите за домашна работа

1. Задачата дава възможност за усъвършенстване на учениковите умения за създаване на цялостен текст по дадено заглавие, като се спазват композиционните части на текста и правилата на българския книжовен език.

2. Изпълнявайки упражнението, осмокласниците затвърждават знанията си за отношението между родово и видово понятие, за фразеологичните словосъчетания и за употребата им в различни видове стил.

Отговори на тестовите задачи

Вариант 1

1.	Б
2.	Б
3.	Г
4.	А
5.	А
6.	В
7.	Г
8.	Б

Вариант 2

1.	Б
2.	В
3.	В
4.	Г
5.	В
6.	Б
7.	В
8.	А

ЗАЛОГ НА ГЛАГОЛА

Четвъртият раздел в *Учебника* „Грамматични особености на думата и на изречението“ се състои от три урочни разработки: „Залог на глагола“, „Вид и време на глагола“ и „Видове подчинени изречения“. Разделът включва и обобщителни упражнения, към които се предлагат два варианта на задачи за проверка и оценка на знанията и на уменията, придобити чрез работата с раздела.

За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 8. клас „Залог на глагола“ в примерното годишно разпределение се предлагат 3 часа за нови знания и 3 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за граматичната особеност в българския език залог на глагола като отношение на глаголният субект към глаголното действие;
- да се развият умения у учениците да разпознават залоговите отношения в изречението и да прилагат успешно специфичната функция на залога в речевата практика;
- осмекласниците да овладеят информация за първите си лични документи, получаването на които ги „превръща“ в граждани на държавата с определени права и задължения; да се съдейства за бързата и лесна социализация на подрастващите.

Нови понятия:

залог

деятелен залог

страдателен залог

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Общите моменти в темите на въвеждащите в урочната разработка текстове се отнасят до получаването и използването от учениците на първите им лични документи. За осмекласниците този момент е от особена важност в тяхното лично и обществено битие. Доскоро деца, те вече се чувстват граждани с конкретни права и задължения. Но това изисква и определени познания за начините, по които се издава, пази се и се използва личната карта във всекидневието. Трите откъса разглеждат посочените проблеми от различни ракурси. В първия текст се представя информация за това как се издава, какво съдържа личната карта и на какви санкции подлежи лицето, което не подаде в срок документи за получаването ѝ. Вторият текст е откъс от нормативен акт, който урежда законодателно тези проблеми, а третият текст е ученическо съчинение разсъждение за различията между деца и възрастни хора. Идеята

е чрез дискусия по очертаните проблеми да се задълбочат възможностите за по-лесно и по-бързо социализиране на тийнейджърите.

План на урока за нови знания:

- Грамматични особености на глагола, изучени до 8. клас.
- Същност на залога като граматична особеност на глаголите.
- Видове залог на глагола:
 - деятелен залог – същност;
 - страдателен залог – същност и образуване на формите за страдателен залог.
- Правила при употреба на глаголи в деятелен и в страдателен залог.

Методически указания за работа

Възможни са различни варианти за организация и провеждане на урочните занятия, посветени на темата *залог на глагола*.

Една такава възможност е да се следва логиката на урочната разработка. Чрез беседа се припомнят и се обобщават граматичните признаци на глагола. Акцент се поставя върху понятията *основна форма на глагола*, *време*, *лице*, *число* и *спрежение* на глагола. Същността на новото лингвистично явление – *залог* – се осмисля индуктивно чрез анализ на глаголни форми в деятелен и в страдателен залог, форми, които са употребени във въвеждащите в урочната разработка текстове. В хода на анализа се обръща внимание върху факта, че сходен смисъл при обичуване може да се изразява с помощта на глаголи в различен залог. Употребата на глаголи в деятелен и в страдателен залог се овладява чрез самостоятелна работа на осмекласниците с ученически текстове, в които има допуснати отклонения от книжовните норми. За справка се използва таблицата с правила за употреба на глаголи в деятелен и в страдателен залог, публикувана на с. 90 в *Учебника*.

Възможен е и друг подход при преподаване на урока.

Върху предварително избран от учителя (или от ученик, на който е поставена специална задача) текст се изясняват особеностите на деятелния и на страдателния залог – семантика и начини на образуване на формите за страдателен залог. Анализират се изречения – синтактични синоними, които се различават само по залога на употребените в тях глаголни форми. С помощта на преподавателя осмекласниците осмислят разликата в смисъла на изреченията, като насочват вниманието си към това кой е вършител и кой – получател на действието в различните случаи. С правилата за употреба на различните залогови форми на глагола осмекласниците

се запознават в хода на самостоятелна работа при изпълнение на упражненията от *Учебника*. Урокът завършва с анализ и редактиране на грешки при използване на страдателни залогови форми в изречения.

Отговори на упражненията

1. В текста са използвани глаголни форми в деятелен залог – *съществува, развива се, достига*, и глаголи в страдателен залог – *е разположен, е основано, включен е*.

2. За да се изясни отношението между глаголно лице и глаголно действие в първото и във второто изречение, е необходимо да се приложи алгоритъмът на синтактичния анализ. В изречението *Край бреговете на река Марица е разположен красивият български град Пловдив* е използвана форма на страдателен залог *е разположен*. Глаголното лице – *Пловдив* (подлог в изречението), не извършва глаголното действие, а е засегнато от него. Във второто изречение *Той съществува стотици години* глаголното лице *той* (подлог в изречението) извършва действието – използваната глаголна форма е в деятелен залог.

3. Страдателните глаголни форми в текста са образувани: от форми на спомагателния глагол *съм* и форми на минали страдателни причастия – *е разположен, е основано, включен е*.

4. *е разположен* – глагол, сег.вр. 3 л. ед.ч. страд. залог

съществува – глагол, сег.вр. 3 л. ед.ч. деят. залог
достига – глагол, сег.вр. 3 л. ед.ч. деят. залог

5. – 6.

Край бреговете на река Марица хората са разположи красивия български град Пловдив. Той съществува стотици години. Древното селище на това място са го основали още през времето на неолита. Развива се и през бронзовата, и през желязната епоха.

След завладяването на Тракия от римляните градът достига голям икономически разцвет. Хан Крум го включва в българската държава.

Когато в текста всички глаголни форми са в деятелен залог, тогава акцент се поставя върху вършителите на действията в отделните изречения.

7. В трите изречения гумата залог е употребена с различни значения:

в първото изречение – със значение *предпоставка, условие*;

във второто изречение – със значение *пари или вещи, които се оставят на някого при гаранция, че даден заем ще бъде върнат*;

в третото изречение – със значение *граматична категория*.

8. Задачата има творчески характер – осмокласниците трябва да съставят собствени изречения, в които гумата залог да е употребена с различно значение.

9. В откъса от разказ на Емилиян Станев преобладават глаголни форми в деятелен залог – *свиваха, събираха, виеха* и др.

10. Глаголна форма в деятелен залог от текста: *свиваха*. С тази форма се означава, че глаголното лице извършва действието в изречението.

Глаголна форма в страдателен залог в текста: *са запазени*. Тя означава, че глаголното лице – *птичките* (граматичен подлог в изречението), не е вършител, а е получател на действието. Негов вършител е допълнението в изречението – *(от) вятъра*.

11. В първия текст страдателната глаголна форма означава, че не е известен вършителът на действието, а във втория – че липсва желание вършителът да бъде назован.

12.

(да) спечеля – *спечелен съм, беше спечелен* и др.

(да) подаря – *подарен съм, беше подарен* и др.

13. Задачата има творчески характер – учениците трябва да образуват изречения, в които да употребят глаголните форми от предходното упражнение, като акцентът в различните изречения трябва да пада върху вършителя на действието (т.е. да използват глаголи в деятелен залог) или върху получателя на действието (т.е. да използват глаголи в страдателен залог).

14. Редактирани варианти на изреченията:

Часовникът в центъра на града е изработен от най-известния архитект в околността.

Образът на героя е представен чрез речева характеристика.

Надписът на стената беше внимателно изтрит от пазача на сградата.

Решения на задачите за домашна работа

1. Смисълът на пословиците може да бъде определен по следния начин:

Дървото се превива, горде е тънко – човек може да бъде обучаван или възпитаван и пр., докато е малък.

На харизан кон зъбите се не гледат – не трябва да се търсят несъвършенства на подарена вещ.

2. Задачата има творчески характер – тя е за създаване на текст. Целта е, след като напишат съчинението, осмокласниците да анализират залога на използваните в текста глаголни форми.

Отговори на тестовите задачи

1.	А
2.	Б
3.	В
4.	Б
5.	Г
6.	А
7.	Г
8.	В

ВИД И ВРЕМЕ НА ГЛАГОЛА

За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 8. клас „Вид и време на глагола“ в примерното годишно разпределение се предлагат 3 часа за нови знания и 3 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за граматичната особеност в българския език *вид на глагола*;
- да се развият умения у учениците да разпознават видовете отношения в изречението и да прилагат успешно различни глаголни времена и глаголи от различен вид в речевата практика;
- осмокласниците да се запознаят с историята и с природните красоти на старата българска столица Велико Търново; у погроставащите да се възпитава чувство на гордост, че са наследници на вековни традиции, и чувство на патриотично преклонение пред героичното историческо минало на българския народ.

Нови понятия:

вид на глагола

свършен вид на глагола

несвършен вид на глагола

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Трите въвеждащи текста в учебната проблематика центрират вниманието на осмокласниците върху смислови ядра с патриотична тематика: стихотворението „Търновград“ на поета Матей Шопкин е лирична изповед на твореца за отношението му към родния град; откъсът „Архитектурно-музеен резерват „Царевец“ представя на погроставащите сведения за старата българска столица и ги връща в далечните години на Средновековието, когато градът е впечатлявал с величествената си природа и с великолепието на своите църкви и дворци; текстът „Звук и светлина“ е за нашето съвремие, когато една туристическа атракция във Велико Търново завладява сетивата на днешните посетители на това историческо място и им разказва за славното минало. Разговорът за историята и за днешния ген на Търново се превръща в дискусия за пътя на българина през вековете.

План на урока за нови знания:

- Същност на изучените до 8. клас глаголни времена и особености в употребата им.
- Същност на глаголния вид като граматична особеност на глагола.
- Свършен вид и несвършен вид на глагола:
 - начини за образуване на глаголи от свършен вид;
 - начини за образуване на глаголи от несвършен вид.

- Правила при употреба на глаголи от свършен вид и на глаголи от несвършен вид.

Методически указания за работа

В началото на урока се актуализират знанията на осмокласниците за глагола (глаголните времена), овладени през предишни учебни години. Информацията в урочната статия е принципно нова за погроставащите. Урокът може да бъде реализиран по различни начини в зависимост от предпочетените от учителя подходи, методи и техники на преподаване.

В началото на урока се припомнят сведения за граматичните признаци на глагола като част на речта. Акцент се поставя върху изученото за глаголни времена. Чрез упражнение за самостоятелна работа осмокласниците анализират лексикалните значения и граматичните признаци на глаголи в текстове, предложени от учителя или избрани от учениците. Овладяването на знания за новата граматична категория – *вид на глагола*, се осъществява индуктивно, като се използва подходящ текст с употребени глаголни форми от *свършен* и от *несвършен вид*. Чрез беседа се характеризира начинът на представяне на глаголното действие в единия и в другия случай. Работата по време на урока продължава с изпълнение на задачи за анализ на глаголи от свършен и от несвършен вид. Целта е учениците да осмислят разликите между граматичните категории *време* и *вид* на глаголите.

Втори вариант за преподаване на урока.

Урокът може да започне с изпълнение на упражнение 2 – с. 99 в *Учебника*. С помощта на учителя осмокласниците се запознават с различните начини за представяне на глаголното действие в откъса от текста на Виктор Пасков. Чрез беседа се осмислят разликите между две различни граматични категории – времето на извършване на действията и начините, по които се представят действията чрез глаголи в текста. Обобщават се признаците на новото явление – *вид на глагола*. Осмокласниците самостоятелно изпълняват упражнения за морфологичен анализ на глаголи: актуализират стари знания и умения, като посочват изучени до този момент граматични характеристики на глаголите; прилагат овладените сведения за новото лингвистично понятие, като определят към кой *вид* – *свършен* или *несвършен* – принадлежат изследваните глаголи.

Отговори на упражненията

1. *бе заседнало* – глагол мин. предв. време 3 л. ед.ч. ср.р. деят. залог

(*се*) *губеше* – глагол мин. несв. време 3 л. ед.ч. деят. залог

угасна – глагол мин. св. Вр. 3 л. ед.ч. деят. залог

2. С глаголи от свършен вид действието в изреченията се представя като цялост; с глаголи от несвършен вид – в процеса на извършването им.

падна – глагол от свършен вид (основна форма – *да падна*)

траеше – глагол от несвършен вид (основна форма – *трая*)

засипа – глагол от свършен вид (основна форма – *да засипя*)

сложи – глагол от свършен вид (основна форма – *да сложа*)

заскрежи – глагол от свършен вид (основна форма – *да заскрежа*)

продължаваше – глагол от несвършен вид (основна форма – *продължавам*)

се ръси – глагол от несвършен вид (основна форма – *се ръся*)

произвеждаше – глагол от несвършен вид (основна форма – *произвеждам*)

полудяха – глагол от свършен вид (основна форма – *да полудея*)

видяха – глагол от свършен вид (основна форма – *да видя*)

подхлъзваха се – глагол от несвършен вид (основна форма – *подхлъзвам се*)

падаха – глагол от несвършен вид (основна форма – *падам*)

ставаха – глагол от несвършен вид (основна форма – *ставам*)

въргалиха се – глагол от несвършен вид (основна форма – *въргалия се*)

замерваха се – глагол от несвършен вид (основна форма – *замервам се*)

3. Глаголите от гвойките (*видяха* – *виждаха*; *не разбраха* – *не разбираха*; *даде* – *даваше*) не се различават по лексикално значение. Различават се по граматични признаци вид и време.

4. – 5. Разликите в лексикалните значения на глаголите от посочените гвойки се дължат на използваните представки (*пиша* – *запиша*; *уча* – *науча*; *мисля* – *измисля*). Чрез представките действията, изразени с глаголите, се конкретизират и се доуточняват. Изпълнявайки задачата, осмокласниците се подготвят за овладяване на следващите ядра от учебното съдържание в урока – образуване на глаголи от свършен и от несвършен вид.

6. Глаголи от несвършен вид в текста:

натисна – образуван е от несвършения глагол *натискам* с наставка *-н-(а)*

щракна – образуван от несвършения глагол *щракам* с наставка *-н-(а)*

попита – образуван от несвършения глагол *питам* с представка *по-*

7. *тръгвам* – (*да*) *тръгна*

мисля – (*да*) *помисля*

пея – (*да*) *запея*

грея – (*да*) *грейна*

8. При първия и при четвъртия глагол са използвани наставки; при втория и при третия – представки.

9. Глаголи от несвършен вид, употребени в учебния текст:

отварям – образуван от глагол от свършен вид *да отворя* с наставка *-я-(м)*

виждам – образуван от глагол от свършен вид *да видя* с наставка *-а-(м)*

се обличам – образуван от глагол от свършен вид *да се облека* с наставка *-а-(м)*

измивам се – образуван от глагол от свършен вид *да се измия* с наставка *-ва-(м)*

отивам – образуван от глагол от свършен вид *да отида* с наставка *-ва-(м)*

хапвам – образуван от глагол от свършен вид *да хапна* с наставка *-ва-(м)*

отпивам – образуван от глагол от свършен вид *да отпия* с наставка *-ва-(м)*

хуквам – образуван от глагол от свършен вид *да хукна* с наставка *-ва-(м)*

10. – 11. *допра* – I спрежение; *допирам* – III спрежение

посегна – I спрежение; *посягам* – III спрежение

нанеса – I спрежение; *нанасям* – III спрежение

купя – II спрежение; *купувам* – III спрежение

погледна – I спрежение; *поглеждам* – III спрежение

Само в предпоследната дума не се забелязва звукова промяна. В първия случай се появява *и*, във втория случай *е* се редува с *я*, в третия случай *е* се редува с *а*, в петия случай *г* се редува с *жг*.

12. Чрез анализа на ефекта от използването на глаголи в откъсите осмокласниците достигат до извода, че с употребата на глаголи от свършен вид в сегашно време за изразяване на повтарящи се действия в художествени текстове се постигат по-голяма картинност и нагледност при представяне на отделните действия.

13. Редактирани варианти на изреченията:

Никога не декламирам правилно стихотворенията, които учим по литература.

У дома винаги е весело, когато за Коледа дядо и баба идват на гости от село.

Когато ходя на ресторант, предпочитам да седя по-близо до оркестъра.

Решения на задачите за домашна работа

1. При изпълнение на упражнението осмокласниците се убеждават, че образуването на глаголи от свършен вид с помощта на представки води до промяна в лексикалното значение на глаголите.

2. Опитвайки се да преобразуват първото и третото изречение, учениците разбират, че това е невъзможно, защото с глаголи от свършен вид не могат да се означават действия, реално извършващи се в момента на говоренето. Това става само чрез употребата на глаголи от несвършен вид.

Не е възможно преобразуването и в останалите две изречения, защото само несвършени глаголи могат да се използват при образуване на отрицателни форми в повелително наклонение.

Отговори на тестовите задачи

1.	Б
2.	В
3.	Г
4.	В
5.	А
6.	А
7.	В
8.	Г

ВИДОВЕ ПОДЧИНЕНИ ИЗРЕЧЕНИЯ

За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 8. клас „Видове подчинени изречения“ в примерното годишно разпределение се предлагат 3 часа за нови знания и 3 часа за упражнение. Часовете за работа върху тази тема са повече поради спецификата на информацията – в една тема са включени четири отделни съдържателни ядра, отговарящи на четирите вида подчинени изречения в рамките на сложното съставно изречение.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за различните видове подчинени изречения в рамките на сложното съставно изречение: *подчинено определително изречение, подчинено допълнително изречение, подчинено обстоятелствено изречение и подчинено подложно изречение;*
- да се развият умения у учениците да разпознават различните видове подчинени изречения и уместно да ги използват в текстове; да прилагат пунктуационните правила, свързани с особеностите на сложното съставно изречение с различни подчинени изречения; да използват уместно различни синтактични конструкции според целите на общуването;
- осмекласниците да овладеят информация за ролята на сетивата в живота на хората; да се научат как да опазват най-важните си сетива – слуха и зрението.

Нови понятия:

няма

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Информацията, която учениците възприемат и осмислят чрез дискусия върху трите въвеждащи текста, има прагматична стойност – тя ги запознава как да живеят така, че да опазват по-бързо време невредими сетивата си. Особено внимание се обръща върху слуха и зрението, сетивата, които са определени като най-важни за младия човек.

Колко силна да е музиката, която слушаме? Как да се борим срещу звуковата агресия, която е навсякъде около нас? Какъв хранителен режим и режим на четене да си наложим, за да запазим невредими слуха и зрението си? Това са само част от въпросите, на които осмекласниците получават специализирани отговори по време на учебната работа в клас.

План на уроците за нови знания:

- Сложно съставно изречение – същност; подчинителни връзки в сложното съставно изречение.
- Видове подчинени изречения в състава на сложното съставно изречение:
 - подчинено определително изречение – същност; правила при употребата;
 - подчинено допълнително изречение – същност; правила при употребата;
 - подчинено обстоятелствено изречение – същност; правила при употребата;
 - подчинено подложно изречение – същност; правила при употребата.
- Начини за изразяване на една и съща мисъл с помощта на различни синтактични конструкции.

Методически указания за работа

Урочната разработка съдържа лингвистични сведения, които са съдържателна основа на няколко урока за нови знания. Тъй като информацията за видовете подчинени изречения в урочната разработка е структурирана по еднотипен начин, методическите идеи как тя да се преподава ще бъдат представени обобщено, а не за всяко подчинено изречение поотделно.

Обичаен е индуктивният подход при запознаване на осмекласниците с всяко от четирите подчинени изречение. Това е така, защото информацията е принципно нова за учениците, проблематиката е от областта на синтаксиса на сложното изречение, а това означава, че е с висока степен на абстрактност, което я прави трудна за възприемане и за осмисляне.

Посредством беседа се анализира откъс от въвеждащ текст с употребено сложно съставно със съответно подчинено изречение. Правят се изводи за същността на подчиненото изречение. Определят се средствата за връзка между главно и подчинено изречение. За по-лесното осмисляне на тази информация се използват схеми, които са приложени в *Учебника* и представят особености на различните подчинени изречения. Чрез самостоятелна работа с примери на сложни съставни изречения се осмислят правилата при употребата на определителни, допълнителни, обстоятелствени и подложни подчинени изречения. Изясняват се най-често срещани грешки (преди всичко пунктуационни), допускани при използване на различните подчинени изречения в речевата практика.

Отговори на упражненията

1. Сложни съставни с подчинени определителни изречения в откъса са следните:

Бавно тръгнахме към хижата, която се виждаше в далечината.

Пред нас се простираше природна картина, каквато скоро не бях виждал.

Беше чудесно място, където ще пренощуваме.

Изреченията са сложни съставни с подчинени определителни, защото простите подчинени изречения в тях поясняват съществителни имена от главните изречения.

2. Главни изречения: *Бавно тръгнахме към хижата; Пред нас се простираше природна картина; Беше чудесно място.*

Подчинени изречения: *... която се виждаше в далечината; ... каквато скоро не бях виждал; ... където ще пренощуваме.*

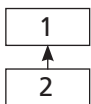
Въпроси: *Коя хижа? Каква природна картина? Кое място?*

Подчинените изречения са свързани с главните изречения чрез свързващите думи: *която; каквато; където.*

3. Свързващите думи между главни и подчинени изречения са относителни местоимения и наречие.

4. Подчинените изречения поясняват следните думи от главните изречения: *хижата; картина; място.*

5. Примерна схема на първото изречение от текста:



6. Подчинените определителни изречения са отделени от главните изречения с пунктуационен знак *запетая*.

7. Редактирани варианти на изреченията:

На дивана беше ученическата шапка, която много ми хареса.

Внезапно го смути усецането, че нещо не е наред. Който положи най-много усилия, той ще получи наградата.

Дискотеките са местата, където младите хора се веселят.

Младежът, дето е най-висок от всички, бързо да дойде при мен!

Ученикът, на когото помогнах, учтиво ми благодари.

Погледнах към човека, чиито обувки бяха опръскани с кал.

Прегледах задачата, по отношение на която имах затруднения.

Преместих картината, на която е изобразена ваза с цветя.

8. Подчинени допълнителни изречения в откъса са:

Момичето мигом усети, че в стаята е станало доста хладно. – Какво усети?

Замисли се как да постъпи. – Какво се замисли?

Много искаше да поспи още малко. – Какво искаше да направи?

9. Подчинените допълнителни изречения поясняват сказуемите в главните изречения – *усети; се замисли; искаше.*

10. *Момичето мигом усети, че в стаята е станало доста хладно.* – подчиненото изречение е отделено от главното изречение със запетая, която се пише пред съюза *че*.

Замисли се как да постъпи. – запетая не се пише пред еднократно употребена въпросителна дума (*как*), когато е използвана като съюзна връзка между подчинено допълнително изречение и главно изречение.

Много искаше да поспи още малко. – запетая не се пише, когато подчинено допълнително изречение е свързано с главно изречение посредством съюза *да*.

11. Примери за преобразувани изречения:

Георги мразеше да използва асансьор.

Винаги предпочитам да ходя пеша до моето училище.

През лятото обичам да спя на отворен прозорец.

12. Общото между началните и преобразуваните варианти е, че изразяват сходен смисъл. Различното е, че това се постига с различни синтактични средства. В началните варианти – с прости изречения, в преобразуваните варианти – с помощта на подчинени допълнителни изречения.

13. Редактирани варианти на изреченията:

Искам да науча кой от класа ще ходи на екскурзията до морето.

Не допускате ли, че решението на загадката е много елементарно?

Искаш ли да ти кажа кога ще са готови резултатите?

*Защо беше дошъл толкова рано, така и не разбрах.
Винаги се старая да казвам само истината.
Не разбирам как се е получило всичко това.*

14. В двойките изречения се изразява сходен смисъл, но това се прави с различни синтактични средства – в първите изречения от двойките – чрез прости изречения; във вторите изречения от двойките – чрез сложни съставни с подчинени обстоятелствени изречения.

15. *Ина учи уроците си, като проявява старание.* – използвана е свързваща дума за начин: *като*.

Когато слънцето залязваше, приближиха селото. Използвана е свързваща дума за време: *когато*.

Ако имате болки в корема, отидете на лекар. – използвана е свързваща дума за условие: *ако*.

16. Главни и подчинени обстоятелствени изречения в примерите от упражнението са отделени с пунктуационен знак запетая.

17. Примери за изречения:

Тръгнаха за училище, когато беше вече късно.

Бързо се затичах нагоре, където ме чакаше сестра ми.

Предаде контролното, без да направи проверка.

Помоли за помощ, защото не му стигаше времето.

18. В изречението *Бързо се затичах нагоре, където ме чакаше сестра ми* подчиненото обстоятелствено изречение пояснява обстоятелствено пояснение в главното изречение – *нагоре*.

19. Редактирани варианти на изреченията:

Отпусна се едва когато всичко беше отминало.

Тръгвай си, ако си толкова недоволен!

Без да си кажат дума, се разбраха само с поглед.

Когато съм изморен, пия много вода.

20. Подчинените изречения от поговорките са примери за подчинени подложни изречения, защото заместват подложите в главните изречения и изпълняват синтактична служба на подлог.

21. Изреченията са близки по смисъл, но се различават по синтактичен строеж. Първите изречения от двойките са примери за сложни съставни изречения с подчинени подложни изречения. Вторите изречения от двойките са примери за сложни съставни изречения с подчинени определителни изречения.

22. Примери за изречения:

Очевидно е, че всички са закъснели.

Говори се как ще направим рекорди в бягането.

Разрешено е по време на контролно да се използват речници.

23. Редактирани варианти на изреченията:

Който полага усилия, сам се справя с проблемите.

Подразбираше се как ще продължи тази история.

Важно е да се решат всичките задачи.

Отдалече се чуваше какво говорят хората в момента.

Решения на задачите за домашна работа

1. – 2.

Дадоха му наградата, която очакваше. – подчинено определително изречение; свързваща дума *която*; пред нея се пише запетая.

Докато се приготви за училище, вече беше закъснял. – подчинено обстоятелствено изречение; свързваща дума *докато*; в края на подчиненото изречение се пише запетая.

Поиска молив, какъвто досега не беше виждал. – подчинено определително изречение; свързваща дума *какъвто*; главно и подчинено изречение са отделени със запетая.

Попита ги колко път има до върха. – подчинено допълнително изречение; свързваща дума *колко*, пред която не се поставя запетая.

Беше ясно, че няма да е никак лесно. – подчинено подложно изречение; свързваща дума е съюзът *че*, пред който се поставя запетая.

Който започва много работи, не завършва нито една докрай. – подчинено подложно изречение; свързваща дума *който*; в края на подчиненото изречение се пише запетая.

Отговори на тестовите задачи

1.	А
2.	В
3.	Г
4.	Б
5.	В
6.	А
7.	Г
8.	Г

ОБОБЩИТЕЛНИ УПРАЖНЕНИЯ

За обобщителните упражнения към 4. раздел в примерното годишно разпределение е предвиден 1 час.

Отговори на упражненията

1. Основната дейност на Националния етнографски музей е да бъдат съхранени материалните богатства на българския народ.

2. В музея са изложени експонати от народния бит на българите, ценни предмети на занаяти и изкуство от миналото.

3. В текста са употребени глаголи в сегашно време.

4. В първото изречение от текста са употребени глаголи в деятелен залог – *е, цели*, в страдателен залог – *да бъдат съхранени*. Глаголната форма за страдателен залог е образувана от спомагателния глагол *бъда* и минало страдателно причастие *съхранени*.

Във второто изречение глаголят *се намира* е в страдателен залог. Глаголната форма е образувана от деятелната форма на глагола и възвратното местоимение *се*.

В третото изречение глаголната форма е в страдателен залог – *са събрани*. Образувана е от спомагателния глагол *съм* и минало страдателно причастие *събрани*.

В четвъртото изречение глаголната форма е в страдателен залог – *е признат*. Образувана е от спомагателния глагол *съм* и минало страдателно причастие *признат*.

5. Глаголните лица не са вършители на глаголните действия в първите три изречения от втория абзац. Употребените глаголни форми са в страдателен залог. В последното изречение от абзаца глаголните форми са в деятелен залог, глаголните лица са вършители на глаголните действия.

6. В първото изречение от текста не е подходящо използвана глаголната форма за страдателен залог *са изложени*. Тя трябва да се замени със страдателна форма, образувана от възвратното местоимение *се* и от деятелната форма на глагола (*да*) *изложи*, защото в израза *се излагат* може да се открие двусмислица. Във второто и в третото изречение обаче такава замяна е подходяща. Например *е представена* може да се преобразува в *се представя*, *е отделено* може да се преобразува в *се отделя*.

7. Задачата е с повишена трудност. Примерни отговори:

1. група: (*да*) *нарисувам* – *е нарисуван, се нарисува; (да) построя* – *е построен, се построи*;

2. група: (*да*) *начертая* – *е начертан, се начерта; (да) почистя* – *е почистен, се почисти*.

8. За изпълнение на упражнението учениците използват глаголните форми за страдателен залог, които са образували в упр. 7, и ги включват в изречения.

9. За правилното изпълнение на задачата осмоласниците трябва да анализират значението на глаголните форми в страдателен залог, които са включили в изреченията (упр. 8). За улеснение на учениците в условието са посочени значенията на глаголите.

10. В изреченията са допуснати грешки при членуване на имена от мъжки род единствено число. Пишещият не е съобразил членуването със синтактичната служба на думите в изреченията.

Високият блок на нашата улица беше построен за две години от строителната фирма.

В романа са пресъздадени моменти от живота на писателя.

Горският път бе отпъкн от стотици хора, любители на планината.

11. В изреченията от упр. 10 глаголните форми са в страдателен залог. Глаголното лице не е вършител на глаголното действие.

Примерни варианти за преобразуване на изреченията:

Строителната фирма за две години строи високия блок на нашата улица.

Романът пресъздава моменти от живота на писателя.

Стотици хора, любители на планината, бяха отпъкнали горския път.

12. Задачата е предвидена за работа по групи. От текста трябва да се препишат глаголите и да им се направи морфологичен анализ.

1. група:

зееше – 3 л. ег.ч. мин. несв. вр. основна форма – *зея*

трябваше – 3 л. ег.ч. мин. несв. вр. основна форма – *трябвам*

да се зографисат – 3 л. мн.ч. сег. вр. основна форма – (*да*) *се зографисам*

бе оставил – 3 л. ег.ч. м.р. мин. предв. вр. основна форма – (*да*) *оставя*

не очаква – отриц. форма на глагола 3 л. ег.ч. сег. вр. основна форма – *очаквам*

бе дошъл – 3 л. ег.ч. м.р. мин. предв. вр. основна форма – (*да*) *дойда*

2. група:

се тълпяха – 3 л. мн.ч. мин. несв. вр. основна форма – *тълпя се*

бе видял – 3 л. ед.ч. м.р. мин. предв. вр. основна форма – (да) видя

бе зърнал – 3 л. ед.ч. м.р. мин. предв. вр. основна форма – (да) зърна

трябваше – 3 л. ед.ч. мин. несв. вр. основна форма – трябва

да останат – 3 л. мн.ч. сег. вр. основна форма – (да) остана

помнеше – 3 л. ед.ч. мин. несв. вр. основна форма – помня

13. Преобразуване на глаголите от несвършен вид в свършен вид:

скачам – (да) *скоча*

нося – (да) *понося*

пека – (да) *изпека*

сядам – (да) *седна*

Форми от свършен вид са образувани с помощта на представките *по-*, *из-*, а последната форма е образувана с помощта на наставката *-н*. За видови двойки може да се говори само в първия случай – *скачам* – (да) *скоча*, защото в останалите са използвани словообразователни морфемни, които променят речниковото значение на думите.

14. Осмокласниците образуват изречения с глаголите от несвършен и свършен вид и изясняват разликите в речниковото значение на глаголите.

15. Глаголите от свършен вид в текста са:

се показаха – 3 л. мн.ч. мин. св. вр. основна форма – (да) се покажа

забрули – 3 л. ед.ч. мин.св. вр. основна форма – (да) забруля

заподскачаха – 3 л. мн.ч. мин. св. вр. основна форма – (да) заподскачам

решиха – 3 л. мн.ч. мин. св. вр. основна форма – (да) реша

се включиха – 3 л. мн.ч. мин. св. вр. основна форма – (да) се включва

изпълни – 3 л. ед.ч. мин. св. вр. основна форма – (да) изпълня

16. *Когато децата се показаха навън, вятърът ги забрули по лицата.* – сложно съставно с подчинено обстоятелствено изречение; първото просто изречение е подчинено, а второто – главно; простите изречения са свързани със съюзната връзка *когато*;

Те заподскачаха, като се радваха на натрупалия през нощта сняг. – сложно съставно с подчинено обстоятелствено изречение; първото просто изречение е главно, а второто – подчинено; простите изречения са свързани със съюзната връзка *като*;

Наблюдаваха дърветата и храстите, от които вятърът събаряше облаци от снежинки. – сложно съставно с подчинено определително изречение; първото просто изречение е главно, а второто

– подчинено; простите изречения са свързани със съюзната връзка (*от*) *които*;

Момчетата и момичетата решиха да се замерят със снежни топки. – сложно съставно с подчинено допълнително изречение; първото просто изречение е главно, а второто – подчинено; простите изречения са свързани със съюзната връзка *да*;

Забавлението, в което се включиха всички, изпълни двора със смях и закачки. – сложно съставно с подчинено определително изречение; главното изречение е разкъсано от подчиненото изречение; простите изречения са свързани със съюзната връзка (*в*) *което*.

17. По образец от урочната статия учениците начертават в тетрадките си схема на всяко сложно изречение.

18. Подчертаните изречения са подчинени в сложните съставни изречения.

Разбраха кога ще бъде организиран турнирът по тенис на маса. – подчинено допълнително изречение

Който лете пладнува, зиме студува. (*пословица*) – подчинено подложно изречение

Кое му е на сърцето, туй му е на устата. (*пословица*) – подчинено определително изречение

Когато блеснаха първите светкавици, токът изведнъж спря. – подчинено обстоятелствено изречение

Важно беше да се подготви добре за изпитването. – подчинено подложно изречение

Хората говореха, че синът му пристигнал в града. – подчинено допълнително изречение

19. В задачата са написани главни изречения, към които осмокласниците трябва да запишат подчинено изречение и да определят вида на сложното изречение. Предложените в условието главни изречения дават възможност към тях да се напишат различни видове подчинени изречения.

20. Изпълнението на задачата затвърждава знанията и уменията на учениците за разпознаване на видовете сложни съставни изречения и за особеностите в пунктуацията им.

21. Чрез изпълнение на упражнението се анализират пунктуационните правила и се затвърждава тяхното усвояване.

Вкъщи споделих колко бях развълнуван от гласуването ми доверие.

Една вечер, когато слънцето се скри зад хоризонта, туристите отидоха към морския бряг.

Дали някой щеше да дойде на събранието, те не знаеха.

Под голямото дърво, което беше в градината, хората направиха беседка.

Разбраха истината чак когато жената започна да говори.

Решения на задачите за домашна работа

1. Задачата е свързана със социокултурните компетентности на учениците и дава възможност осмукласниците да усъвършенстват уменията си за изграждане на текст.

2. Учениците анализират различни видове сложни съставни изречения (изграждане, пунктуация), които са използвали в текстовете си към упр. 1.

Отговори на тестовите задачи

Вариант 1

1.	В
2.	Б
3.	Г
4.	Б
5.	Г
6.	А
7.	Б
8.	Б

Вариант 2

1.	Б
2.	В
3.	А
4.	Б
5.	В
6.	Г
7.	А
8.	А

ПУБЛИЧНО ИЗКАЗВАНЕ. ПУБЛИЧНО ИЗКАЗВАНЕ ПО МОРАЛЕН ПРОБЛЕМ

Петият раздел от *Учебника* „Възприемане и създаване на текстове“ включва темите за развиване на комуникативните компетентности, заложиени в учебната програма по български език: „Публично изказване. Публично изказване по морален проблем“, „Есето като вид аргументативен текст. Есе по морален проблем“, „Електронно писмо“.

Разделът включва и обобщителни упражнения, към които се предлагат два варианта на задачи за проверка и оценка на знанията и на уменията, придобити чрез работата с раздела.

В примерното годишно разпределение за разработване на проблематиката по темата „Публично изказване. Публично изказване по морален проблем“ са предвидени 3 часа за нови знания и 4 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се овладее информация за същността на публичното изказване като вид устен текст, предназначен за официално общуване;
- да се развият умения за създаване на публично изказване в съответствие с конкретна комуникативна задача и по зададен морален проблем;
- да се обогати общата култура на осмокласниците с информация за реториката като изкуство на владеене на публичното слово; учениците да се запознаят с неезикови средства за оказване на влияние при произнасяне на публично изказване (мимики, жестове, поза).

Нови понятия:

публично изказване

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Чрез включените в *Учебника* текстове („Какво представлява реториката?“, цитат от съчинение на Цицерон) се предлага в достъпен за осмокласниците вид информация за същността на реториката като теория и практика на публичното слово. Тази информация създава контекст за въвеждане на понятието *публично изказване*. За илюстриране на особеностите на публичното изказване като вид устен монологичен текст, предназначен за официално общуване, служи третият въвеждащ текст – речта на Стивън Грийн „Пловдив – европейска столица на културата през 2019 г.“. Чрез смислите, заложиени в изказването на С. Грийн, учениците имат възможност да се запознаят с инициативата „Културна столица на Европа“ и с възможностите, които град Пловдив предлага като културна и туристическа дестинация.

План на урока за нови знания:

- Същност на публичното изказване.
- Публичното изказване по морален проблем като вид текст.
- Етапи при създаване на публично изказване по морален проблем: подготовка, създаване, редактиране.
- Произнасяне на публично изказване – спазване на книжовния изговор, владеене на неезикови средства.

Методически указания за работа

В примерното годишно разпределение за нови знания са предвидени три учебни часа по темата. Във всеки от часовете може да се постави акцент, свързан пряко с постигането на очакваните резултати, заложиени в учебната програма, например:

1) Чрез работа върху въвеждащите текстове учениците се запознават с особеностите на публичното изказване: за какъв вид общуване е предназначено, кои са структурните му части (увод, теза, аргументи, извод). Учителят може да подбере допълнителни ресурси (в т.ч. видео- и аудиозаписи на публични изказвания по различни поводи), за да се наблюдава, анализира и оцени цялостното поведение на оратора.

2) Във втория час за нови знания акцентът се поставя върху подготовката, създаването и редактирането на публично изказване по морален проблем. В началото на часа се изяснява спецификата на моралния проблем (в съпоставка с нравствения и с научния проблем). За основа на дейностите по време на урока служи таблицата от *Учебника*, в която се представя алгоритъм за работа при създаване на публично изказване по морален проблем.

3) Третият час за нови знания е посветен на запомнянето и на произнасянето на публичното изказване. Дават се сведения за книжовния изговор; за интонацията и за артикулацията при произнасяне на изказване в зависимост от конкретната аудитория и от условията на общуване. Учениците се запознават с някои уместни невербални средства, като за целта учителят може предварително да постави изследователска задача, свързана със знанието на някои често използвани жестове, мимики, пози на тялото.

Отговори на упражненията

1. Текстът е посветен на проблем, свързан с ученето на езици като основа за развиване на интереса към межкултурното общуване. Текстът е предназначен за устно монологично общуване; има

аргументативна структура (съдържа теза, свързана с проблема, аргументи, извод); говорещият произнася изказването пред публика.

2. Уводът се съдържа в първия абзац на текста – съобщава се каква е темата на изказването, кой е поводът. Тезата откриваме в думите на говорещия: „Езикът сякаш ни е даден по рождение, но трябва да полагаме усилия, за да ни служи добре“. Аргументацията е изградена около тълкуването на цитата „Границите на моя език са граници на моя свят“ (Витгенщайн). Аргументи: 1) „човек трябва да развива езиковия си потенциал, да има богат речник, да владее различни стилове, за да изразява по-добре идеите си и да ги споделя с повече хора“; 2) „езикът ни дава безкрайна свобода, но и ни ограничава... ето защо хората непрестанно творят нови думи“. В последния абзац се обобщават разсъжденията по проблема: „... създавайки нови думи, човек разбива границите на своя свят. Учейки нови езици, човек завладява нови светове“.

3. Изказването е предназначено за официално устно общуване. Може да бъде произнесено например в училищна обстановка, в зала или в класна стая по повод Европейския ден на езиците.

4. Например: *Ще се съгласите с мен; Благодаря за вниманието.*

5. Упражнява се произнасянето на публично изказване. Следи се за спазване на книжовния изговор. Сравняват се различни варианти на произнасяне на изказването; обсъждат се местата, на които учениците, по своя преценка, поставят логическо ударение.

6. Чрез задачата осмокласниците осмислят значението на гения, посветен на езиковото и на културното разнообразие.

7. Задачата е за развиване на социокултурните компетентности на учениците. Чрез изпълнението ѝ се цели да се осмисли значението на понятието „морален проблем“. Добродетелите, посочени от учениците като присъщи на съвременното общество, могат да послужат при формулиране на теми за създаване на публични изказвания.

8. – 10. Задачите са за работа по групи. Свързани са с прилагане на алгоритъм за подготовка, създаване и произнасяне на публично изказване по морален проблем. Учениците се съобразяват с параметрите на изказването (продължителност, условия). Чрез изпълнение на упр. 10 учениците оценяват публичните изказвания на всяка група по описаните в условието критерии.

11. Подходящи заглавия са: *Щедър на пари, стиснат на любов; Какво е приятелството за мен? Честността винаги е на мода!*

12. Затвърждава се уменията да се изгражда теза по поставен проблем. Тезата е основен еле-

мент в аргументативната структура на изказването, затова е необходимо да се обърне специално внимание на уменията за нейното формулиране.

13. Текстът на осмокласника е свързан с проблема за отношението между хората, основано не на реална преценка за човека, а на това, което притежава – пари, грехи, обувки.

14. Публичното изказване има теза: „За това мисля, че вече не важи пословицата „По грехите посрещат, по ума изпращат“, защото даже и да си по-глупав ако демонстрираш с външния вид добро материално състояние, винаги ще те посрещат като цар, където и да идеш“. Като източник на аргументи ученикът използва единствено собствения опит: „... аз например много обичам да си нося старите тениски, и скъсаните ми дънки“. Липсва извод. Изразът „Ако някой не ме приема, негов проблем!“ е неуместен и показва неуважение към аудиторията. Допуснати са правописни и пунктуационни грешки.

Редактиран вариант: *В днешно време вече става така, че за най-голяма ценност се приемат парите, а не какво представлява човекът, колко е добър и учтив. Затова мисля, че вече не важи пословицата „По грехите посрещат, по ума изпращат“, защото даже и да си по-глупав, ако демонстрираш с външния вид добро материално състояние, винаги ще те посрещат като цар, където и да идеш.*

Това на мен не ми харесва, защото е глупаво да се съобразяваме с мода и да искаме да ни оценяват само по грехите. Аз например много обичам да си нося старите тениски и скъсаните ми дънки не защото нямаме пари, а защото не искам други, тези са ми любими. Човек трябва да има добро самочувствие, нали така?

Това мисля аз по въпроса.

Решения на задачите за домашна работа

1. Такива средства в текста са: реторичен въпрос (*Как може някой да мисли, че съществува такова нещо като „благородна лъжа“?*); изразите *може би малко преувеличавам, за щастие, категорично*.

2. Задачата има изследователски характер. Жестовите, позите, мимиките са неизменна част от уменията на оратора при произнасяне на публично изказване и оказване на въздействие върху публиката.

Отговори на тестовите задачи

1.	В
2.	Б
3.	Г
4.	Б
5.	Г
6.	Б
7.	Г
8.	В

ЕСЕТО КАТО ВИД АРГУМЕНТАТИВЕН ТЕКСТ. ЕСЕ ПО МОРАЛЕН ПРОБЛЕМ

Чрез темата се развиват комуникативните компетентности на осмнокласниците. В примерното годишно разпределение са предвидени 3 часа за нови знания и 4 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за есето като писмен текст с аргументативна структура; да се осмисли същността на есето по морален проблем;
- да се развият умения за изграждане на въвеждаща част, теза, антитеза, аргументи и контрааргументи;
- да се изгражда отношение у учениците към проблеми, свързани с разбирането за морално, добро, правилно; да се оценяват идеи, тези и аргументи по различни проблеми от морален характер съобразно житейския опит на осмнокласниците.

Нови понятия:

есе

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Темата има връзка с урочната разработка „Публично изказване. Публично изказване по морален проблем“. Учениците вече са запознати с това, което определяме като морален проблем. На доброто като морална категория са посветени трите въвеждащи текста, като всеки от тях разглежда проблема от различна гледна точка. Чрез работа върху първия текст, който представлява ученическо есе, осмнокласниците съпоставят позиции и мнения относно разбирането си за добро; дават примери от личния си опит. Вторият текст е художествен (стихотворение) и с помощта на изразни средства, характерни за художествения стил, е изграден образът на доброто и на добрия човек. Третият текст предлага коренно различна перспектива: добротата се разбира като резултат от гените, които човек носи.

План на урока за нови знания:

- Същност на есето като аргументативен текст.
- Изграждане на аргументативна структура на есето:
 - въвеждаща част;
 - теза и антитеза;
 - аргументи и контрааргументи;
 - извод.
- Създаване на есе по морален проблем – алгоритъм.

Методически насоки за работа

Работата в часовете за нови знания по темата може да следва логиката:

1) учениците се запознават със същността на есето като аргументативен текст. За целта се актуализират знания за вече изучени текстове с аргументативна структура – отговор на научен, житейски и нравствен въпрос; припомня се какво наричаме теза и аргумент. Чрез работа върху въвеждащия текст „Доброто в мен“ се представят съдържателните, структурните и езиковите особености на есето. Формулира се определението за есе;

2) в следващия час за нови знания се разширява информацията за структурата на есето: въвеждаща част, теза и антитеза, аргумент и контрааргумент. Макар че не са посочени като нови на ниво учебна програма, понятията *антитеза* и *контрааргумент* изискват специално внимание от страна на учителя при тяхното въвеждане;

3) като основа за третия час за нови знания може да служи алгоритъмът (с. 131 от *Учебника*) за създаване на есе по морален проблем. Учениците се запознават с отделните етапи, след което по избран от учителя или от учениците проблем прилагат този алгоритъм.

Отговори на упражненията

1. В упражнението са записани 10 характеристики на добрия човек. Осмнокласниците трябва да открият кои от характеристиките откриват в себе си, като създадат цялостен текст в устна форма, формулирайки теза и аргументи и съобразявайки се с правоговорните норми.

2. Изпълнението на задачата е свързано с упр. 1. Учениците разсъждават върху отношенията си с другите хора и върху това как добрите черти в характера им помагат във взаимоотношенията. Привеждат като доказателства към тезата примери от своя житейски опит.

3. Обучаваните лица изграждат собствена позиция относно двата текста, в които са изразени противоположни мнения за характеристиката „*Самоувереност*“. Обосновавайки своите отговори, учениците могат да привеждат примери от лични наблюдения, от собствени преживявания в различни житейски ситуации, от книги, филми и др.

4. Задачата има творчески характер. Пишейки есе по поставената тема, осмнокласниците се съобразяват със съдържателните, структурните и езиковите особености на есето. Спазват книжовните норми на българския език.

5. Упражнението поставя пред учениците морален въпрос, свързан пряко с живота им. Избирайки една от предложените четири възможности как да постъпи с голяма сума пари, всеки от тях изгражда текст, като аргументира чрез подходящи доказателства своето мнение.

6. Текстът е откъс от ученическо есе и отговаря на изискванията за създаване на такъв вид аргументативен текст. Формулирана е теза, създадени са аргументи, написан е извод.

7. Допуснати са правописни и пунктуационни грешки. Изводът трябва да се напише в отделен абзац.

Редактиран вариант на текста:

Според мен да си честен в отношението си към другите, е много важно, защото така печелиш уважението и доверието на близките си и на своите приятели. Обаче това е много опасно, понеже никой не обича да му се казва винаги истината в очите. Ако си честен, може да останеш без приятели.

Случвало ми се е да се опитам да не бъда откровен към някого, но след това се чувствам неудобно. Понякога, без да се замисля, казвам: „Честна дума!“, а знам, че не съм съвсем искрен в този момент. Уж казвам истината, а всъщност искам да се оправдая и да се измъкна от ситуацията. Сигурно половината от приятелите ми лъжат, когато казват: „Честно!“. Но пак сме си приятели, защото всички лъжем по малко.

Затова се опитвам да проявявам честност, защото доверието трудно се печели, но много лесно може да се изгуби.

Решения на задачите за домашна работа

1. Задачата е за писане на есе по морален проблем. Учениците затвърждават уменията си за изграждане на цялостен текст и за разпознаване на неговите структурни елементи.

2. Изпълнението на упражнението насочва вниманието на осмокласниците към аргументативната част на съчинението и към значимостта на всеки от аргументите. Разсъждавайки върху поставените в условието на задачата въпроси, учащите се разширяват своята комуникативна и езикова компетентност.

Отговори на тестовите задачи

1.	Б
2.	А
3.	Б
4.	Г
5.	В
6.	А
7.	Г
8.	Б

ЕЛЕКТРОННО ПИСМО

За разработване на проблематиката по темата „Електронно писмо“ в примерното годишно разпределение се предлагат 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се актуализират знания за писмото като текст за писмено общуване; да се овладеят знания за електронното писмо;
- да се развият умения за създаване на електронно писмо, предназначено за официално и за неофициално общуване; да се приложат знанията и уменията на осмокласниците за работа с електронна поща, придобити в часовете по информационни технологии, в часовете по български език;
- да се обогати културната и социалната компетентност на учениците чрез информация за Париж, европейски град с непреходна историческа значимост, както и чрез полезни сведения за възможностите за пътуване и за учене в чужбина.

Нови понятия:

електронно писмо

Специфика на работата с въвеждащите текстове

Трите въвеждащи текста имат обща тема – Париж. Първият текст предлага интересна информация за града. Едновременно с туристическата значимост на Париж се откроява и неговият принос като седище на редица важни европейски институции – ЮНЕСКО, Международния арбитражен съд, Организацията за икономическо сътрудничество. Другите два текста представят Париж като желана дестинация за изучаващите френски език като чужд.

План на урока за нови знания:

- Същност на електронното писмо; съпоставка между електронно писмо и писмо на хартиен носител.
- Създаване на електронно писмо, предназначено за официално и за неофициално общуване.

Методически указания за работа

Работата по разработване на темата може да започне чрез актуализиране:

- на учебна информация за речевия етикет в електронното общуване (вж. с. 72 на *Учебника*);
- на учебна информация за електронно писмо, електронна поща и електронен адрес (овладяна в часовете по информационни технологии);
- на личен опит с електронна поща (създаване на личен или общ електронен адрес; писане, изпращане, препращане на електронно писмо; прикачване на файлове и др.).

След актуализацията учениците четат и анализират въвеждащите текстове (текст 2, текст 3), след което се извеждат общите признаци на писмото като текст за непряко писмено общуване. Посочват се разликите между двата вида писма, които произтичат от спецификата на носителя – хартиен или електронен.

Във втория час за нови знания, предвиден в примерното годишно разпределение, работата продължава с изясняване на графичните, структурните и езиковите изисквания при създаване на електронно писмо. Може да се работи, като се следва дегуктивният подход: учениците се запознават с информацията от таблицата (с. 140 на *Учебника*), след което създават електронно писмо с конкретна комуникативна задача. Възможно е да се предпочете индуктивният подход: в началото на часа се анализират създадени от учениците електронни писма за домашна работа, след което резултатите се обобщават с помощта на таблицата.

Отговори на упражненията

1. В текста са посочени автор и получател. Текстът притежава характерното за електронното писмо графично оформяне. Изпраща се и се получава по електронен път – чрез електронна поща.

2. Етикетни формули, подходящи за електронно писмо до приятел, са: *здравей, здрасти; чао, до скоро, очаквам отговора ти*; етикетни формули, подходящи за електронно писмо до непознат или до човек на отговорна позиция, са: *Здравейте, госпожо/господин..., Уважаеми г-н/г-жо...; С най-добри пожелания; Очаквам с нетърпение отговора Ви*.

3. Задачата е за създаване на електронно писмо, като се спазват изискванията за речев етикет в зависимост от ситуацията на общуване.

4. Отговор: *употребата на съкращения и на уместни емотикони е допустима в електронно писмо до приятел*.

5. Задачата има характер на ролева игра. При изпълнението ѝ ученикът влиза в ролята на Нети и отговаря на писмото на Стефи.

6. Задачата е за работа по групи.

1. група: писмото на хартиен носител и електронното писмо си приличат по това, че са предназначени за непряко писмено общуване. Могат да бъдат както лични, така и официални, като в зависимост от това в тях се използват подходящи за ситуацията етикетни формули. Имат сходни графични и структурни характеристики (обръщение, автор/получател, етикетна формула за преустановяване на контакт). Различават се по носителя на информацията и по начина на изпращане.

2. група: предимство на електронното писмо е, че може да се възпроизвежда (записва) и да се изпраща на много хора едновременно. Изпраща се и се получава във време, близко до реалното, докато получаването на писмо на хартиен носител изисква повече време. Също така съвременните електронни пощи предоставят редица възможности за прикачване на различни по вид и по обем файлове. Условие за изпращане и за получаване на електронното писмо е наличие на интернет връзка.

7. Ученикът не се е съобразил със ситуацията на общуване – използва някои неуместни изрази и етикетни формули (*нашите, От Иван*); нарушил е правилата за графично оформяне на писмо; допуснал е правописни и пунктуационни грешки. Редактиран вариант:

От: ivoivo@bg

До: ivanova@bg

Относно:

24 април 2..., 23:48 ч.

Съобщение:

Здравейте, г-жо Иванова,

Искам да Ви информирам, че утре няма да мога да присъствам в часа на класа, защото имам мач с отбора. Родителите ми ще Ви напишат бележка.

С уважение,

Иван

8. Задачата е за групова работа. В малки групи учениците пишат текст по поставената тема.

9. За да изпълнят задачата, учениците трябва внимателно да прочетат и да осмислят условието: за каква ситуация на общуване е предназначено електронното писмо, с каква цел, по какъв повод.

Решения на задачите за домашна работа

1. Чрез задачата се цели да се приложат на практика знанията и уменията за електронното писмо и за неговата основна функция – бързо, лесно и достъпно за много хора да се предава информация. Учениците проявяват контрол и самоконтрол, като следят за допускани слабости и грешки при графичното и езиковото оформяне на електронните писма.

2. Задачата е за работа по проект. Изисква се интегриране на предметни знания и умения от учебните предмети български език и информационни технологии.

Отговори на тестовите задачи

1.	В
2.	А
3.	Г
4.	Г
5.	А
6.	В
7.	Б
8.	В

ОБОБЩИТЕЛНИ УПРАЖНЕНИЯ

За обобщителните упражнения към 5. раздел в примерното годишно разпределение е предвиден 1 час.

Отговори на упражненията

1. Публичното изказване е по морален проблем, който е значим за голяма част от обществото. Ученикът изразява своето мнение по въпроса за грешките, които всеки прави в живота си, и за това, че трябва да се научим да прощаваме грешките на другите хора. Текстът е монологичен, предназначен е за официално общуване. Структурата му е съобразена с изискванията – съдържа увод, теза, аргументация и извод.

2. Уводът е представен в първия абзац на текста. Тезата е формулирана във втория абзац. Аргументацията е записана в третия и в четвъртия абзац. Обобщенията на разсъжденията са в последния абзац.

3. Учениците анализират структурните елементи на текста и записват примери за езикови средства, чрез които е постигната смислова връзка между отделните части: *ще споделя..., Всички сме чували твърдението..., стараем се да бъдем..., можем да сгрешим..., вероятно..., искам да обобщя...* и др.

4. Елементи на речевата ситуация, за която е предназначено публичното изказване: *цел* – ученикът да изгради теза по проблема, поставен в мисълта на Александър Поуп, и да убеди слушателите в правотата на своето становище; *предмет* – за грешката и прошката в човешкия живот; *участници* – ученикът, автор на публичното изказване, и слушателите; *условия* – изказването се осъществява в официална обстановка, общуването е устно, пряко.

5. Задачата изисква осмокласниците да дадат примери от живота си за ситуации, в които са простили на някого за нанесена обида. Изграждайки цялостен текст в устна форма, учениците трябва да изразят собствено мнение и да се аргументират. Същевременно да се стремят да спазват правоговорните правила, да говорят с подходяща интонация и да поставят уместно логическите ударения.

6. За изпълнение на упражнението осмокласниците могат да работят по групи, като си разпределят задачите при подготовката на публичното изказване.

7. Упражнението е свързано с публичните изказвания, които учениците подготвят, изпълнявайки упр. 6. То дава възможност да се усъвършенстват уменията за спазване на правоговорните норми.

8. Тезата в текст **В** не отговаря на моралния проблем на тема „*Милосърдието*“.

9. Задачата е свързана с поставената тема за есе по морален проблем в упр. 8. Осмокласниците, като изграждат теза и аргументи към нея, анти-теза и контрааргументи, развиват своите умения за създаване на цялостен текст есе и за разграничаване на композиционните части в текста.

10. Редактиран вариант на текста:

Злото и доброто съществуват в човешкия живот. Различните хора имат свои представи за добро и зло.

Иска ми се да вярвам, че злото няма да надделее над доброто. За да победи доброто, хората трябва да мислят повече за другите, за отношенията си с тях. Когато уважаваме близките и приятелите си, когато се отнасяме с внимание и загриженост към тях, доброто става повече у нас и го предаваме на околните.

Затова вярвам, че доброто ще го има винаги и ще побеждава злото.

11. Особености на електронното писмо: предназначено е за електронно общуване, използва се при официално общуване, пишещият се съобразява с изискванията за речев етикет в електронно общуване и спазва нормите на българския книжовен език.

12. Задачата е предназначена за работа по групи. Учениците трябва да напишат електронно писмо. В предложените варианти към условието са записани: *цел*, *предмет*, *участници*, *условия* на речевото общуване. Обучаващите се си изграждат умения за писане на писмо на електронен носител, съобразявайки се с нормите на българския книжовен език.

13. Редактиран вариант на писмото:

От: Anna@com.bg

До: Renata@ab.bg

Относно: *рожден ден*

25 юли 2018 г., 11:30 ч.

Съобщение:

*Здравей, Рени. Скоро не сме се чували и не зная дали си тук, в града. След два дена е рожденият ми ден и те каня. Ще го празнувам **Вкъщи**. Купонът започва в 19 ч. Моля те, пиши ми дали си тук и дали ще дойдеш. И да си знаеш – чакам и се надявам да дойдеш.*

Засега – целувки и прегръдки от мене! Ани

Решения на задачите за домашна работа

1. Задачата е свързана със създаване на текст есе. Осмокласниците затвърждават знанията си за структурата на есето като аргументативен текст и уменията си за писане на есе.

2. Условието в упражнението насочва учениковото внимание към цялостното анализиране на текста есе и към наблюдение на собствен текст относно спазването на книжовните норми в съвременния български език.

Отговори на тестовите задачи

Вариант 1

1.	А
2.	Г
3.	В
4.	Г
5.	А
6.	Б
7.	Б
8.	Г

Вариант 2

1.	В
2.	Б
3.	Б
4.	А
5.	Б
6.	Г
7.	В
8.	В

ГОДИШЕН ПРЕГОВОР. ЗАДАЧИ ЗА ИЗХОДНО РАВНИЩЕ

Шестият раздел от *Учебника* включва текстове, упражнения и тестови задачи за годишен преговор. В примерното годишно разпределение са предвидени 2 учебни часа. Към раздела са предложени и два варианта на тест за изходно равнище (1 учебен час).

Отговори на упражненията

1. Текст 1 притежава особености на художествения стил. Чрез изградените в текста художествени образи авторката постига въздействие върху читателя. Текст 2 е с особености на разговорния стил. Чрез текста се предава непринуден диалог между членовете на семейство, което обсъжда идеи за лятната ваканция.

2. Художествени образи в текст 1 са: *морето, лятото, слънцето*.

3. Лексикални средства: *морето се боричка като коте, слънцето, попило във вълните, лятото от своите оксигени, всяка моя болка ще угасва, синята му песен*; граматични (синтактични) средства: *ритъм доживотен, дъх наситен* (промяна на словоред).

4. Задачата е за изразително четене.

5. Упражнението има творчески характер – създаване на текст по опорни изрази. Ученикът има свободата, в зависимост от предпочитанията си, да промени жанра на произведението.

6. Цел: *постигане на съгласие относно лятната почивка на семейството*; предмет: *лятната почивка на семейството*; участници: *майката, бащата, бабата, дядото, Светла, Петьо*; условия: *неофициално общуване в семейна обстановка*; канал за връзка: *пряко устно общуване*.

7. Признаци на разговорния стил в текст 2:

- морфологични средства са изразите с умалителни наставки, междуметията, недовързаността: *мамче, повечко, слънчице, силица, бабче; еех...*;
- лексикални средства са изразите с разговорен нюанс: *тоя, ама, стига ти*.

8. Задачата е за анализ на индивидуалния стил на участниците в общуването. Например: бащата предпочита да се изразява лаконично, докато бабата е многословна, използва редица умалителни думи.

9. Редактиран вариант на изреченията: *Човекът изпитва различни чувства и емоции: страх, щастие, радостни моменти*; *Моите най-близки хора са членовете на семейството ми: майка ми, брат ми, баба и дядо*; *В болницата работят медицински кадри: служители, лекари, сестри, санитарни*.

10. *Овца, крава, ане, бивол – животни; автобус, автомобил, мотоциклет, тролейбус – превозно средство; музикант, певец, художник, актьор – творец*;

предлог, съюз, частица, междуметие – неизменяема част на речта.

11. Свободни словосъчетания: *голямата разлика* ('значима, съществена разлика в нещо'); *половин век* ('период от 50 години'); фразеологични словосъчетания: *гледам с добро око* ('добронамерен съм'); *Врявата на деня* ('актуалните събития').

12. Решение на задачата:

След грешката, която допуснах миналия път на теста, вече ще гледам под лупа всяка задача.

Трябваше да запазя хладнокръвие в тази ситуация. Реших да се придържам към версията за болестта. Погледнах ги в очите и ги излъгах, без да ми мигне окото.

Следващата година, ако е живот и здраве, ще направим незабравимо пътуване.

Нека да говорим и да действваме открито; не ми допада тази игра на котка и мишка.

Ценностите не са празни приказки, те са алфата и омегата на нашето общество.

13. *щяхме да изпуснем* – бгд. вр. в мин. 1 л. мн.ч. деят. залог св. в.;

не знаеше – мин. несв. вр. 3 л. ег.ч. отриц. форма деят. залог несв. в.;

ще се появи – бгд. вр. 3 л. ег.ч. деят. залог св. в.;

беше загубил – мин. предв. вр. 3 л. ег.ч. деят. залог св. в.;

си (сигурен си) – сег. вр. 2 л. ег.ч.;

ще заминеш – бгд. вр. 2 л. ег.ч. деят. залог св. в.;

беше унищожен – 3 л. ег.ч. страд. залог св. в.;

искам – сег. вр. 1 л. ег.ч. деят. залог несв. в.;

(да) отида – сег. вр. 1 л. ег.ч. деят. залог св. в.;

е изградена – 3 л. ег.ч. страд. залог св. в.

14. Задачата е с повишена трудност. Отговор: *поръчахме* – *поръчахте* се различават по лице; *ще посетите* – *щяхте да посетите* се различават по време;

е сглобено – *сглобява* се различават по вид и по залог; причастията *сглобено* се съгласува по род с *бюрото* (ср.р.);

направили сте – *правили сте* се различават по вид (*направя* – *правя*); представката *на-* в глагола *направя* променя лексикалното значение на *правя*.

15. Преобразувани варианти:

Къщичката за птици в двора беше построена от мен и от брат ми.

Ученическата ми книжка беше подписана от учителя.

Новият автобус за ученическата екскурзия беше осигурен от фирмата.

Цветята и дръвчетата в градинката бяха посадени от децата от блока през почивните дни.

Обзаведеният апартамент в центъра на града се дава под наем от мен.

16. Глаголи от свършен вид: *да обсъдим (да обсъдя), да отидем (да отида), заминете (да замина), да си починете (да си почина), да се понасят (да се понася), да съберат (да събера);*

Глаголи от несвършен вид: *се мъчи (мъча се), заслужава (заслужавам), ще пазим (пазя), виждате (виждам).*

17. Например: *да обсъдим – сег. вр. 1 л. мн.ч., 'размислям, разсъждавам върху нещо, преценявам факт, събитие, въпрос': Ще обсъдя с родителите си този въпрос;*

заслужава – сег. вр. 3 л. ед.ч., 'имам залуги, полага ми се, достоен съм за нещо': След тежка работа човекът заслужава почивка;

виждате – сег. вр. 2 л. мн.ч., 'възприемам със зрението си; осъзнавам, осмислям; забелязвам': Радвам се, че те виждам!

18. *Пея – запая, доня, изпя; нося – донося, изнася; рисувам – нарисувам, дорисувам; ям – изям, доям, наям.*

19. *Водя – доведа:* о се редува с е;

казвам – разкажа: з се редува с ж;

режа – порязвам: з се редува с ж, налице е и променливо я.

20. Гъбите са храна, позната от най-древни времена. – *просто изречение*

Гъби има по целия свят, но все пак те предпочитат по-топлите и влажни места. – *сложно съчинено изречение*

Северните народи консумират основно култивираните гъби или внесени от други страни. – *просто изречение*

Има гъби, по-скъпи от всеки друг кулинарен деликатес. – *просто изречение*

Да не забравяме обаче, че не всички гъби са ядливи. – *сложно съставно изречение с подчинено допълнително изречение*

Човек се е научил да разпознава гъбите с цената на много жертви. – *просто изречение*

21. – 22. *Гъбите са храна, която е позната от най-древни времена.* (запетаята отделя подчиненото определително изречение от главното изречение);

Северните народи консумират основно култивирани гъби или гъби, които са внесени от други страни. (запетаята отделя подчиненото определително изречение от главното изречение);

Има гъби, които са по-скъпи от всеки друг кулинарен деликатес. (запетаята отделя подчиненото определително изречение от главното изречение);

Човек се е научил да разпознава гъбите, като е правил много жертви. (запетаята отделя подчиненото обстоятелствено изречение от главното изречение).

23. Примери:

Съжалявам, че не дойдох на екскурзията с вас. Весело ми е, когато ви виждам усмихнати и доволни./Весело ми е, че нещата се подредиха така добре. Реката, която минаваше през селото, повлече повалениите от бурята дървета.

24. – 25. Задачата е за работа по групи.

1. група: *Да бъдеш винаги първи, е невъзможно; Чух, че ще вали; Тогава, когато разбере фактите, ще взема решение.*

2. група: *Недопустимо е да се мисли по този начин; Къщата, в която съм родена, вече не съществува; Не разбрах как да реша задачата.*

26. Отговор:

Не знам дали това е изгодно за нас.

Разказът, който написах, е за хората от селото. Това е градът, чийто музей сега е превърнат в склад.

Да отида на планина, беше голямото ми желание. Казах ти, че не разбирам нищо от задачата.

Ще гойда тогава, когато свърша.

27. Редактиран вариант:

Днес баба ме научи да правя гъбена каша. Продуктите, които ми трябваха, бяха лук, гъби от консерва, масло, брашно, сол и пипер. Лукът се нарязва на ситно, сетне се слагат гъбите, те трябва да врат заедно с лука и малко вода. След това се добавя брашното и се бърка, докато се сгъсти. Накрая всичко се подправя с масло, сол и пипер.

28. Текстът е част от интернет форум, който позволява общуване в реално време в интерактивен режим. Общуващите публикуват мнения посредством профилните си имена. Допускат се съкращения и емотикони.

29. В публикацията на Здравко се откриват нарушения на правописни и на пунктуационни правила. Редактиран вариант: *Група, имам нужда от помощ. Трябва да пиша домашно по литература за др. седмица, но съм болен и нямам никакви материали. Не знам какво сте писали нещо тук. Моляя!*

30. Тъй като общуването е неофициално, подходящи са етикетни формули като *здрости, привет, чао* и др.

31. Текстът отговаря изцяло на поставената тема: ключовите думи *щастлив/щастие* присъстват във всяка от структурните части на есето (теза, аргументация, извод).

32. Тезата в текста е: *„За мен щастието е по-скоро временно състояние на удовлетворение, приятните моменти със семейството и с приятелите...“*. Тезата се доказва чрез подходящи аргументи във втория и в третия абзац на текста. За връзка между тезата, аргументацията и извода служи лексикалното повторение на ключовата дума *щастие*:

„Щастието за мен е ...“, „Аз си представям щастието...“, „... още не мога да кажа какво е щастие...“.

33. Авторът на есето постига въздействие чрез примерите от личния си опит, които привежда в аргументацията, както и чрез изрази като „Е, сигурно не съм прав“, чрез които влиза в „задочен диалог“ с читателя. Използва думи с експресивна и емоционална отсянка: *еуфория, дразня се, преборил, силно чувство* и др.

34. – 35. Задачата е за създаване на публично изказване по темата на есето. Развиват се уменията за предварително проучване на източници по проблема и за създаване на план.

Отговори на тестовите задачи за изходно равнище

Всеки от двата варианта на тест за изходно равнище съдържа 11 задачи със структуриран отговор.

Скала за оценка:

- 0 – 3 т. Слаб 2
- 4 – 5 т. Среден 3
- 6 – 7 т. Добър 4
- 8 – 9 т. Мн. добър 5
- 10 – 11 т. Отличен 6

Вариант 1

1.	В
2.	Б
3.	В
4.	А
5.	А
6.	В
7.	В
8.	В
9.	Б
10.	Б
11.	Г

Вариант 2

1.	В
2.	А
3.	Г
4.	Г
5.	В
6.	Б
7.	А
8.	В
9.	В
10.	В
11.	Б

Библиография

Бояджиев, Т., Ив. Куцаров, Й. Пенчев. Съвременен български език. Фонетика, лексикология, словообразуване, морфология, синтаксис. София, ИК „Петър Берон, 1999.

Виденов, М. Увод в социолингвистиката. София, 2000.

Георгиева, М., Ив. Савова. Писмените ученически текстове. Втора част: съчинения. София, Издателска къща „Кръгозор“, 2003.

Граматика на съвременния български книжовен език. Том 2. Морфология. София, Издателство на БАН, 1983.

Граматика на съвременния български книжовен език. Том 3. Синтаксис. София, Издателство на БАН, 1994.

Димчев, К. Основи на методиката на обучението по български език. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2010 .

Добрева, Е., Ив. Савова. Текстолингвистика. Шумен, Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, 2000.

Закон за предучилищното и училищното образование. – ДВ, бр. 79/13.10.2015.

Ницолова, Р. Българска граматика. Морфология. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008.

Официален правописен речник на българския език. София, Просвета, 2012.

Падешка, М. Наративът в образователния процес по български език. София, Булвест 2000, 2014.

Пашов, П. Българска граматика. София, Издателска къща „Хермес“, 2015.

Петров, А. Дискурсният анализ в обучението по български език 5. – 8. клас. София, Булвест 2000, 2000.

Петров, А. Овладяване на дискурсни техники чрез обучението по български език. София, Булвест 2000, 2002.

Петров, А. Проблеми на комуникативно ориентираното обучение по български език. София, Булвест 2000, 2012.

Петрова, С. Училище за утрешния ген. Резултати от участието на България в Програмата за международно оценяване на учениците PISA 2009. София, 2010.

М.А.К.Halliday, R.Hasan. Language, Context, Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective. Oxford Univ. Press, 1985.

Съдържание

Преговор.....	3
Първа част	
Учебникът в работата на учителя	5
1. Особенности на обучението по български език в 8. клас (общообразователна подготовка)	5
2. Особенности на учебната програма по български език за 8. клас.....	5
3. Особенности на учебния комплект по български език за 8. клас на издателство „Булвест 2000“	6
3.1. Учебникът по български език за 8. клас – съдържателни, структурни и функционални особености.....	6
3.2. Особенности на книгата за учителя към учебника по български език за 8. клас	12
3.3. Особенности на комплекта работни листа към учебника по български език за 8. клас	12
3.4. Особенности на електронния вариант на учебника по български език за 8. клас	12
3.5. Особенности на помагалото за разширена или за допълнителна подготовка към учебника по български език за 8. клас	13
Изисквания за резултатите от обучението по учебния предмет български език и литература, компонент български език.....	14
Учебна програма по български език и литература за VIII клас, компонент български език.....	16
Примерно годишно разпределение.....	19
Примерно годишно тематично разпределение по български език за 8. клас.....	20
Втора част	
Насоки за практическа дейност.....	29
Езикът – звук, гума, изречение, текст (Начален преговор)	29
Тестови задачи за входно равнище	32
Език, текст, общуване. Книжовен език.....	34
Функционални стилове на българския книжовен език	36
Разговорен стил	38
Художествен стил	40
Обобщителни упражнения	42
Лексикални особености на гумата в текста. Фразеологично словосъчетание	44
Речев етикет в електронното общуване	46
Обобщителни упражнения	47
Залог на глагола.....	50
Вид и време на глагола.....	52
Видове подчинени изречения	54
Обобщителни упражнения	57
Публично изказване. Публично изказване по морален проблем.....	60
Есето като вид аргументативен текст. Есе по морален проблем	62
Електронно писмо.....	63
Обобщителни упражнения	65
Годишен преговор. Задачи за изходно равнище	67
Библиография	70

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
за 8. клас

Автори

проф. г-р Анжел Петров
г-р Мая Падешка
Мариана Балинова

Редактор

Олга Попова

Графичен дизайн

Ивац Христов

Коректор

Мила Томанова

Българска. Първо издание, 2017
Формат 60x90/8. Печатни коли 9
ISBN 978-954-18-1054-5
№ 17-08200040-17

Издателство

Булвест 2000
1505 София, ул. „Васил Друмев“ 36
тел.: (02) 8061 300, факс: (02) 8061 313

Печат

„БУЛВЕСТ ПРИНТ“ АД



БЕЗПЛАТЕН ЕКЗЕМПЛЯР